

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΧΑΡΙΤΟΣ
ΣΥΝΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Κ. ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΡΟΥΣΗ**

ΘΕΜΑ:

**«ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΑΜΟΙΒΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΠΟΙΝΩΝ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ»**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΕΛΕΝΗ ΝΤΑΒΛΑΜΑΝΟΥ

ΒΟΛΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2003

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 1375/1
Ημερ. Εισ.: 18-02-2004
Δωρεά:
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ ΠΔΕ
2003
ΝΤΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000070461

«Εμπαίνει τόσο τον καλόν ώστε να ενοχλήται ο αδιάφορος, να εντρέπεται ο παρεκτραπείς, και τότε θέλεις ιδεί τι δύναται να κατορθώσει η τοιαύτη ενόκλησις. Η δραστικότερα από όλας τας βίας είναι της εντροπής η βία...».

Αδαμάντιος Κοραΐς

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....σελ.3
- ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σελ.5-9
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
Καταγραφή λογοτεχνικών κειμένων.....σελ.11-19
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
Παράθεση λογοτεχνικών αποσπασμάτων.....σελ.21-121
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
Ομαδοποίηση αποσπασμάτων, σύγκριση, σχολιασμός σελ.123-146
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
Εξαγωγή συμπερασμάτων.....σελ.147-155
- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.157-165

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πριν από λίγους μήνες η ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας φαινόταν πολύ μακρινή και δύσκολη. Σήμερα, σχεδόν ένα χρόνο μετά, έπειτα από πλήθος προσπαθειών και αρκετής δουλειάς που διήρκεσε ημέρες και νύχτες, η στιγμή ήρθε, διαγράφοντας με μιάς τις αντιξοότητες και τα εμπόδια που παρουσιάστηκαν κατά την διάρκεια της αποπεράτωσής της. Σε μια συνολική θεώρηση της διαδρομής, έρχονται στο νου πρόσωπα ήδη γνωστά, μα και άλλα που γνώρισα στη συνέχεια, τα οποία με βοήθησαν στην προσπάθειά μου αυτή. Αισθάνομαι, λοιπόν, έντονα την ανάγκη αυτά τα πρόσωπα να τα ευχαριστήσω, εδώ στον πρόλογο της εργασίας μου, ως ελάχιστο δείγμα της ευγνωμοσύνης μου για την πολύτιμη βοήθειά τους.

Αρχικά, λοιπόν, θα ήθελα να ευχαριστήσω για την συγκεκριμένη εργασία τον Πρόεδρο του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης και Καθηγητή κο. Χαράλαμπο Γ. Χαρίτο, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, την συμπαράσταση, την επιστημονική του καθοδήγηση, τις πολύτιμες συμβουλές και τις χρήσιμες διορθωτικές παρεμβάσεις του.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Λέκτορα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης, την κα. Μαρία Παπαρούση για την προθυμία της, τα σχόλια της και την πολύτιμη συμβολή της στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας. Επιπρόσθετα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Υπεύθυνο της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας κο. Θανάση Κράβαρη που άκουσε τους προβληματισμούς και τις ανησυχίες μου, με βοήθησε στην εύρεση υλικού και με ενθάρρυνε συνεχώς. Η βοήθεια όλων ήταν πολύτιμη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο λυκαυγές του 21^{ου} αιώνα πολλά ζητήματα απασχολούν τον σύγχρονο άνθρωπο. Οι γρήγοροι ρυθμοί της ζωής και η αλματώδης ανάπτυξη του πολιτισμού επιβάλλουν τον καταμερισμό του ενδιαφέροντος του ανθρώπου σε πολλά και ποικίλα θέματα. Ένα μέρος της προσοχής του ατόμου επιβάλλεται να στραφεί και στον χώρο της εκπαίδευσης και στα προβλήματα που παρουσιάζονται μέσα σ' αυτόν. Πολλές είναι οι συνιστώσες που συναποτελούν το οικοδόμημα της παιδείας και της αγωγής. Σημαντική θέση κατέχει και το σύστημα των αμοιβών και των ποινών στο ελληνικό σχολείο αλλά και στα σχολεία του εξωτερικού. Το συγκεκριμένο λοιπόν ζήτημα αποτελεί το θέμα της διπλωματικής εργασίας μου.

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιλέχθηκε να πραγματοποιηθεί στα πλαίσια του μαθήματος Ιστορία της Εκπαίδευσης και αφορμή για την διεκπεραίωσή της αποτέλεσε η φράση κάποιου συγγραφέα ενός λογοτεχνικού κειμένου: *«Μαθαίνει κανείς όπου αγαπάει»*. Η φράση αυτή αποτέλεσε κίνητρο για μια σειρά προβληματισμών και στάθηκε αρκετή να με οδηγήσει σε μια βαθύτερη ενασχόληση με τις συνθήκες κάτω από τις οποίες οι παλαιότεροι, αλλά και οι μαθητές στην εποχή μας, γεύονταν τους καρπούς της παιδείας και της αγωγής. Πολλές και ενδιαφέρουσες μαρτυρίες ανθρώπων προηγούμενων γενεών με ενθάρρυναν ακόμη περισσότερο στο να ερευνήσω το θέμα της αμοιβής και της ποινής μέσα από αποσπάσματα λογοτεχνικών κειμένων.

Η παρούσα εργασία έχει ως τίτλο ***«Ιστορική αναδρομή στο σύστημα των αμοιβών και των ποινών στο σχολείο μέσα από λογοτεχνικές πηγές»*** και πραγματεύεται τις μεθόδους επιβολής της πειθαρχίας αλλά και τους τρόπους ενθάρρυνσης και επαίνου των μαθητών στα παλαιότερα χρόνια, αλλά και στις μέρες μας όπως διαγράφονται μέσα από σύγχρονα και παλιότερα λογοτεχνικά έργα.

Αρκετά υπήρξαν τα λογοτεχνικά έργα που είχαν ως κύριο ή δευτερεύον θέμα την σχολική ζωή και ειδικότερα το θέμα των αμοιβών και των ποινών στο εκπαιδευτικό σύστημα. Το ενδιαφέρον μου βέβαια δεν εστιά-

στηκε μόνο σε έργα Ελλήνων λογοτεχνών. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι υπήρξαν και ξένοι λογοτέχνες όπως π.χ. οι Sempe, Goscinny, Salomko κ.α., οι οποίοι επέλεξαν να κάνουν μια εκτενή ή και συνοπτική αναφορά στους τρόπους ενίσχυσης ή επίπληξης των μαθητών, όπως αυτοί παρουσιάστηκαν ή ακόμη συναντώνται στον χώρο του σχολείου σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Πιο συγκεκριμένα, τα λογοτεχνικά έργα στα οποία θα αναφερθούμε και θα αναλύσουμε στη συνέχεια, καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα περιόδολόγησης καθώς τα χρονικά πλαίσια στα οποία εντάσσονται καλύπτουν την περίοδο από τον XIX^ο έως τον XXI^ο αιώνα. Μέσα στο διάβα των αιώνων αυτών, μπορεί κανείς να συναντήσει ποικίλους τρόπους επιβολής της πειθαρχίας καθώς και τρόπους επιβράβευσης, δύο δηλαδή στοιχεία που συνιστούν δύο σημαντικές παραμέτρους της σχολικής ζωής και της αγωγής γενικότερα.

Πριν περάσουμε στην μελέτη των λογοτεχνικών πηγών που έχουν επιλεγεί θα ήταν εύλογο να κάνουμε μια σύντομη αναδρομή στον XV αιώνα, αλλά και στους XVI και XVII, όπου παρατηρούμε πως αν και εγκαταλείπονται οι μέθοδοι της μεσαιωνικής κοινωνίας, η συνειδητοποίηση των αναγκών του παιδιού και η ανάγκη για τάξη, κανονικότητα και πειθαρχία θα καταλήξει σε μια επεξεργασμένη μορφή πειθαρχίας με κανονισμούς βασισμένους στην προσταγή και τον εξαναγκασμό.

Την ίδια περίοδο επικρατεί η αντίληψη ότι το παιδί απαιτεί πειθαρχία και αυστηρές αρχές επειδή είναι από τη φύση του αθώο και αδύναμο ενώ ο δάσκαλος, ο κάτοχος της εξουσίας καθίσταται υπεύθυνος για τις πράξεις του μόνο ενώπιον του Θεού. Το σύστημα επιτήρησης που επικρατεί καθιστά ανάγλυφες τις παρεκκλίνουσες πράξεις και οδηγεί σε ένα τρόπο σχολικής ζωής όπου οι τιμωρίες γίνονται αναπόφευκτες και πολυάριθμες και έχουν ουσιαστικά σωματική μορφή.

Στην αρχή η σωματική τιμωρία δεν είχε ταπεινωτικό χαρακτήρα. Είχε καλλιεργηθεί από τους ιερωμένους σαν μέσο σκληραγωγίας. Ωστόσο, από τα αρχές του XV αιώνα και έπειτα το μαστιγίο παίρνει εξευτελιστικό χαρακτήρα, βάρβαρο και γίνεται όλο και πιο συχνό μέσο τιμωρίας.

Η πειθαρχία γίνεται ταπεινωτική γιατί πρέπει να «ξυπνάει την ενοχή μέσα σε ένα πλάσμα που δεν είναι συνειδητό». Η παιδική ηλικία γίνεται μια περίοδος δουλείας.

Τον XVIII αιώνα αρχίζουν να εμφανίζονται οι νέες ιδέες που θα καταδικάσουν τις βίαιες εκπαιδευτικές πρακτικές και θα επιφέρουν μια σημαντική μείωση των σωματικών τιμωριών. Το ξύλο δεν χρησιμοποιείται σαν ποινή των αμελών μαθητών γιατί το μόνο αποτέλεσμά του είναι να σκληρύνει την ευαίσθητη και αγνή ψυχή των παιδιών.

Κατά κύριο λόγο, οι νέες ιδέες συνετέλεσαν στην μεταβολή των αντιλήψεων για την παιδική ηλικία. Το παιδί έπαψε να θεωρείται ένα ανάπηρο και κατώτερο όν που πρέπει να το εξαναγκάζουμε για να μορφωθεί. Αντίθετα μεταβάλλεται σε πηγή ελπίδας, σε φορέα ανθρώπινων ιδιοτήτων που χρειάζονται αφύπνιση. Ο ενήλικας πρέπει να σέβεται την αξιοπρέπεια του παιδιού και να το βοηθά βήμα – βήμα στην ορθή διαμόρφωση της προσωπικότητάς του. οι απόψεις του Rousseau, που ταυτίζονται με αυτές που μόλις αναφέρθηκαν θριαμβεύουν τον XIX αιώνα.

Ο XIX αιώνας μοιάζει να διχάζεται ανάμεσα στις φιλελεύθερες ιδέες και στην αναβίωση των παλιών αντιλήψεων για αυστηρή πειθαρχία, σχεδόν στρατιωτική, απ' όπου οι σωματικές τιμωρίες πιθανό να αποκλείονται, αλλά που οι διάφορες ποινές αφθονούν.

Ο XX αιώνας δείχνει σίγουρα μια σημαντική εξέλιξη προς την κατεύθυνση της φιλελευθεροποίησης της πειθαρχίας και των μεθόδων που αφορούν στην παιδική ηλικία. Οι μόνες τιμωρίες που επιτρέπονται στο Δημοτικό είναι: οι κακοί βαθμοί, η επίπληξη, η μερική στέρηση αναψυχής, η κράτηση μετά το μάθημα ή η αποβολή. Απαγορεύεται απολύτως η επιβολή σωματικής τιμωρίας στους μαθητές.

Οι σωματικές τιμωρίες θεωρούνται αυστηρά παράνομες. «Πρέπει να αποφεύγονται πάση θυσία. Ακόμη και αν δεν είναι καθόλου σοβαρές, ο δάσκαλος θα δεχτεί παρατηρήσεις από τους ανωτέρους του κάθε φορά που θα υποβληθούν παράπονα από μέρους των γονέων».

Φτάνοντας στις αρχές του XXI αιώνα ο δάσκαλος παύει να είναι ένα απρόσωπο που προκαλεί φόβο, που τιμωρεί παραδειγματικά, με υπερβολικό τρόπο. Τώρα παίρνει τη θέση ενός δίκαιου, γενναιόδωρου και

αγαπητού προσώπου που καθήκον του είναι να προάγει την γνώση και να χτίζει μαζί με τους μαθητές του μια κοινωνία δίκαιη και ανθρώπινη. Ο δάσκαλος συμβουλεύει και προάγει την συνεργασία και την αλληλοβοήθεια μεταξύ των μαθητών. Ο εκπαιδευτικός γίνεται ένας δάσκαλος εμπυκωτής, του οποίου ο ρόλος είναι να βοηθά, να συμβουλεύει και να καθοδηγεί και όχι να διατάζει ούτε να μονοπωλεί τη γνώση. Μέσα σε μια τάξη, η πειθαρχία θα είναι κάτι φυσικό και θα έχει την συγκατάθεση όλων, γιατί θα είναι αναγκαία για την πραγματοποίηση των κοινών σκοπών οι δε τιμωρίες θα απουσιάζουν εντελώς.

Ολοκληρώνοντας την μικρή αναφορά στο «παρελθόν» του συστήματος των αμοιβών και των ποινών στο εκπαιδευτικό σύστημα, όπως θα γίνει αντιληπτό στη συνέχεια, από την παράθεση των αυτούσιων αποσπασμάτων από όλα τα λογοτεχνικά έργα που συνελέγησαν, γίνεται μια εκτενής αναφορά στο σύστημα των ποινών σε αντιδιαστολή με το σύστημα των αμοιβών που δεν απασχόλησε ιδιαίτερα την πλειοψηφία των συγγραφέων, τα έργα των οποίων έγιναν αντικείμενα μελέτης.

Εντούτοις, με την βοήθεια λιγοστών αριθμητικά αλλά αντιπροσωπευτικών, αποσπασμάτων, ο αναγνώστης θα γνωρίσει – μέσα από μια ιστορική αναδρομή – τα στάδια μεταβολής, τις διαφορές αλλά και τις ομοιότητες που παρουσιάζονται στα είδη της τιμωρίας και του επαίνου στα πλαίσια των εκάστοτε εκπαιδευτικών συστημάτων.

Η μαρτυρία ενός προσφιλούς μου ενηλικίου προσώπου ότι ένα γερό καστουέκι από την δασκάλα του την πρώτη ημέρα που πήγε για πρώτη φορά σχολείο επειδή νόμιζε ότι μίλησε χωρίς να του δώσει άδεια η δασκάλα, στάθηκε αρκετό να μισήσει από τότε το σχολείο καθώς και η λαϊκή ρήση «*Ο γλυκός λόγος βγάζει το φίδι από την τρύπα*» αποτελούν έναυσμα για μια σειρά δικών μου σκέψεων σχετικά με την ανάγκη απορριψής της αυταρχικής στάσης απέναντι στους μαθητές.

Από την άλλη πλευρά έρχονται να προστεθούν στις ήδη υπάρχουσες σκέψεις μου και άλλες σημαντικές παράμετροι. Λόγου χάρη έρχονται στο νου μου προσωπικές στιγμές από διδασκαλίες μου σε Δημοτικό

Σχολείο του Βόλου, κατά τις οποίες κλήθηκα να διδάξω σε μια τάξη υπερβολικά ατίθασων παιδιών που «ο γλυκός λόγος» δεν είχε τα ίδια αποτελέσματα με το «φίδι» της λαϊκής παράδοσης. Κατά συνέπεια, σε τέτοιες περιπτώσεις αναρωτιέται κανείς αν είναι ορθή η Σολωμόντια αρχή «*Όπου δεν πίπτει λόγος, πίπτει ράβδος*», ή η γνωστή σε όλους μας φράση «*Το ξύλο βγήκε από τον Παράδεισο*».

Πολλοί θεωρητικοί της εκπαίδευσης και ψυχολόγοι πρεσβεύουν ότι η επιβολή της ποινής στην εκπαίδευση είναι υπερβολική, παράλογη, αψυχολόγητη και άδικη, γιατί δημιουργεί φόβο και κατάθλιψη στην παιδική ψυχή και προκαλεί τα λεγόμενα ψυχικά τραύματα. Ας αναλογιστούμε όμως για λίγο και ας αναρωτηθούμε αν ίσχυσε το ίδιο και για όλους εκείνους τους πνευματικούς ανθρώπους του τόπου μας που βίωσαν πέρα από το αυστηρό πειθαρχικό και αυταρχικό σχολείο, όπως φαίνεται από την παράθεση των αποσπασμάτων των λογοτεχνικών κειμένων, και τις απάνθρωπες και ανελέητες συνθήκες διαβίωσης. Τα παιδιά αυτά, παρά τα όποια «ψυχικά τραύματα» που μπορεί να απέκτησαν δεν φάνηκε να αποτέλεσαν για τους ίδιους τροχοπέδη στην καλλιέργεια του πνεύματος και της ψυχής τους.

Όλα αυτά που αναφέρθηκαν συνοπτικά δεν αποτελούν παρά σκέψεις που όλοι κάνουμε ή κάναμε στο παρελθόν όταν νιώσαμε την ανάγκη να «ακουστούμε» σαν δάσκαλοι, όταν βρεθήκαμε σε δίλημμα για το τι είναι το πραγματικά σωστό να πράξουμε μέσα σε μια τάξη.

Προσωπικά, για το παραπάνω διττό ερώτημα θέλησα να αναζητήσω και να βρω μια πιθανή απάντηση αντλώντας βοήθεια από τον χώρο της λογοτεχνίας και έτσι έπραξα. Στη συνέχεια θα ακολουθήσει η παράθεση των βιβλιογραφικών στοιχείων καθώς επίσης και των σχετικών αποσπασμάτων:

Η σωματική τιμωρία είναι πάντα μια πράξη προσβολής. Εκείνος που δέρνει μισεί τον ίδιο τον εαυτό του και προβάλλει το μίσος του πάνω στο παιδί.

Α. Σ. Νηλ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Η ανάγνωση κειμένων με υπόδειξη του επιβλέποντα εξαπλώθηκε σε πολλά βιβλία και επιστημονικά περιοδικά, από τα οποία το ενδιαφέρον μου και η προσοχή μου εστιάστηκαν κυρίως στα εξής:

- Αινιάν Δ., *«Η Διδασκάλισσα»*, «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
- Αλεξίου Έλλη, *«Για άλλους καθηγητές»*, Άπαντα, «Από πολύ κοντά», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1978.
- Αλεξίου Έλλη, *«Γ' Χριστιανικόν Παρθεναγωγείου»*, Άπαντα, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1978.
- Αλεξίου Έλλη, *«Η Βαγγελίτσα»*, Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
- Αλεξίου Έλλη, *«Η Θεodώρα»*, Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
- Αλεξίου Έλλη, *«Η Μερόπη»*, Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
- Αλεξίου Έλλη, *«Η Φρόσω»*, Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
- Αλεξίου Έλλη, *«Ο Φραντζέσκος»*, Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.

- Αλεξίου Έλλη, «Στο Δημοτικό», Άπαντα, «Από πολύ κοντά», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1978.
- Αλεξίου Έλλη, «Στο πέρασμα του καιρού», Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
- Αλεξίου Έλλη, «Τα τρία αδέρφια», Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
- «Αναμνήσεις από παλαιές μαθήτριες», «Σχολή Χιλλ 1831 - 1991», Αθήνα 1991.
- Andersen Bo Dan - Hansen Soren - Jensen Jesper, «Το κόκκινο βιβλιάρκι των μαθητών», (Μετάφραση και Προσαρμογή: Ελένη Βαρίκα), Εκδόσεις Π. Βέργος, Αθήνα 1975.
- Βλαχογιάννης Γιάννης, «Διηγήματα – Κουφόβραση», κ.ε
- Βλέπω τον σημερινό κόσμο, «Δημιουργικές - Διαθεματικές Δραστηριότητες για την Ευέλικτη Ζώνη του Δημοτικού Σχολείου», Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα 2001.
- Βώρος Φ. Κ. (Ph. D.), «Η Φιλοσοφία της εκπαίδευσης», έκδοση του «Εκπαιδευτικού Συνδέσμου», Αθήνα 1997.
- Γκέρτσου - Σαρρή Άννα, «Σπίτι δίχως αυλή», Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1987.
- Γκότοβος Θ., «Παιδαγωγική αλληλεπίδραση και η λογική της ποιήσης», περιοδικό Σύγχρονη Εκπαίδευση, αρ. τεύχους 14, Εκδόσεις Κ. Γιαννόπουλος, Αθήνα, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1983.

- Δανάσσης - Αφεντάκης Αντ. Κ., «*Παιδαγωγική Ψυχολογία*», τόμος Α', Μάθηση και Ανάπτυξη, Συνειρμική κοινωνικό - γνωστική θεώρηση, Εκδόσεις Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίουπολη, Αθήνα 2000.
- Δελμούζος Αλέξανδρος, «*Το κρυφό σχολειό*», στο «*Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών*», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
- Δέλτα Π., «*Πρώτες ευθυμήσεις*», Επιμέλεια: Π. Α. Ζάννας, Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1989.
- Δέλτα Π., «*Τ' ανεύθυνα - Σιοχασμοί*», Επιμέλεια: Π. Α. Ζάννας, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1961.
- Ζέη Άλκη, «*Ο Μεγάλος περίπατος του Πέτρου*», Κατώφλι στον κόσμο, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1987.
- Ιωαννίδης Ι. Δ., «*Χωρίς κοιτάνυ*», Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1984.
- Καζεπίδης Τάσος, «*Η φιλοσοφία της παιδείας*», Παιδεία και Γλώσσα, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1994.
- Κασσωτάκης Μ., «*Η αξιολόγηση των μαθητών στο αυταρχικό και στο φιλελεύθερο δημοκρατικό σχολείο*» (*Δύο σχολεία, δύο αδιέξοδα*), περιοδικό Σύγχρονη Εκπαίδευση, αρ. τεύχους 15, Εκδόσεις Κ. Γιαννόπουλος, Αθήνα, Ιανουάριος - Μάρτιος 1984.
- Καψάλης Αχιλλέας Γ, «*Παιδαγωγική Ψυχολογία*», Παιδαγωγική και Εκπαίδευση 6, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1989.

- Κεχαγιά Κ, «Περί της θέσεως της σοργής της παιδαγωγού», στο «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
- Κλιάφα Μαρούλα, «Δύσκολοι καιροί για μικρούς πρίγκιπες», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1992.
- Κονδυλάκης Ιωάννης, «Ο Πατούχας - Η πρώτη αγάπη και άλλα διηγήματα», Συλλογή Κλασικής Λογοτεχνίας, Εκδόσεις DeAgostini Hellas, Αθήνα 2000.
- Κονδυλάκης Ιωάννης, «Ο Νεωτεριστής», «Ο Πατούχας - Η πρώτη αγάπη και άλλα διηγήματα», Συλλογή Κλασικής Λογοτεχνίας, Εκδόσεις DeAgostini Hellas, Αθήνα 2000.
- Κονδυλάκης Ιωάννης, «Όταν ήμουν δάσκαλος», Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1988.
- Comptesse De Segur, «Ένας καλός μικρός διαβολάκος», Μετάφραση: Νάντια Τρομαρίδου, Εκδόσεις Καλέντης, Αθήνα 1987.
- Κόρμιερ Ρόμπερτ, «Ο πόλεμος της σοκολάτας», Μετάφραση: Μαρία Κονδύλη, Σύγχρονη λογοτεχνία για νέους, Συλλογή παρουσίες - 5, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1997.
- Λίτσας Μ., «Σχολείο: Ο...μόνιμος και καθημερινός «Γολγοθάς» των μαθητών», περιοδικό Σύγχρονη Εκπαίδευση, αρ. τεύχους 14, Εκδόσεις Κ. Γιαννόπουλος, Αθήνα, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1983.

- Λουκίας Α., *«Η αυταρχική εκπαίδευση και η αμφισβήτησή της»*, περιοδικό Σύγχρονη Εκπαίδευση, αρ. τεύχους 16, Εκδόσεις Κ. Γιαννόπουλος, Αθήνα, Απρίλιος - Ιούνιος 1984.
- *Μεθοδικός Οδηγός Εκθέσεων - Σύμβουλος Επιτυχίας*, Γενική Επιμέλεια Παν. Λ. Πατράς, Εκδόσεις Αυλός, Αθήνα κ.κ.ε.
- Μελάς Λ., *«Πρακτικά της Γενικής Συνελεύσεως των μελών της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (1863)»*, στο «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
- Μπεατρίς Ρουέ - Ροζύ, *«Ο γιος της δασκάλας»*, Τα πρώτα διαβάσματα, Μετάφραση Ελένη Σπαθάρη - Μπεγλίτη, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1993.
- Μπουκουβάλα Ε. Γ., *«Αναμνήσεις εκ της επιθεωρήσεως σχολείων θηλέων, Η θέση της διδασκαλίας»*, στο «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
- Μυριβήλης Στρατής, *«Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια»*, Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1988.
- Νάκου Λιλίκα, *«Η κυρία Ντορεμί»*, Εκδόσεις Δωρικός, Αθήνα, κ.κ.ε.
- Ντουέ Μπερνάρ, *«Πειθαρχία και Τιμωρίες στο σχολείο»*, Σειρά: Κοινωνία και Σχολείο/1, Εκδόσεις Σύγχρονη Εκπαίδευση, Αθήνα 1992.
- Ντραϊκωρς Ρούντολφ, *«Η ψυχολογία στην τάξη»*, Μετάφραση: Ιουλιέτα Καββαδά, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1984.

- Ξενόπουλος Γρηγόριος, «*Η αδελφούλα μου*», Εκδόσεις Αδελφοί Βλάσση, Αθήνα 1984.
- Ξενόπουλος Γρηγόριος, «*Πλούσιοι και φτωχοί*», Εκδόσεις Αδελφοί Βλάσση, Αθήνα 1989.
- Ξενόπουλος Γρηγόριος, «*Στα πρώτα μου Σχολειά*», Άπαντα Ι, Αυτοβιογραφία, κ.ε.
- Ξενόπουλος Γρηγόριος, «*Στο Ελληνικό και στο Γυμνάσιο*», Άπαντα Ι, Αυτοβιογραφία, κ.ε.
- «*Ο χωρικός και η δασκάλα*», περιοδικό Ο Νουμάς, στο «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
- Παναγιωτόπουλος Ι. Μ, «*Χαμοζωή*», Εκδόσεις Αστήρ, Αθήνα 1992.
- Παπά Κατίνα, «*Γυμνάσιο Θηλέων*», Μιχ. Περάνθη, Ελληνική Πεζογραφία (Από την άλωση ως σήμερα), τόμος 4^{ος}, Εκδόσεις Έργων Περάνθη, Αθήνα κ.κ.ε.
- Παπαδιαμάντης Αλέξανδρος, «*Η δασκαλομάνα*», Άπαντα, τόμος 3^{ος}, Κριτική Έκδοση, Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1993.
- Παπαδιαμάντης Αλέξανδρος, «*Η θεοδικία της δασκάλας*», Άπαντα, τόμος 4^{ος}, Κριτική Έκδοση, Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1993.
- Παπαδιαμάντης Αλέξανδρος, «*Ο τυφλοσούρτης*», Άπαντα, Επιμέλεια Βαλέτα Γ., Εκδόσεις Γιοβάνη, Αθήνα 19_ _.

- Παράσχου Σοφία, *«Το κάνουμε!»*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1997.
- Παρορίτης Κώστας, *«Οι δυο δρόμοι»*, Εκδόσεις Τεκμήριο, Αθήνα 1979.
- Περγκό Λουί, *«Ο πόλεμος των κουμπιών»*, (Μετάφραση: Φώντας Κονδύλης), Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1992.
- Πυλιώτου Μαρία, *«Τα δέντρα που τρέχουν...»*, Νεανική Βιβλιοθήκη, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
- Ροδοπούλου Σούλα, *«Αγαπημένε μου δάσκαλε δεν ξεχνώ»*, Εκδόσεις Δ. Σπάθης, Αθήνα 1990.
- Σαλόμκο Ναταλία, *«Αν ήμουν δάσκαλος»*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1991.
- Σαρή Ζωρζ, *«Το παραράδιασμα»*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1989.
- Sempre Jan Jacque - Goscinny Rene, Οι περιπέτειες του μικρού Νικόλα, *«Ο μικρός Νικόλας»*, (Μετάφραση: Νίκος Δαμιανίδης), Εκδόσεις Τεκμήριο, Αθήνα 1978.
- Sempre Jan Jacque - Goscinny Rene, Οι περιπέτειες του μικρού Νικόλα, *«Ο μικρός Νικόλας διασκεδάζει»*, (Μετάφραση: Νίκος Δαμιανίδης), Εκδόσεις Τεκμήριο, Αθήνα 1978.
- Sempre Jan Jacque - Goscinny Rene, Οι περιπέτειες του μικρού Νικόλα, *«Ο μικρός Νικόλας και η τρελοπαρέα του»*, (Μετάφραση: Νίκος Δαμιανίδης), Εκδόσεις Τεκμήριο, Αθήνα 1979.

- Sempre Jan Jacque - Goscinny Rene, Οι περιπέτειες του μικρού Νικόλα, «Ο μικρός Νικόλας και τα προβλήματα του Γοακίμ», (Μετάφραση: Νίκος Δαμιανίδης), Εκδόσεις Τεκμήριο, Αθήνα 1981.
- Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων, «Περί κατωτέρας και μέσης παιδείας», στο «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
- Τραυλαντώνης Αντώνης, «Ο Γυφτιοδάσκαλος», Μιχ. Περάνθη, Ελληνική Πεζογραφία (Από την άλωση ως σήμερα), τόμος 4^{ος}, Εκδόσεις Έργων Περάνθη, Αθήνα x.x.ε.
- Τρομπούκης Αποστολος, «Μέθοδοι επιβολής της πειθαρχίας», περιοδικό Σύγχρονη Εκπαίδευση, αρ. τεύχους 16, Εκδόσεις Κ. Γιαννόπουλος, Αθήνα, Απρίλιος - Ιούνιος 1984.
- Τσίρος Σπύρος Γ., «Ο ήλιος με τα κρόσια», Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1984.
- Φακίνου Ευγενία, «Αστραδευή», Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 1988.
- Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία, «Ο κανονισμός του εν Αθήναις Διδασκαλείου της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας», στο «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
- Φοσσέτ Ντανιέλ - Μπουαράν Βερονίκ, «Δε θέλω να βγω στον πίνακα!», Τα πρώτα διαβάσματα, Μετάφραση Ντορέτα Πέππα, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1998.

- Χαρίτος Γ. Χαράλαμπος, «*Αλληλοδιδασκτικές αναμνήσεις στο έργο του Αλ. Παπαδιαμάντη και του Αχ. Τζάρτζανου*», Πρακτικά Διημερίδας με θέμα: Η Θεσσαλία στην Ελληνική Λογοτεχνία και Γραμματεία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Παιδαγωγικά Τμήματα, Εκδόσεις Εργαστήριο Λόγου και Πολιτισμού Π.Τ.Ν. Παν/μίου Θεσσαλίας, Βόλος 1995.
- Χαρίτος Γ. Χαράλαμπος, «*Θέματα Ιστορίας της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης*», Ιστορία Νεοελληνικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος 1998.
- Χατζηβασιλείου Γ. Βασίλης, «*Το σύστημα ποιών στην ελληνική εκπαίδευση του 19^{ου} αιώνα*», Παιδαγωγικές Μελέτες και Έρευνες 12, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1988.
- Χατζοπούλου - Καραβία Λεία, «*Ο δρόμος του θυμωμένου ποταμού*», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1977.
- Χορτιάτη Θέτη, «*Ο δάσκαλος με το βιολί και το αστέρι*», Εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα 1986.
- Χουρδάκης Αντώνης, «*Το σχολείο μέσα από τις μαθητικές αναμνήσεις του Αλέξανδρου Παπαδιάμαντη*», Θέματα Ιστορίας της Εκπαίδευσης, Ελληνική Εταιρεία Ιστορικών της Εκπαίδευσης (ΕΛ.Ε.Ι.Ε), αρ. τεύχους 1, Εκδόσεις Ατραπος, Αθήνα, 2002 – 2003.
- Χριστοφίδης Π., «*Περί του τρόπου της διδασκαλίας των χειροτεχνημάτων εις τα σχολεία των κορασίων*», στο «*Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών*», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910), Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΩΝ

1. Μπεατρίς Ρουέ - Ροζύ, «Ο γιός της δασκάλας», σελ. 8-9, 18-19, 24.

α...

«Ο Ορέστης... φέτος είναι στην τάξη της μαμάς του. Είναι αστείο, γιατί ενώ όλα τα παιδιά τη φωνάζουν κυρία, αυτός τη λει μαμά. Στην αρχή νόμιζα ότι θα ήταν ο κανακάρης της. Ε λοιπόν, καθόλου μάλιστα η δασκάλα είναι πιο αυστηρή μαζί του παρά με τους άλλους».

β...

Δασκάλα:

«Λένα, Ορέστη, Γιάννα, είστε και οι τρεις πρώτοι, πήρατε τον ίδιο βαθμό. Μόνο ένα λάθος κάνατε στο διαγώνισμα, πολύ περιεργο... Τέλος πάντων, πήγατε πολύ καλά. Μπράβο.»

γ...

Δασκάλα:

«Τον έκλεισα στο γραφείο μου και τον έβαλα ν' αντιγράψει εκατό φορές όλες τις λέξεις που τελειώνουν σε ο, σε ω, σε ε και σε αι. Έτσι τουλάχιστον θα τις μάθει.»

2. Φοσσέτ Ντανιέλ - Μπουαρύ Βερονίκ, «Δε θέλω να βγω στον πίνακα!», σελ. 7, 8, 11, 13, 14.

α...

«...η δασκάλα βγάζει ένα παιδί στον πίνακα για να πει την προπαίδεια. Κι εγώ φοβάμαι πολύ να βγω στον πίνακα. Κι όταν φοβάμαι, ξεχνάω ακόμα και να μετρώ!»

β...

«Όμως και στη δασκάλα δεν μπορώ να μιλήσω. Θα πει ότι δεν έχω μάθει καλά την προπαιδεία».

γ...

«Κάθομαι στην τάξη και το μαρτύριο αρχίζει. Η δασκάλα κοιτάζει όλους τους μαθητές και ψάχνει για κάποιο «θύμα!»»

δ...

«Αι, αι αι, η δασκάλα με πλησιάζει. Τα αυτιά μου έχουν ανάψει σαν κόκκινα φανάρια. Σίγουρα θα σταματήσει στο θρανίο μου».

ε...

«Όχι, εντάξει, προσπέρασε. Ούφ! Προσοχή, ξαναγουρίζει! Γλιστρώ στην καρέκλα μου για να εξαφανιστώ κάτω από το θρανίο μου. Αν γίνω τόσος δα, δε θα με προσέξει!»

3. Παναγιωτόπουλος Ι. Μ., «Χαμοζωή», σελ. 29, 31, 32, 33, 51, 69, 93, 113.

α...

Ο αφηγητής για τον Γυφτοθόδωρο:

«Τόσο ήταν τιμωρημένο αυτό το παιδί και υπομόνευε σ' όλα. Είχε μονάχα ένα ολοστρόγγυλο γυμνό κεφάλι το κούρευε πάντα με την ψιλή, για να μη μεγαλώνουν γρήγορα τα μαλλιά, και δυο μεγάλα ξαφνιασμένα μάτια και κοιτάζε ποτέ το δάσκαλο, ποτέ τον πίνακα και δεν ανάσαινε, τόσο πρόσεχε να μάθει κάτι τις, να γίνει και τούτος άνθρωπος, σα θα μεγάλωνε.

β...

Αφηγητής:

«...κ' έγραφε τα όμορφα γραμματάκια του, σα να 'βαζε στη γραμμή ξεσπειρισμένα κουκιά έγραφε αυτό το παιδί και το θαύμαζε ο δάσκα-

λος, γιατί δεν του 'βρισκε λάθη ποτέ - μα τι να το κάνεις, δεν πλούταινε με τα τέτοια ο Γυφτοθόδωρος».

γ...

«...που έκαναν την όψη του φοβερή, κι ολοένα στεκόταν με τη βέργα στο χέρι και φώναζε κ' έδερνε, φωνάζανε και κείνοι που τις τρώγανε και ξεσηκωνόταν η γειτονιά. Μεγάλος σαματάς, τελοσπάντων σ' αυτό το σχολείο!»

δ...

«Τύχαινε κιόλας ν' αφήνει κι ο δάσκαλος στη μέση το μάθημα και να λείπει κάμποσο, κ' ύστερα ερχόταν, σκουπίζοντας τα μουστάκια του με την ανάστροφη του χεριού και βρωμούσε κρασί κ' ήταν τα μάτια του ξαναμμένα κ' έδερνε, έδερνε... Νόμιζες, πως όλοι δέρνανε σε κείνο το σχολείο, κι ας ήταν ο δάσκαλος ο χοντρός που εκτελούσε τούτο το έργο».

ε...

«Μια ολάκερη γενιά είχε περάσει από τα χέρια του κ' ήταν όλη δαρμένη, άνθρωπος δε βρισκόταν, άντρας, γυναίκα, που να μην τον είχε περιποιηθεί με τον τρόπο του, γιατί τα χέρια του είχανε πια συνηθίσει, θύμωνε κιόλας με το παραμικρό και μπορούσε ακόμα και τον αρχιμαντρίτη, που λέει ο λόγος, να δειρεί και να μη βγάλει άχνα και κείνος!»

στ...

«Και μια που τόφερε η περίπτωση, ας πούμε και για το κακό που στάθηκε, σα σκοτώσανε το βασιλιά στη Θεσσαλονίκη κ' ήρθε διαταγή να φορέσουμε πένθος στο χέρι όλα τα παιδιά. Τότες ήτανε πια που ήτανε! Άλλα το ξεχνούσαν, άλλα δεν προσέχανε και το βάζανε στο δεξί, άλλα δεν τόχανε στο ψήλος που έπρεπε, ήταν και κάμποσα που δεν βρήκανε μαύρο πανί και φορέσανε κάτι βιολετιά ξασπρισμένα, είτε καφετιά, είτε γκριζα - κι ο δάσκαλος έβγαζε από τον κόρφο του κι όλο διάβαζε τη διαταγή και το πασπάτευε το κάθε πανί και δε γλιτώνανε από το μάτι του

κάθε φορά παρά λίγοι, πολύ λίγοι, γιατί πάντα σε κάτι τύχαινε να μη βρίσκεται «εν τάξει» ο καθένας.

Δεν κουράστηκε πια ο βλογημένος να δέρνει! Σαράντα μέρες γινόταν τούτο το κακό, τόσο που, πριν φύγουμε για το σχολείο, τρίβαμε πια τα χέρια μας και τα πόδια μας μ' αλάτι, για να πονούν λιγότερο οι βιτσιές. Άχ, πως τον κλάψαμε το νεκρό βασιλιά, πως τον κλάψαμε! Ακόμα κι ο Γυφτοθόδωρος, τις έφαγε για τα καλά. Και το θαυμάσαμε πάλι το παιδί, που δεν είπε τίποτα, μόνε τα μάτια του γεμίσανε δάκρυα, και γύρισε και κοίταξε το δάσκαλο τόσο θαρρετά, που μας φάνηκε πως κείνος ξερόβηξε, σα να τούχε σταθεί στο λαιμό ένας κόμπος».

ζ...

Παιδιά:

«Πέρασε κι ο δάσκαλος με τη βέργα και μείς σαν τον είδαμε από μακριά, πιάσαμε τα δέντρα και μουλώσαμε. Μα είχε σκοτεινιάσει πια, ένα διάφανο σκοτάδι αστροφεγγιάς ήταν χυμένο απάνου στην εκκλησιά, και κείνος πήγαινε κι ολοένα έκανε «χμ! χμ!» κ' έφτυνε χάμου με κρότο πολύ, περπατούσε κιάλας βαριά, και θαρρούσες πως περνούσε γελάδι».

η...

Παιδιά:

«... στις τσουλίθρες, σαν είδαμε μπροστά μας αναπάντεχα το δάσκαλο με τη βέργα. Μας βοήθησε ο Θεός, χωρίς άλλο, και δεν απομείναμε στον τόπο. Λαχανιάζοντας σταθήκαμε όρθιοι και μας περιέχυνε κρύος ιδρώτας.

- Έτσι διαβάζετε, μωρέ, φώναξε αγριεμένος ο δάσκαλος. Δε σας είπα να κάνετε επαναλήψεις το καλοκαίρι;

Ένα παιδί κάτι πάσκισε ν' απομακριθεί. Κ' έβγαλε μια αλλιωτεμένη φωνή κ' είπε!

- Κάνουμε, κάνουμε...

- Τώρα θα σας δείξω εγώ, κάνετε, κάνετε.

Και σήκωσε τη βέργα και μας έκανε κει δά χάμου τα' αλατιού, τόσο που ο νάρθηκας κ' η εκκλησία και το περίγυρο κι όλα γέμισαν θρήνο

και βουή πολλή. Απάνου στην ώρα ερχόταν κι ο Παντελής στάθηκε παράμερα κ' έκανε χάζι, κείνος είχε ξεσκολήσει πια δούλευε και στο μύλο-τι ανάγκη τον είχε τον δάσκαλο! Μα δεν κρατήθηκε το καημένο το παιδί, κ' έκλαιγε μαζί μας, σα να του βγάζανε τα χελώνια, και το είδε ο δάσκαλος και του φώναξε:

- Έλα και συ! έλα και συ, για να κλαις καλύτερα...».

θ...

Παιδιά:

«Όλα ήτανε κρύα, πολύ κρύα μέσα στην τάξη, τα θρανία, η έδρα, ο πίνακας, πιάναμε να γράψουμε και δεν καταφέρναμε να κρατήσουμε το μολύβι, έπρεπε να χουκουλίζουμε ώρα κι ώρα τα χέρια μας, για να μπορέσουν τα δάχτυλα να λυγίσουν. Ο δάσκαλος με τη βέργα ήταν και τώρα αμείλιχτος:

- Όποιος θέλει να ζεσταθεί, ας έρθει εδώ! Ξεφώνιζε και πηγαινοερχόταν σαν το αγρίμι ανάμεσά μας.

Εκείνος φορούσε το χοντρό του παλτό με τις ξεφτισμένες κουμπό-τρυπες και τα γάντια του τα πλεχτά κ' ένα σαλάκι μάλλινο ολόγουρα στο λαιμό του, μας άφηνε κιόλας μονάχους πολλές φορές με τον επιμελητή και κατέβαινε στο σπίτι του πλάι και ξαναγύριζε μασουλώντας και πρό-σαχαρος.

- Το κρύο σφίγγει τα κόκαλα, έλεγε.

ι...

Παιδιά:

«Ίσως να μας ερχόταν το κέφι καμιά φορά να ιδούμε πεθαμένο το δάσκαλο με τη βέργα, να ιδούμε τα ακούραστα κείνα χέρια του ξυλια-σμένα, μα όχι πια και να τον σκοτώσουμε μεις, τέτοιο πράμα δεν περ-νούσε από το μυαλό μας καθόλου».

4. Μυριβήλης Στρατής, «Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια», σελ. 93, 94.

α...

«Τα παιδάκια καμιά πενηνταριά θάτανε, σηκώθηκαν με θόρυβο όρθια «εις προσοχήν» μπροστά στα θρανία τους. Χαιρέτησαν στρατιωτικά, κι απομειναν έτσι ακίνητα να τονε βλέπουν με τα δαχτυλάκια κανονικά ενωμένα πλάι στο μετωπάκι. Το κάμανε με φανερή ευχαρίστηση, σίγουρα αρμηνεμένα από άλλες φορές».

β...

Λεωνής Δρίβας:

« - Καθήστε! Τους είπε επειδή τὰ βλεπε που ξακολουθούσαν να μένουν κοκκαλωμένα στην ίδια στάση, μαθημένα σίγουρα να περιμένουν αυτή τη διαταγή. Τα παιδάκια κάθησαν με θόρυβο, πολύ ικανοποιημένα».

5. Λιλίκα Νάκου, «Η κυρία Ντορεμί», σελ. 27, 29, 41, 46, 47, 49, 50, 61, 62, 63, 66, 70, 71, 100, 101, 102, 103, 107, 108, 116, 138, 141, 174, 187.

α...

(Διευθυντής - ο κος Ρώμας):

«Είχαμε 'κει γυμνασιάρχη έναν γεροφωνακλά, έναν απαίσιο, που τσάκιζε τα παιδιά στο ξύλο.»

Ο οποίος έλεγε:

«Ο δάσκαλος πρέπει να 'ναι αγέλαστος, σοβαρός, κατσούφης και αξιοπρεπής, δεν το κατάλαβες; Αν δεν το κατάλαβες αυτό πας χαμένος!»

β...

«Βέβαια, αυτές ήταν, θα μου πείτε αντιλήψεις του παλιού καιρού...»

«Αν κατορθώσετε να τους επιβληθείτε με καλό τρόπο, μπορούν να σας αγαπήσουν, να σας σεβαστούν».

γ...

Γυμνασιάρχης:

«Βαρέθηκα να τους το λεω και να τους τιμωρώ...».

«Και ξέρετε πόσα παιδιά έχω αποβάλει από το σχολείο για το ζήτημα αυτό; (καταστροφή κτιρίου, ανεβαίνουν στη σκεπή και πετάνε τα κεραμίδια στην αυλή, ρίχνουν πέτρες στα τζάμια)».

δ...

Κατερίνα:

«Τι φοβάσαι τα Κρητικόπουλα; έκανα μονάχη μου. Σάματι θα σε φάνε; Παιδιά είναι κι αυτά, σαν όλου του κόσμου, όσο άτακτα κι αν φαίνονται, φτάνει να ξέρεις να τα καλοπιάσεις και να μη δείχνεις πως τα φοβάσαι...».

ε...

Κατερίνα:

«Ήταν ο τύπος του παλιού καθηγητή των γαλλικών. Δεν σκοτιζόταν καθόλου αν οι μαθητές του μάθαιναν ή όχι γαλλικά, αφού κι ο ίδιος δεν τα καλοήξερε».

στ...

Καθηγητής των γαλλικών:

«...Θα σου υποδείξω τι θα κάνεις στις εξετάσεις για να γλιτώσεις τη ζωή σου από τα παιδιά. Γιατί πρέπει να ξέρεις πως η ζωή κάθε καθηγητή κινδυνεύει εδώ, στις εξετάσεις, αν τύχει να βάλει άσχημο βαθμό στο μάθημά του και μείνει μετεξεταστέο κανένα παιδί!... Σε σκοτώνουν για εκδίκηση, η ο γονιός ή ο ίδιος ο μαθητής!...Έτσι κάνουν εδώ στην Κρήτη, για να ξέρεις...».

ζ...

«Πρέπει να τους πάρετε τον αέρα απ' την αρχή, να τα πιάσετε απ' τα ... γκέμια, γιατί είναι πολύ ζωηρά αγόρια, μου είπε η δεσποινίς Φρόσω.»

η...

Κυρία Φρόσω:

«Πολλές φορές κοιμούνται απάνω στο μάθημα! Τα χτυπά ο καθηγητής, τα λει τεμπέλικα. Ξεχνά, ή μάλλον δεν ενδιαφέρεται να μάθει πώς ζουν αυτά τα παιδιά».

θ...

Ο επιστάτης ο μπάρμπα Αντρέας:

«Όλο ξυλοδαρμούς και κλάματα είχαμε. Και κάθε τόσο τα πήγαινε ένα - ένα από το αυτί στο γυμνασιαρχείο».

ι...

Κατερίνα:

«Ένα απογευμα λοιπόν, μόλις πληρώθηκα, πήγα κι αγόρασα ένα μεγάλο κουτί λουκουμάδες όλο μέλι. Εκεί που κάθονταν έξω, στην ίδια θέση, πήγα κοντά και άρχισα να τους μοιράζω το δώρο μου...».

ια...

Κατερίνα:

«Από τους καθηγητές δεν γνώριζαν ως τα τότε παρά ξύλο και βρισιές».

ιβ...

Κατερίνα:

«Να θυμώσω; Ακόμα χειρότερα. Να αρχίσω να δέρνω; Να μοιράζω μπάτσους; Δεν είχα ποιόν να πρωτοχτυπήσω».

ιγ...

«Ποιος μ' άκουγε κει μέσα! Δεν ήξερα τι να κάμω για να τους ησυχάσω.»

«Αν ήμουν ψηλή και γερή, θα τους έσκαγα δυο χαστούκια...».

ιδ...

Διευθυντής:

«Θα φανώ σκληρός. Θα αναγκαστώ να αποβάλω από το σχολείο όσους πυροβόλησαν. Θα καλέσω μάλιστα και την αστυνομία...».

ιε...

Καθηγητής Κρητικός:

«Για να επιβληθεί ο καθηγητής, είν' ανάγκη να τον σέβονται και να τον φοβούνται!...»

Γυμν.:

«Εδώ χρειαζόταν ένας χωροφύλακας και πάλι...».

ιζ...

Κατερίνα:

«Στο σχολείο τα παιδιά μέρα με την ημέρα γίνονταν πιο απείθαρχα και μου έκαναν περισσότερη καζούρα. Είχαν πάρει θάρρος μαζί μου και δεν με φοβόταν πια καθόλου. Δεν μπορούσα, βλέπετε, να σηκώσω το χέρι μου να χτυπήσω. Ούτε θα τα πήγαινα απ' το αυτί μέσα στο γραφείο για να τα τιμωρήσω...».

ιη...

«Εκείνα που αγαπούσα, που τους έδειχνα αδυναμία, ήταν το χωριατόπουλα. Αυτά δεν μου έκαναν ποτέ καζούρα. Ήταν ήσυχα και σεμνά σαν κορίτσια. Το ένιωθαν και τα ίδια πως τα αγαπούσα. Πολλές φορές μου έφερναν αγριολούλουδα που τα μάζευαν στα λιβάδια. Και μου τα έδιναν κρυφά, την ώρα που έφευγα από το σχολείο».

ιθ...

« - Παιδιά, είχα ακούσει πως οι Κρητικοί φέρνονται ευγενικά στις γυναίκες και πως γενικά έχουνε φιλότιμο. Αλλά βλέπω πως εδώ συμβαί-

νει το εναντίον. Μη νομίσετε πως θα πάω κάτω στον γυμνασιάρχη να του παραπονεθώ για το φέρσιμό σας...Όχι. Σας ομολογώ όμως τη θλίψη και την απογοήτευση που δοκιμάζω μαζί σας. Θα κρατήσω πάλι από όλους καλή θύμηση...Κρίμα, όμως γιατί σας νόμιζα αλλιώς...Γι' αυτό αντί να χάνω τον καιρό μου μαζί σας, καλύτερα να μην ξανάρθω εδώ να συνεχίσω μαζί σας την ιστορία της μουσικής. Κι όμως εγώ πίστευα πως θα ενδιαφερόσαστε γι' αυτήν, γιατί θα σας πλούτιζε με γνώσεις εγκυκλοπαιδικές και καλλιτεχνικές. Ας είναι ...γελάστηκα».

ιι...

Παιδιά: «Δεσποινίς Κατερίνα...Σταθείτε...Να μας συγχωρείτε...δεν φταιμε εμείς...έκαναν».

ιικ...

Λευτέρης:

«- Μα, δεσποινίς Κατερίνα, γι' αυτό ήρθα να σας ζητήσω συγνώμην...Ντρέπομαι για τον εαυτό μου και για όλη την τάξη που σας παιδεύουμε έτσι...Αλλά μη μας κρατάτε κακία...Δεν το κάναμε από κακό σκοπό...Έτσι μόνο από ανοησία...Άρχισε ένας παλαβός στην τάξη να κάνει γκλού - γκλού, και τότε όλοι μας το βρήκαμε γουστόζικο και κάναμε το ίδιο...Μη μας παρεξηγείτε...Δεν είμαστε στην τάξη μας κακά παιδιά...».

ιιλ...

Κατερίνα:

«Τι να το κάνω εγώ που δεν είστε κακοί; Τι με ωφελεί αυτό, αφού φέρνεστε έτσι; ...Υστερα δεν ενδιαφέρεστε για τίποτε σα νέοι που είστε, δεν έχετε κι εσείς ανώτερες περιέργειες...Αυτό που σας ενδιαφέρει είναι μονάχα ο ξερός βαθμός που θα σας βάλουν, ίσα - ίσα για να περάσετε τις τάξεις, για να πάρετε ένα απολυτήριο. Τίποτε άλλο...».

ιμ...

Γυμνασιάρχης:

«...Εδώ χρειαζόταν μια αντρογυναίκα με μαστίγιο στο χέρι...».

ιν...

«Καλύτερα δεν λετε κανέναν χωροφύλακα;...του λεω με θάρρος γελώντας...».

ιξ...

Δεσποινίς Φρόσω:

«Α! Πρέπει να ακούσετε καμιά φορά τι μεσαιωνικές ιδέες έχουν οι ίδιοι οι καθηγητές του Γυμνασίου. Θα τα χάσετε...Έχουμε κάτι στενοκέφαλους, κάτι καθαρευουσιάνους...».

ιο...

«...Μπορώ να τους ανοίξω το κεφάλι; ...Εγώ φταίω αν μου κάνουν οι μεγάλοι καζούρα;».

ιπ...

«Καυγάδιζαν μάλιστα για μένα, και όποιος μαθητής από τις άλλες τάξεις αταχτούσε στο μάθημά μου και το μάθαιναν αυτοί πήγαιναν ευθύς και του άστραφταν ένα γερό χαστούκι!

Ναι, από τα αγόρια δεν είχα κανένα παράπονο πια. Μακάρι να ήταν έτσι και τα κορίτσια. Εκείνα μου φαίνονταν ύπουλα και καταλάβαινα πως δεν με αγαπούσαν. Απλώς με ανέχονταν, δείχνοντας μια σχετική ευγένεια».

ιρ...

«Με το κεφάλι σκυφτό σαν μαθήτριά που την έχουν κατσαδιάσει, ακολούθησα τον καλό γυμνασιάρχη μου».

6. Άλκη Ζέη, «Ο Μεγάλος περίπατος του Πέτρου», σελ. 21, 93, 129, 130.

α...

«Ο Πέτρος έκλεισε τη χαρτογραφία, που το φύλλο της είχε μείνει κατάλευκο με την ημερομηνία μόνο στην κορφή και την έβαλε στη σάκα του. Τι θα 'λεγε αύριο στον κύριο Λουκάτο, το δάσκαλό του, όταν θα ερχότανε η ώρα να μαζέψει τις χαρτογραφίες; Ας γινότανε κάτι να μην πήγαινε αύριο σχολείο. Όχι βέβαια πόλεμος, που λει ο θείος Άγγελος, μα μπορούσε να πάθαινε, ας πούμε, μαγουλάδες. Όλη η τάξη έπαθε και μόνο αυτός είχε την ατυχία να μην κολλήσει. Ξαπλώνει στο κρεβάτι του και κουκουλώνεται πάνω από το κεφάλι να μην τον εμποδίζει το φως, ώσπου να τυλίξει η Αντιγόνη τα κουρελάκια της.

Αν δεν είχε πεθάνει το τριζόνι, θα την είχε σχεδιάσει πρωί πρωί την Αυστραλία.

... «27 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940, ενθάδε κείται το ΜΕΓΑΛΟ ΤΡΙΖΟΝΙ» ... αυτό είναι γραμμένο με μεγάλα πράσινα γράμματα στη χαρτογραφία...γι' αυτό δεν το μαλώνει ο κύριος Λουκάτος.

- Γιατί φορείς πένθος; ρωτάει ο Δάσκαλος.
- Για το τριζόνι, απαντάει ο Πέτρος και κοιτάζει το μαύρο κρέπι στο μανίκι του.
- Να πενήθσουν όλοι, διατάζει ο κύριος Λουκάτος.»

β...

«Ο κύριος Λουκάτος δεν διάβαζε πια τον κατάλογο για να βάλει «απών», κι ούτε ρωτούσε κανέναν, «γιατί άργησες;» σαν έφτανε στη μέση του μαθήματος. Δεν κρατούσε πια βέργα, δεν έλεγε «σκασμός» κι ούτε την αγαπημένη του φράση, που την ξέρανε πια απέξω κι ανακατωτά: «Θα σε στείλω να κόβεις ξύλα». Την πρώτη μέρα που πήγανε στο μάθημα, τρομάζανε να τον γνωρίσουνε. Τους είπε «καλά μου παιδάκια» και τους ρώτησε αν φάγανε το πρωί. Σήκωσε το χέρι της μονάχα η Νιούρα, η κόρη του φούρναρη».

γ...

«Η πρώτη του δασκάλα ήταν η κυρία Ελένη και τους έβαζε όλους μαζί και λέγανε αυτό το ποιηματάκι. Ύστερα ερχότανε από πάνω τους και κοίταζε να δει πώς τα γράψανε».

δ...

«Πάλι τρεμουλιαστό τα όμικρον, Πέτρο, έλεγε και του 'στριβε το αυτί.

Τώρα το αυτί πονούσε, γιατί ήτανε ξυλιασμένο, κι εκείνος ήτανε πια μεγάλο αγόρι, για να φοράει ένα μωρουδίστικο σκουφάκι».

7. Ζωρζ Σαρή, «Το παραράδιασμα», σελ. 34, 35, 41, 61, 62.

α...

Ανάστω:

«Θα μου βάνεις το φιόγκο;»

«Αχ, καφερούλικο, πάνε στο σχολειό με κόκκινους φιόγκους; Ο δάσκαλος δε χωρατεύει, βαστάει βίτσα...»

Η Ανάστω δεν σκιάζεται. Και με βιτσιές το σχολείο το θέλει».

β...

«Στα τέλη του Νοέμβρη, το καημενούλι το αναγνωστικό της πρώτης, που άσκοπα είχε φθαρεί στα χέρια της Βούλας, δεν είχε άλλους θησαυρούς να της προσφέρει. Με την αχόρταγη πείνα για τούτη την καινούρια τροφή, η Ανάστω τους είχε όλους καταβροχθίσει. Τι κι αν ο δάσκαλος έλεγε να τον ακούει όλο το μονοτάξιο: Άριστη, άριστη η Αναστασία! Εκείνη δεν το 'παιρνε πάνω της να καμαρώνει. Τα «δεκαρούλια» δεν την παρηγορούσαν, βαριόταν να διαβάξει όλο τα ίδια και τα ίδια. Η μαγεία της πρώτης είχε διαλυθεί».

γ...

«Τον αγαπούσα πολύ τον δάσκαλό μου. Μετα από τον πατέρα μου και τον μπάρμπα, αυτόν αγαπούσα. Ποτέ δεν μας βάρεσε και όλο ωραία

πράματα μας μάθαινε. Έξω από την αλφαβήτα και την ορθογραφία, που ήταν παιχνιδάκι, μας μιλούσε για τη γη, τον ήλιο, το φεγγάρι, για τους μέρμηγκες, για όλα τα ζωντανά της φύσης. Ήταν βλέπεις, μονοτάξιο το σχολείο, κι όταν άφηνε τα μικρά κι έκανε μάθημα στη Δευτέρα και στην Τρίτη, άνοιγα τα αυτιά μου και άκουγα. Άκουγα και, τώρα, λεω πως όλα καταλάβαινα. Ήταν και η Καινή Διαθήκη που με βοηθούσε. Το 'ξερε ο δάσκαλος πως τη διάβαζα με τον μπάρμπα... Ήμουν θαρρετή κι όλο ρωτούσα. Ήθελα όλα να τα χώσω μέσα στο κεφάλι μου, για να γίνω γιατρός.

Θυμάμαι που κουβαλούσε τα βιβλία του στο σχολείο και μας τα διάβαζε. «Το παραμύθι χωρίς όνομα» ήταν το καλύτερό μου. Δεν το χόρταινα. Μια μέρα τον παρακάλεσα να μου το δώσει, να το πάρω στην καλύβα, για μια μερούλα μοναχά. Κι εκείνος μου το χάρισε. Δικό μου, καταδικό μου δηλαδή! Κόντεψα να πάθω από τη χαρά μου... Όταν πέθανε, έκλαιγα. Έκλαιγα, όχι μόνο γιατί έχασα το δασκαλούλη μου, αλλά γιατί νόμιζα, η καζή, πως όλος ο κόσμος ήταν η Πάνω κι η Κάτω Ρεματιά και πως ένας και μόνο δάσκαλος υπήρχε. Ο δικός μου. Πώς θα μάθαινα γράμματα; Πώς θα γινόμουν γιατρός; Με παρηγόραγε ο μπάρμπα: «Μην κλαις, άλλος δάσκαλος θα 'ρθει. Γέμισε η Ελλάδα δασκάλους που φωμοζητάνε».

Δεν πρόλαβαν να τον θάψουν οι αντίχριστοι και ύστερα από δυο μέρες ήρθε ο καινούριος, ο δικός τους. τον είχαν έτοιμο. Ούτε καλός, ούτε κακός. Χοντρός και κασμουριόταν. Ήπαιζε πρέφα στο μαγαζί του Λεωνίδα, με τον παπα - Σταμάτη.

Τελείωσα την πρώτη δημοτικού με άριστα. Ήξερα να διαβάζω τρεκαλητά, να γράφω όμορφα ολοστρόγγυλα γράμματα κι ήξερα τη πρόσθεση και την αφαίρεση».

8. Ευγενία Φακίνου, «Αστραδενή», σελ. 16, 17, 107, 140, 141, 142, 144, 167, 168, 169, 193, 196, 197, 209, 223, 245.

α...

«Φτάσαμε στο σχολείο. Στο σχολείο μου. Το μάθημα έχει τελειώσει, αλλά στην πόρτα στέκεται η κυρία μας. Η δασκάλα μας, η κυρία Αντιγόνη. Τι να θέλει άραγε; Μη μου αρχίσει «τα διάβαζε, πρόσεχε τους δεκαδικούς και τα Θρησκευτικά...».

β...

«Αστραδενή, φεύγεις. Έδωσε χτες στον πατέρα σου το αποδεικτικό σου. Το χαρτί που θα σε γράψει στο καινούργιο σου σχολείο. Στην αθήνα. Θα δεις καινούργια πράγματα. τα μάτα σου ανοικτά. Προπαντός να μην ξεχάσεις τι αφήνεις εδώ. Και να θυμάσαι πόσο σ' αγαπάμε».

Με φιλάει στα μάγουλα!... Η κυρία μας με φιλάει στα μάγουλα! Άραγε η Σωτηρία της Αλεμίνας με βλέπει;...

«Μάλιστα, κυρία» της λέω.

Να της φιλήσω κι εγώ τώρα το χέρι; Πρέπει άραγε; Την κοιτάω στα μάτια και τη φιλάω κι εγώ στα μάγουλα. Άι στο καλό. Αφού δεν θα με ξαναδει. Καλά έκανα. Το ξέρω. Το βλέπω. Της άρεσε και γελάει.

γ...

Κυριάκος:

«Τη δεσποινίδα Μαρία θα έχεις δασκάλα» μου λει ο Κυριάκος.

«Πού το ξέρεις;» τον ρωτάω;

«Αυτήν έχει και ο ξάδελφός μου ο Γιώργος, που παει στην Πέμπτη. Είναι στριμμένη. Όταν μιλάει δεν θέλει να ακούγεται κουβέντα. Ο Γιώργος όλο τιμωρία γράφει την ορθογραφία του. Πέντε φορές, δέκα φορές. Κάθεται μέσα στα διαλείμματα...».

«Ο ξάδελφός σου φταίει, του λέω, όχι η δασκάλα».

δ... Ο κύριος Γιώργος:

«Μια καινούρια μαθήτρια, δεσποινίς».

(Ωστε είναι δεσποινίς κι όχι κυρία. Δεν έχει παντρευτεί κι είναι μεγαλούτσικη.)

«Στη δική μου τάξη βρήκανε να τη βάλουνε...

Εχουμε κιόλας 62 παιδιά. Τέλος πάντων. Ευχαριστώ, κύριε Γιώργο».

ε...

«Βρες μια θέση και κάτσε» μου 'πε η κυρία.

[...] «Ακόμα να καθίσεις;» ρωτάει από την έδρα της η κυρία.

[...] Στο εμπρός θρανίο κάθονται δυο κορίτσια κι ένα αγόρι. Στο πίσω ένα αγόρι.

«Κάτσε με το Γιώργο, που είναι τιμωρία. Εσείς οι άλλοι, τελειώστε με την ορθογραφία σας».

Κάθισα. Ο Γιώργος με κοίταξε καλά καλά. Δεν μου είπε όμως τίποτε. Αυτός δεν έγραφε ορθογραφία.

στ...

«Ο Γιώργος με είδε που την κοίταζα, με σκούνησε με το πόδι του και έπιασε τον γιακά του και τον τίναξε. Ο, τι και καλά... Πολύ στριμμένη η δασκάλα».

ζ...

«Ο Γιώργος δε βγήκε, διάλειμμα, βλέπεις, ήτανε τιμωρία...».

η...

«Κάθομαι μόνη μου στο θρανίο. Ο Γιώργος μόνο όταν είναι τιμωρία κάθεται δίπλα μου».

θ...

«Σήμερα στο Μουσείο θα μας διαβάσει την εργασία της, ποιπα άλλη;... Η Πετροπούλου!... Μεγάλη αδυναμία της έχει η δεσποινίς».

ι...

«Η δεσποινίς χειροκρότησε την Πετροπούλου. Τη χειροκροτήσαμε κι εμείς...Τι να κάναμε;...».

ια...

Στον Γιώργο:

«Λοιπόν, του είπε η δεσποινίς όταν τέλειωσε το διάβασμα, ως πότε θα μας κ'ανεις τον έξυπνο; Είναι ελληνικά αυτά; Είναι καν έκθεση αυτή; Πες στη μητέρα σου να 'ρθει που τη θέλω».

ιβ...

«Θα σας διαβάσω τώρα, μία που εγώ τη θεωρώ υποδειγματική. Είναι βέβαια, της Πετροπούλου. Σακίνε, έξω και να 'ρθει αύριο η μητέρα σου. Τα βόδια μόνο μουγκανίζουν, όχι και τα παιδιά από καθώς πρέπει οικογένειες! Έξω!...»

ιγ...

«Καθάρισε τη φωνή της πήρε κι εκείνο το γλυκερό ύφος που παίρνει όταν μιλάει η Πετροπούλου κι άρχισε:

«Ορίστε! Αυτή είναι έκθεση! Πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος. Στοιχεία χρονολογικά και καλλιτεχνικά. Συγχαρητήρια, Πετροπούλου! είπε η δεσποινίς».

ιδ...

«Η υπόλοιπη μέρα πήγε στράφι. Με ρώτησε Θρησκευτικά η δεσποινίς, αλλά εγώ είχα αλλού το μυαλό μου και δεν απάντησα. Με μάλωσε».

ιε...

Εμείς στοιχηθήκαμε και η δεσποινίς άλλαξε θέση σε δυο τρείς κοντούς που είχανε παει εμπρός.

«Οι ψηλοί εμπρός, οι κοντοί πίσω!...Χατζηπέτρου, βγες απ' τη γραμμή!...» φώναξε η δεσποινίς. Χτύπησε η καρδιά μου. Σκέφθη-

κα...Θα με είδε με τις μπούκλες και μπορεί να με βάλει μπροστά!...Ακόμα και δίπλα στο στεφάνι μπορεί να με βάλει!...Όμως εκείνη μου είπε να περιμένω στην τάξη, μέχρι να γυρίσουν από την παρέλαση. Γιατί, λει, δεν φοράω μπλε φούστα!...»

ιστ...

«Διαβάζω τρεις φορές πιο πολύ απ' ό τι στη Σύμη, μην τυχαι και μου πει τίποτε αυτή η δασκάλα. Κι όλο προσπαθώ να μη μιλάω Συμιακά. Κι όταν με φωνάζει Ουρανία...λέω «Μάλιστα, δεσποινίς»...Τι να κάνω δηλαδή, κιόλας;...Τι μπορώ να κάνω;...».

ιζ...

«...κι εμένα Ασπραδενή με λένε. Κι όποιος με ξαναπει με άλλο όνομα δεν θ' ακούσω!...»

Αυτό, βέβαια για την αφεντιά της το είπα. Ουρανία με ανέβαζε, Ουρανία με κατέβαζε.

Θύμωσε. Με είπε αυθάδη, αναιδή και τέτοια. Με πήγε στον κύριο διευθυντή. Εκεί έγινε άλλη φασαρία».

9. Ιωάννης Κονδυλάκης, «Ο Νεωτεριστής», σελ. 331, 332, 337, 338.

α...

«Τα πρώτα γράμματα έμαθα από πολλούς δασκάλους. Ο πρώτος ήταν ένας φραγκοφορεμένος με τ' όνομα Ηρακλής. [...] Τον είχαμε δεν τον είχαμε δυο μήνες αυτόν τον δάσκαλο. Τίποτε ίσως δεν έμαθα απ' αυτόν. Του διατηρώ όμως μια γλυκιά ανάμνηση. Στο σχολείο του με πήγαν σηκωτό, διότι δεν ήθελα να πάω. Κ' έκλαιγα κ' εσφάδαζα σ' όλο το δρόμο. Αλλ' ο δάσκαλος μ' ένα κομμάτι καντιοζάχαρη εγλύκανε τη φοβερή ιδέα που 'χα για το σχολείο».

β...

«Αντικαταστάτη του Ηρακλή μας φέραν έναν παλιό δάσκαλο ονομαζόμενο Ράλιο. Η φιλοδοξία των χωριανών ήτο να εισάξουν νέα γράμματα και νέα μέθοδο, αν και γι' αυτά είχαν πολύ αόριστη ιδέα, αγράμματοι ως ήσαν και μακριά του πολιτισμού. Αλλ' αφού έφυγεν ο νέος δάσκαλος, αναγκασθήκανε να ξαναφέρουν τον παλιό, που δίδασκε τα λεγόμενα Κοινά ή κολουβογράμματα. Αυτά τα γράμματα άρχιζαν από τη φυλλάδα, πού 'ταν το αλφάβητάριο τότε. Κι από τη φυλλάδα περνούσαν στον Οκτώηχο, στο Ψαλιτήρι και σ' άλλα εκκλησιαστικά βιβλία. Αλλ' ο Οκτώηχος είχε στην αρχή του το κεφαλαίο και το μικρό αλφάβητο κ' έτσι ο μαθητής μπορούσε να περάση και χωρίς ιδιαίτερη φυλλάδα, με τη βοήθεια του δασκάλου και την παρακίνηση της βίτσας του».

γ...

«Ο Ράλιος δεν ήτο μόνο παλαικός στη μάθηση, αλλά και παλιός στην ηλικία. Γέρος και λίγο παραλυτικός. Και στο περπάτημα έσυρνε τα πόδια του κ' οι μαθητές εμιμούμεθα το βάδισμά του για περίπαισμα, από μίσος και για το ξύλο που μας έδιδε, και για την ελευθερία που μας στερούσε».

δ...

«Ο Καπετανάκης δεν φρόντιζε μόνο για τη σωματική μας ενίσχυση, αλλά και για να μας αναπτύξη το θάρρος και την τόλμη. [...] Για να κάμωμε κορμιά γερά, μας παρακινούσε στα γυμναστικά παιχνίδια.[...] Εξαιρετική ήταν δόξα των λαβωμένων, εκείνων που κεντρώνοντο στη μάχη. Έπειτα, στο σχολείο, αναφέραμε τις περιπέτειες του αγώνα κι ο δάσκαλος άκουε με σοβαρό ενδιαφέρον και παινούσε κείνους που 'χαν ανδραγαθήσει. Προβίβαζε μάλιστα και κείνους π' ανδραγαθούσαν».

ε...

«Αλλ' ο ψαλιδογένης είχε κ' ένα ελάττωμα πολύ αντιπαιδαγωγικό κι ώρισμένως αντίθετο στην προσπάθειά του να μας κάμη άφοβους πολεμιστές. Ήτο οξύθυμος κ' έδιδε ξύλο πολύ. Αλλά μας γλύτωσε η χήρα

μητέρα ενός συμμαθητού μας, μια αντρογυναίκα. Από ένα χαστούκι, που 'δωκε στο παιδί της ο δάσκαλος, του 'μεινε μια βοή στ' αυτί. Η μητέρα φοβήθηκε πως το παιδί της θα κουφαθή και μια μέρα ήρθε αγριεμένη στο σχολείο.

- Άκου δάσκαλε, είπε του καπετανάκη, εγώ το παιδί τω 'βαλα στο σκολειό για να ξεστραβωθή, όι να μου το κουφάνης. Δε θέλω να το δέρνης. Σαν κάμμη πράμμα, να μου το λες εμένα κ' εγώ το δέρνω. Γιατί, μα το Θεό που ν' από πάνω μας, ανεν το ξαναδείρεις θα 'ρθω με τον κόπανο! Από τη μέρα κείνη ο δάσκαλος μετρίασε πολύ το ζύλο για όλους».

10. Πυλιώτου Μαρία, «Τα δέντρα που τρέχουν», σελ. 48, 49, 50, 51, 58, 59, 100, 137.

α...

«Ένα παιδί, τρέχοντας, τον σκουντά. Κι ο Λάκης βρίσκεται στο λεπτό ξαπλωμένος φαρδύς πλατύς στο πάτωμα. Τώρα κλαίει δυνατά. Όχι γιατί πόνεσε, μα γιατί κανένας δεν γυρνάει να τον δει, να τον βοηθήσει. Ξέρει πως το κλάμα κάνει τους μεγάλους να σε προσέξουν. Λοιπόν να που είχε δίκιο. Δυο χέρια τον αγκαλιάζουν και τον βοηθούν να σηκωθεί. Είναι η μισ Ανν. Του σκουπίζει το πρόσωπο και τον παίρνει μαζί της στην τάξη».

β...

«Η μισ Ανν καλεί τα παιδιά να τραγουδήσουν. Πρέπει να 'ναι χαρούμενο κι αστειό το τραγούδι τους. Όλα γελούν, διασκεδάζουν, λες και το κάνουν για να γιορτάσουν κάτι. Η δασκάλα πάλι του χαμογελά. Άραγε τραγουδάνε γι' αυτόν; Πόσο ο ερχομός του τα έκανε να χαρούν;»

γ...

«Τα παιδιά σκάνε στα γέλια. Ακόμα και το μαυράκι πλάι του γελάει. Α, όλα κι όλα! Αυτό δεν το αντέχει. Χυμά πάνω του και τα φορτώνει ζυλιές. Είναι δυνατό αγόρι ο Λάκης, μα και το μαυράκι δεν παει πίσω. Σε κάποια στιγμή και τα δυο βρίσκονται στο πάτωμα. Μαύρα και άσπρα

ποδαράκια κλοτσάνε. [...] Η μιε Ανν παει κοντά τους και κάτι λεει και στα δύο. Το μαυράκι φεύγει. Βγαίνει διάλειμμα. Ο Λάκης κοιτάει γύρω. Νιώθει μονάχος, ντροπιασμένος. Πέφτει στο τραπεζάκι και κλαίει με λυγμούς. Ένα χέρι του αγγίζει το κεφάλι. Γυρνά και βλέπει τη δασκάλα τους, έτοιμη πάλι να τον παρηγορήσει, στη δική της γλώσσα. Ο Λάκης δεν καταλαβαίνει τι του λεει, μα αυτά τα ακαταλαβίστικα τον παρηγορούν. Του δείχνει ακόμα διάφορα πράγματα γύρω του και του τα λεει στ' αγγλικά. Τον περιμένει να τα επαναλάβει και προχωρεί...»

δ...

«Τον Λάκη δεν τον νοιάζει τι και πως ζωγραφίζουν οι άλλοι. [...] Αυτός θα κάνει τη δική του, την ολόδική του ζωγραφιά. Η δασκάλα σίγουρα δεν θα του θυμώσει, ξέρει πως δεν κατάλαβε την οδηγία της. ίσως του καϊδέψει τα μαλλιά με κατανόηση και συμπάθεια.

Ζωγραφίζει...Κι όταν φτάνουν όλοι προς το τέλος, έρχεται η μια Ανν κοντά και τον κοιτάει χωρίς εκείνος να το αντιληφθεί. Ξαφνικά ο Λάκης ακούει «μπράβο, μπράβο...» Γυρνώντας, βλέπει δυο μάτια να κοιτάζουν τη ζωγραφιά του με θαυμαμό».

ε...

«Η δασκάλα έρχεται κοντά του, τελείωσε πρώτος. Ελέγχει τις ασκήσεις του και του βάζει πάνω στη δεξιά γωνιά ένα χρυσό αστεράκι αυτοκόλλητο. Και να σκεφτεί κανείς πως στην πατρίδα δεν τα πολυαγαπούσε τα μαθηματικά. Εδώ του φαίνονται τόσο εύκολα. Ακόμα ένα χρυσό αστεράκι, λοιπόν. Φέγγει το τετράδιό του κι ας είναι γκριζος ο ουρανός κι ας έχει μέρες να δει μια ακτίδα ήλιου σε τούτο τον τόπο που λέγεται Λονδίνο. Σχολνά χαρούμενος. Η τσάντα στην αγκαλιά του, το αστεράκι να του ζεσταίνει την καρδιά. Ξεχνά πως η μάνα του είναι άρρωστη, η γειτονιά τους μοιάζει πιο όμορφη και η Μάξγουελ Χιλ ο πιο όμορφος και απίθανος δρόμος του κόσμου. Άλλοτε ο γκριζος ουρανός του φαινόταν πως χαμήλωνε, χαμήλωνε, κόντευε να τον πλακώσει».

στ...

«Αυτός πάνω απ' όλους αγαπά τον Φώτη. Τον αγαπά πιο πολύ κι από την Τζάνετ. Το έγγραψε σε μια εκθεσούλα του στην τάξη κι η δασκάλα του έβαλε «μπράβο» με θαυμαστικό. Έλεγε, λοιπόν, πως ο Φώτης είναι ο πιο καλός του φίλος και τον αγαπά πολύ πολύ. Μένει στη γειτονιά του κι όλα τους τα γουίκεντ τα περνάνε μαζί».

ζ...

«Η μισ Ανν τον βλέπει να κοιτάει αλλού αφηρημένα και ξεροοβήχει ριχνοντάς του μια λοξή ματιά. Εκείνη την ώρα μιλούσε για μια πόλη που την έδειχνε στο χάρτη».

11. Αντώνης Τραυλαντώνης, «Ο Γυφτοδάσκαλος», σελ.316,317.

α...

«Ο δάσκαλος ήταν γέρος, αλλά καλοστεκούμενος, με φορέματα εγκώρια, με ένα ζευγάρι ματογυάλια στην άκρη από την χοντρή του μύτη και μια χοντρή ξύλινη ρίγα στο χέρι. Στεκόταν πολύ κοντά στα παιδιά και τους έκανε αριθμητική από μνήμης».

β...

«Έδωσε ένα πρόβλημα τόσο σύνθετο, που εγώ αμέσως σχημάτισα την ιδέα, πως από μέθοδο δεν ένοιωθε πολλά πράγματα ο Γυφτοδάσκαλος. [...] Ένα κοριτσάκι, το μεγαλύτερο από όλα, με μάτια που άφηναν αστραπές, είπε αμέσως την απάντηση με μεγάλη επιτυχία.

- Σιωπή Θεσσαλονίκη, της είπε ο δάσκαλος, γιατί θα σε δείρω.
- Γιατί την καημένη; ρώτησε ο Θανάσης.
- Γιατί δεν αφήνει άλλον να μιλήση.

Η Θεσσαλονίκη έκρυψε το πρόσωπο στα χέρια της επάνω στο θρανίο και έκλαιε».

γ...

«Προς τη Θεσσαλονίκη:

- Σιωπή! Είπε με οργή ο δάσκαλος και η ρίγα του μ' έναν ξηρό κρότο στο θρανίο συμπλήρωσε την παιδαγωγική του Γυφτοδάσκαλου».

δ...

«Ο δάσκαλος χτύπησε τη ρίγα στο θρανίο και τα γυφτόπουλα είπαν τον ύμνο. [...] ο δάσκαλος χτυπούσε πολύ συχνά το θρανίο με τη ρίγα...»

ε...

«Η Θεσσαλονίκη με μια δυνατή και γλυκεία φωνή, αρκετά αρμονική, πρωτοστατούσε και με το στόμα της και με τα μάτια της.

Ο δάσκαλος τη χάιδεψε, όταν τελείωσε, και της είπε:

- Για τελευταία φορά θα σου συγκωρήσω το μεγάλο έγκλημα, που έκαμες σήμερα Θεσσαλονίκη.

- Αν το ξανακάνω, δάσκαλε, να με σκοτώσης.

- Δεν έχω ανάγκη, φτάνει να το πώ της Μαρίας.

- Η Μαρία που τη φοβέρισες, ποια είναι; Ρωτήσαμε.

- Η μάνα της. Έτσι ήταν και κείνη ζωηρή, μα τώρα έγινε η καλύτερη νοικοκυρά».

12. Κατίνα Παπά, «Γυμνάσιο Θηλέων», σελ. 513, 514.

α...

«Λοιπόν, Λερίδου, τα εις -ιμος, -ικος, -ινος, πώς έχουσι το δίχρονον της παραληγούσης;», επιμένει η καθηγήτρια.

Η Λερίδου κυττάζει αποχαυνωμένη. Η καθηγήτρια γίνεται πιο αυστηρή, «κατάστασις πλέον αφόρητος! Λέγε, Λερίδου».

«Τι να πω, κυρία; Ζαλίστηκα, δεν καταλαβαίνω τι με ρωτάτε» και βάζει τα κλάματα».

β...

«Αυτή τη χρονιά πέρασαν πολύ άσχημα.

Κανένας δεν τα συγχωρούσε σε τίποτα. Οι καθηγητές βρίσκανε πως καμιά τάξη δεν τους κούραζε τόσο, όσο αυτό το ανυπόφορο Βήτα - Γάμμα, και αποφάσισαν συνεννοημένοι με το γυμνασιάρχη να το «σρώσουν». Και η αθώοτερη αταξία, και η παραμικρότερη αμέλεια είχανε τη σκληρότερη τιμώρια: Ορθοστασίες, αποβολές, γραφτές τιμωρίες και ξύλο άγριο. Και όμως περίεργο! Τα παιδιά δεν έγιναν καλύτερα. «Φύσιν πονηράν μεταβαλιν ου ράδιον» ήτανε η τυπική πιά απάντηση του γυμνασιάρχη κάθε που οι καθηγηταί έλεγαν τα παράπονά τους».

γ...

«Βλοσυρή και κατσουφιασμένη έμπαινε (η φιλόλογος), βλοσυρή και κατσουφιασμένη έβγαινε.

Η Λερίδου, η Ποταμιάνου, η μικρή Κοκκινομάλλα. Έτσι τη φώναζαν πια όλες στην τάξη, έγιναν στόχοι.

Μια μέρα άρπαξε την Κοκκινομάλλα από τα μαλλιά και την πέταξε έξω. Το παιδί, αδύνατο, αρρώστησε. Ο πατέρας της παραπονέθηκε στο υπουργείο και η καθηγήτρια υποχρεώθηκε να παρουσιαστεί και να απολογηθεί εις την κατηγορίαν «ότι εφέρετο βαναύσως προς τας μαθητρίας».

Η καθηγήτρια διηγήθηκε αργότερα στο γραφείο με το νι και με το οίγμα όλη τη σκηνή.

Να σας πω, κύριε γυμνασιάρχα, τους είπον ολίγα, αλλά «κοφτά»!

«Εγώ κύριοι σύμβουλοι, έχω μίαν αρχήν: Οσάκις εισέρχομαι εις την τάξην και ανέρχομαι επι της έδρας, ουδέποτε μειδιώ! Και όμως προς την μαθήτριαν αυτήν, δεν γνωρίζω ούτε εγώ η ίδια το διατί, πάντοτε εμειδίων! Και απορώ, πως παραπονέθη δια «βάνανυσον συμπεριφοράν».

Το συμβούλιο βρήκε την απολογία ικανοποιητική. Σύστησε μόνο στην καθηγήτρια «να επεκτείνη το προς την μικράν μειδιάμα και προς τας άλλας μαθητρίας, έστω και παρά τας αρχάς της, δια να μη εγειρώνται παράπονα». Έτσι έληξε το επεισόδιο. Ο κ. γυμνασιάρχης έμεινε τελείως ικανοποιημένος».

δ...

«Το σπουδαίο είναι η πρώτη εντύπωση», συλλογίσθηκε (η Μαρίνα Γεωργή, η νεα καθηγήτρια). Αν η πρώτη εντύπωση ήτανε καλή, θα πετύχαινε, ειδ' άλλως θα πάθαινε κι αυτή ό, τι και η άλλη καθηγήτρια. Πώς έπρεπε ν' αρχίσει σε μια τέτοια τάξη; Η αυστηρότητα αποκλειόνταν, αφού την είχανε δοκιμάσει και άλλοι και δεν πέτυχαν. Ο γυμνασιάρχης, με την πολύχρονη πείρα του, της έδωσε μερικές συμβουλές, αλλά μονάχα για το πώς έπρεπε να φερθεί σε ωριμένες μαθήτριες και όχι σε όλη την τάξη».

ε...

«Δεν αγαπούσαν τους δασκάλους τους και θα έκανε να τους αγαπήσουν».

13. Παρορίτης Κώστας, «Οι δύο δρόμοι», σελ 30, 61, 62, 64, 66, 67, 68.

α...

«Είχε πάντα το φόβο πως μια αποκάλυψη μπορούσε να της κοστίσει μιαν οριστική αποβολή από το Γυμνάσιο. Κι αυτό δεν το θελε».

β...

«- Να ενεργήσωμεν ανακρίσεις, πρότεινεν ο γυμνασιάρχης».

«- Τότε να την καλέσωμεν».

«Σε λίγο φάνηκε η Κατερίνα να μπαίνει στο γραφείο. Οι καθηγητές είχανε πάρει θέση άλλοι στον καναπέ, άλλοι στις καρέκλες, σοβαροί, ακίνητοι, σα Ρωμαίοι συγκλητικοί. Κείνη μπήκε ανύποπτη, χαρούμενη. Ο γυμνασιάρχης, στεκότανε όρθιος πίσω από ένα μακρύ τραπέζι, που χρησίμευε για γραφείο. Κοίταξε την Κατερίνα από την κορφή ως τα νύχια, ύστερις άρχισε με ένα τόνο αργό, επίσημο:

- Κατηγγέλθη εις τον σύλλογον ότι είσαι σοσιαλίστρια, ότι συχνάζεις εις το σοσιαλιστικόν Κέντρον, ότι συνταξιδεύεις μετά ξένων ανδρών. Είναι αληθή πάντα ταύτα;

Ο τόνος του είτανε στεγνός και κακός.

Κείνη είχε σασιίσει από την ξαφνική αυτήν αποκάλυψη κ' είχε γίνει κατακόκκινη.

- Λοιπόν τι απολογείσαι; Ρώτησε ο γυμνασιάρχης [...]

- Ναι είναι αλήθεια, ψιθύρισε εκείνη δειλά. [...]

- Και δεν αισχύνεσαι; Εσύ, μία Ελληνίς;»

γ...

«- Δεν είναι σωστά πράματα. Ας είναι. Τι λέτε; έξι μήνες ή διαρκή αποβολήν;

- Μα σεις τι προτείνετε; ρώτησε ο γυμνασιάρχης στενοχωρημένος.

Κείνος πάλι ξεροκατάπιε.

- Ξέρετε το ζήτημα είναι πολύ σπουδαίον..

- Μα ακριβώς δι' αυτόν τον λόγον.

Ο χαβάς κουνούσε το κεφάλι του.

- Βέβαια, διαρκήν αποβολήν...Πρέπει προ παντός να είμεθα εν τάξει απέναντι της υπηρεσίας.

- Και της Κοινωνίας, συμπλήρωσε ο θεολόγος».

δ...

«Είτανε ένας αδύνατος ανθρωπάκος με ωχρό, ασθενικό πρόσωπο. Όλη την ώρα δεν είχε ανοίξει το στόμα του. Σοβαρός, λιγόλογος, είχε τη φήμη ενός ιδιότροπου ανθρώπου και κάπως εκκεντρικού. Μα στο βάθος είτανε μια φύση πολύ αγαθή και τα παιδιά τον αγαπούσανε αντι να τονε φοβούνται, γιατί είτανε ο μόνος που τους φερνότανε όχι σα δάσκαλος μα σα φίλος. Είτανε λίγος καιρός που είχε τοποθετηθεί στο σχολειό αυτό και προτιμούσε να ζει πάντα μοναχικά».

ε...

«Η συνεδρίαση είχε τελειώσει. Η Κατερίνα δεν είτανε πια μαθήτρια. Και συνάμα της κλειστήκανε οι πόρτες σ' όλα τα σχολειά, σ' όλο το Κράτος».

στ...

«Η ιδέα της πειθαρχίας είχε άλλη μια φορά θριαμβέψει. Ο Σύλλογος είχε ικανοποιηθεί, οι καθηγητές είχανε ταχτοποιηθεί».

ζ...

«Τα παιδιά ουρλιάζανε, δαγκώνανε τα σίδερα μέσα στο κλουβί τους.

- Να τους αφήσουμε...είπε.

Ακούστηκε ο χτύπος του κουδουνιού. Τα παιδιά όλα αλαλάζανε. Επιτέλους...Μια βαριά πλακά έφυγεν από το στήθος τους. Επιτέλους θα ν' ασάνουνε λεύτερον αγέρα...

Όξω ο δρόμος αντηκούσε τώρα από τις φωνές τους. Φωνάζανε, τρέχανε, κυνηγιούντανε, πετάγανε τα βιβλία, καιρόντανε όπως μπορούσανε τη λευτεριά τους. Ένα παιδί έδωσε μια με το καλάμαρι σ' έναν τοίχο και το κανε θρύψαλα. Ο τοίχος γιόμισε μελάνια κ' οι φωνές των παιδιών υψωθήκανε ως τα ουράνια...»

14. Παπαδιαμάντης Αλέξανδρος, «Η θεοδικία της δασκάλας», σελ. 111, 112, 113, 114.

α...

«Αι χάριτες και εύναι, είτε χατίρια τας ονομάση τις, είτε ρουσφέτια, είτε όπως αν τας ονομάση, αν εις όλους τους κλάδους επιβάλλωνται, εις αυτόν τον κλάδον κυριαρχούσι. Πώς ν' αρνηθή τις εν δίπλωμα - ένα τόσο δα χαρτάκι διπλωμένο - εις μίαν τρυφεράν κόρην, είτε προς τιμήν και έπαινον το ζητά αύτη, είτε προς βιοπορισμόν;»

β...

«Έπειτα ακούονται κάποτε πιστολιές, συχνότερα πέφτουν μπαστουνιές εις την ράخين των κ.κ. καθηγητών. Αδικήθηκε, βλέπετε, το παιδί μας. Πώς θέλετε ποτέ γονείς να πεισθούν - φιλότιμοι και φιλόμουσοι γονείς Έλληνες - ότι ο υιός των είναι ανεπίδεκτος μαθήσεως;

Μεγάλη σκληρότης θα ήτο τούτο, και δι' αυτό η θέσις των καθηγητών είναι ακανθώδης και λεπτοφυεστάτη.

Αλλ' εις τα κορίτσια μας, αν και μπαστουινές δεν φαίνεται ν' απειλούνται ούτε χαστουκιές - δεν ενθυμούμεθα αν ποτέ κανείς αδελφός κούτσαβος ερράβδισε καθηγητήν προς χάριν της αδελφής του, μόνον μια καθηγήτρια, θέλομεν να είπωμεν φοιτήτρια ή αποφοίτος της φιλολογίας, ωμπρέλιασε, καθώς ενθυμείσθε, έναν καθηγητήν κατά τους τελευταίους χρόνους - , εις τα κορίτσια μας, λέγω, όλοι, και εξετασται, και επόπται, και άλλοι αρμόδιοι, είναι χαριστικώτατοι. Ας πάρη επι τέλους ένα δίπλωμα κι αυτή».

γ...

«Η πρώτη μικρά μαθήτρια ήτις επαρουσιάσθη της εμύρισε σκόρδα.

- Μπα! Μυρίζεις... Να μη τρωσ σκόρδα, όταν έρχεσαι στο Σχολείον.

Μια άλλη ερωτηθείσα απήντησεν, ότι ονομάζεται Μαρούσα Σκυλοβοριά.

- Τι άσχημο όνομα! Είπεν η δασκάλισσα.

Μια τρίτη, καθώς είχε πλησιάσει εις το γραφείον, είπε, ότι ο πατήρ της ήτο αμαξάς.

- Μπα! Μυρίζεις σταύλους! Είπεν η δασκάλα. Τι άσχημη μυρωδιά!»

δ...

«Μίαν των ημερών, εις την καρδιαν του χειμώνος, η δασκάλισσα συνέβη να χάση την χρυσήν καδέναν του ωρολογίου της.

Τι δυστύχημα! Η υποψία έπεσεν εις τα μικράς μαθητριάς, εις όλην την τάξιν. Κάποια απ' αυτάς θα την είχε κλέψει.

Η δασκάλα, αφού απηύθυνε μικρόν λογύδριον εις τα πτωκά κορίτσια, και τα συνεβούλευσε να μη είναι κλέπτριαι κτλ., διέταξε ν' αδειάσουν όλον το νερόν της στάμνας εις μικράν σκάφην, την οποίαν είχε στείλει να δανεισθούν από την γείτονα πλύστραν.

Το νερό ήτο κρύον, παγωμένον. Διέταξε να φέρουν την σκάφην εις το μέσον, προ της δασκαλοκαθέδρας, είτα είπεν:

- Ορέξατε χείρας όλαι!

Αι μικραί ήπλωσαν τα χεράκια τους.

- Εμβαπίσατε ήδη τας χείρας εις το ύδωρ.

Αι μαθήτριάι εβούτηξαν τα χέρια μέσα εις το κρύον νερόν!

- Κρατήσατε όλαι τας χείρας εντός, είπεν η δασκάλα. Οποία από σας αποσύρη πρώτη τη χείρα, εκείνη είναι η κλέπτρια.

- Δεν ηξεύρω πόσην ώραν διήρκεσεν η δοκιμασία. Νομίζω ότι πολλάί συγχρόνως ηναγκάσθησαν ν' αποσύρουν τα τρυφερά παπουδιασμένα χεράκια τους, και η ένοχος δεν ανεκαλύφθη».

15. Παπαδιαμάντης Αλέξανδρος, «Η δασκαλομάνα», σελ. 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27.

α...

«Και σείων την κεφαλήν, διηγείτο προς τους μικρούς μαθητάς (ο γιαννιός ο Βρυκολακάκης), οίτινες τον ήκουον εκπέμποντες μεγάλα επιφωνήματα θαυμασμού πως ο Τζώρτζης ο Σγούρας , δεκαοκτώ χρόνων, υψηλός, με ανωρθωμένα σγουρά μαλλιά, τα οποία δεν ηδύναντο να διευθετήση το κτένιον, έδειρε μίαν φοράν τον άλλον διδάσκαλον, «το Φλάσκο, Φλασκο - μπαμπίνο, τον κιτρινιάρη», πολιορκήσας αυτόν όπισθεν της δασκαλοκαθέδρας, και κατενεγκών τρεις σφιγκτούς γρόνθους κατά του στέρνου του, διότι ο διδάσκαλος ηπέιλησε να τον κλείση εις το κάτωθεν της δασκαλοκαθέδρας σωφρονιστήριον, όπου έβοσκον βλατούδες και ψαλίδες πολυποδαρούσες και όχι ολίγοι ποντικοί. Πως ο διδάσκαλος είχε συγκαλέσει την επιτροπήν και απήτει την αποβολήν του Τζώρτζη, αλλά η επιτροπή αντέτεινε, μη θέλουσα να δυσαρεστήση τους οικείους του μεγαλόσωμου και φριξότριχος μαθητού».

β...

«Ίσως μάλιστα δι' αυτό το έκαμεν, έδειρε τον διδάσκαλον επίτηδες δια να τον αποβάλουν. Και τότε η επιτροπή έπεισε τους οικείους του να τον αποσύρωσιν ευσχήμως».

γ...

«Έμεινεν μόνον εις τον πρωτόσχολον η βέργα, το κυριώτερον όπλον του, αλλά και ταύτην την εξουδετέρωσεν ο Γιωργός ο Χατζηδημήτρης, ο Στρατής ο Καραθύμιος και άλλοι τολμηροί παιδες, ανοίξαντες κρυφίως την θύραν του σωφρονιστηρίου, όπου ήξευραν ότι είχε ταμειευμένην ο διδάσκαλος την δέσμην του, και αρπάσαντες πολλές βέργες, τας οποίας εμοίρασαν εις τους συμμαθητάς των, κρατήσαντες τας λιγωτέρας και τσουχτερωτέρας δι' εαυτούς. Τότε ήρχισε μάχη, και άλλοι μαθηταί απέσπασαν τους δείκτας από του τοίχου, άλλοι κατεβίβασαν τους τηλεγράφους από της καθέτου σανίδος των θρανίων, και κυνηγούμενοι έτυπτον αλλήλους».

δ...

«Το πρώτον παιδίον, το οποίον ηθέλησε να εξετάση ο διδάσκαλος, εκράττει Γεωγραφίαν αντί Ιεράς Ιστορίας.

- Πού είναι η Ιερά Ιστορία σου;

- Δάσκαλε, εψέλισσε το παιδίον, κάμνον το σχήμα, με το δάκτυλον εις το ωτίον, την έχασα την Αρ - ιστορία μου.

- Αμελή! Κακοήθη! Άτακτε! Ωρμάθιασεν ο διδάσκαλος, κ' εκκοκίνησε δι' ελαφρού ραπίσματος την παρειάν του μαθητού. Άλλοτε εκτύπα πολύ γερότερα, έσπαζε μάλιστα βέργες εις την ράχιν των παιδιών. Αλλ' αφότου ηρραβωνίσθη, δεν του ήρεσκε πλέον να κτυπά».

ε...

- Πολύ ωραία! Είπεν ο διδάσκαλος...

- Καλά, είπεν ο διδάσκαλος...

- Πολύ καλά, μπράβο! Είπεν ο διδάσκαλος...

- Εύγε, πολύ ωραία! Επεδοκίμασεν ο διδάσκαλος.

- Πολύ καλά, επένευσε και πάλιν ο διδάσκαλος.

στ...

Ο διδάσκαλος ηγέρθη, εσφύριξε δυνατά με την σφυρίκτραν του, εκτύπησε με την βέργαν επί του πρώτου κωλού θρανίου, έρριψεν το τσιγάρον του».

ζ...

Εφέτος οι μαθηταί, μετα τον αρραβώνα του διδασκάλου, εύρον μεν πλείονα άνεσιν και ακολασίαν εν τω σχολείω, αλλ' υπέφεραν στερηθέντες άλλων προσφιλών ψυχαγωγιών. Καθ' όλον το έαρ, ο διδάσκαλος τυρβάζων περι την αρραβωνιαστικήν του, δεν τους ωδήγησεν ούτε δις να παίξωσιν εις τα Λιβάδια, ούτε τρις καθ' όλον το θέρος να κολυμβήσωσιν εις την Αμμουδιάν. Μεγάλη χαρά και αγαλλίασις ήτο άλλοτε ανα τα ημικύκλια, ότε διεδίδετο από κλάσεως εις κλάσιν ως σύνθημα η μαγική λέξις «Θα μας πάη ο δάσκαλος να παίξουμε! Θα μας πάη ο δάσκαλος να κολυμβήσουμε!». Ο γλυκός ούτος ψίθυρος αντικαθίστα πάσαν φορτικήν ανάγνωσιν και πάντα επίπονον συλλαβισμόν».

η...

«Εν τω μεταξύ ο διδάσκαλος, με τας χείρας οπίσω, με την βέργαν κρεμαμένην όπισθεν του σκέλους, με την σφυρίκτραν ανηρητημένην επί του στέρνου, περιήρχετο από κήπου εις κήπον...».

θ...

«Εισήρχετο κατηφής αλλά και μετ' εγκαρτερήσεως εις το σχολείον, αφού εσήμαιεν επι μακρόν με βραχνήν φωνήν ο σπασμένος κώδων ο ανηρητημένος επί δύο ορθίων ξύλων έξω της θύρας, τον οποίον φαγωμένον ήδη όντα από την σκωρίων, όταν αφηρέθη από παλαιόν ερημοκλήσιον, οι μαθηταί είχαν σπάσει δια της υπερβολικής και παρακαίρου χρησεως, ή δια χαλίκων ριπτομένων εξωδίκως - εν ώρα σχολής των μαθημάτων. Ηρχιζε την καθημερινήν ασχολίαν του σοβαρός και αυστηρός».

ι...

«Είχε διατάξει να καθαρίσωσι το υπό την δασκαλοκαθέδραν σωφρονιστήριο, εκεί όπου έβοσκαν εν πάση ανέσει πολυάριθμοι ψαλίδες, βλατούδες και ποντικοί. Είχε κάμει νέαν και πλούσιαν προμήθειαν από δεσμίδας βεργών, και είχεν αρχίσει «να τις βρέχη» πάλιν γερά, καθώς άλλοτε.

Είχε απαιτήσει από την Εφορευτικήν Επιτροπήν την αποβολήν ως «ανεπιδέκτου μαθήσεως» του Γιαννιού του Βρυκολακάκη, του Στρατή του Χατζηδημήτρη και δύο ή τριών άλλων, αλλ' εις τούτο εύρε την επιτροπήν αντιπράπτουσαν.

«Το σχολειό (κατά την θεωρίαν την οποίαν ανέπτυσε μεν εν των μελών της επιτροπής, ησπάζοντο δε οι πλείστοι των γονέων), το σχολειό, ας υποθέσουμε, δεν έγινε για να μαθαίνουν τα παιδιά γράμματα, δηλαδή. Έγινε για να μαζώνονται οι κλητήρες, τα παλιόπαιδα, τα διαβολόπουλα. Πώς μπορεί, το λοιπόν, ένας γονιός να τα έχη μπελά απ' το πρωί ως το βράδυ; Και πού συφτάνεται ένας φτωχός να τα θρέψη; Μπορεί να τα χορταίνη κομμάτια; Μήπως χορταίνουν, οι διαόλοι ποτέ; και είναι ικανή μια χήρα γυναίκα να τρέχη από γιαλό σε γιαλό, από βράχο σε βράχο για να τα συμμαζώνη; Γιατί πληρώνεται ο δάσκαλος; Για να έχη το βάρος αυτό, να είναι οι γονιοί ήσυχτοι. Όταν είναι συμμαζωμένα εκεί δα, μες στο σχολειό, γλυτώνει ο γονιός και καμπόσα κομμάτια, παραδείγματος χάριν. Ας τρώνε τα θρανία, που είναι ξύλινα, ας τρώνε τους πίνακας και τα χαρτιά τους, τους τοίχους και το πάτωμα, για να είναι οι νοικοκυραίοι ησυχώτεροι για τις αχλαδιές των, τας βερυκοκκιές των, τες συκιές και τ' αμπέλια των».

κ...

«Τα παιδιά παρετάχθησαν με τα νώτα προς τον τοίχον, κατά μήκος των τεσσάρων τοίχων του σχολείου. Ο διδάσκαλος, με τα χείρας οποίω, κρατών την βέργαν του, ήρχισε την επιθεώρησιν. Τα παιδιά, άνιπτα τα πλείστα, όπως ήσαν συνηθισμένα, έπυτον εις τας παλάμας των, ύγραινον

κ' έτριβαν τας χείρας με σιελον, δια να φανώσι νιμμένα. Αλλ' ο κηρευμένος διδάσκαλος έκυπεν, έβλεπε καλώς, και όπου ανεκάλυπτε την πρόχειρον δια σιελου νίψιν, επέσκηπτεν οργίλως με την βέργαν του κ' έσπαζε τας σιελωμένας χείρας. Κατά το τέλος της επιθεωρήσεως απηύθυνε σύντομον νουθεσίαν, προλέγων, ότι, όποιον ανακαλύψη εις το εξής άνιππον, θα τον αφήση νησικόν τρεις ημέρας και τρεις νύκτας εις το σωφρονιστήριον, να τον φάγουν οι βλατούδες. Εφυλάττετο καλώς μη εκφέρη ως απειλήν την αποβολήν, όπως θα έπραττε ξένος μη γνωρίζων τα ήθη του τόπου, διότι εγνώριζε κάλλιστα ότι οι μικροί διάβολοι εγέλων με την απειλήν ταύτην, ην ενόμιζον ως ευτυχίαν και ελευθερίαν. Επίσης τους είπεν ότι «όσοι έχουν παπούτσια, να τα φορούν εις το εξής, όταν θα πηγαίνουν εις στο σχολείον».

16. Άννα Γκέρτσου - Σαρρή, «Σπίτι δίχως αυλή», σελ. 15, 89.

α...

«Έκλεισα το τετράδιο. Ήταν η τελευταία έκθεση της χρονιάς. Πλησίασα το δάσκαλο. Ποτέ του δεν έλεγε καλή κουβέντα σαν να φοβόταν μην μας ματιάσει.

- Καλή, αλλά...ωραία τα είπες, όμως...

Τσιγκούνης στους επαίνους, απλόχερος στις παρατηρήσεις. Δεν τον αγάπαγα, αλλά τον σεβόμουνα, γιατί πάσχιζε να μας μάθει γράμματα κι έδειχνε ενδιαφέρον για τον καθένα χωριστά».

β...

«Ο καθηγητής στην μητέρα του Νικολάκη:

- Ε, είπαμε. Αρχή είναι. Οι προσπάθειες βέβαια αμείβονται και πρέπει να καταβάλει κάθε προσπάθεια το παιδί».

17. Κονδυλάκης Ιωάννης, «Όταν ήμουν δάσκαλος», σελ. 8, 9, 18, 19, 20, 21, 32, 33, 39, 51.

α...

Ο Γιώργης σε έναν οικογενειακό φίλο:

«Η αλήθεια είναι ότι, ως μαθητής, εθαύμαζα ενίοτε την εξουσίαν εκκείνων οίτινες ηδύναντο αναξελέγκτως να ξυλοκοπούν και να προβιβάζουν, να δίδουν μηδενικά και να τραβούν αυτιά, αλλά δεν επόθησα ποτέ να γίνω τόσο μισητός τύραννος».

β...

Ο Γιώργης στους μαθητές του:

«Δεν είμαι από τους δασκάλους τους οποίους εγνωρίσατε μέχρι τούδε. Θέλω να γίνω φίλος σας και όχι τύραννος, να σας φανώ ωφέλιμος και όχι να σας κάμω δειλούς και ταπεινούς. Να με σέβεσθε και να με αγαπάτε και όχι να με τρέμετε. Μερικοί από σας άλλωστε κοντεύει να έχετε την ηλικίαν μου. Έως χθες ήμουν και εγώ μαθητής, και δεν επιθυμώ να με μισήσετε, όπως εμίσησα εγώ μερικούς από τους δασκάλους μου. Δεν θ' απαιτώ να μαθαίνετε μεγάλα πράγματα, τα οποία να μη σας αφήνουν καιρό να παίζετε, ως απαιτεί η ηλικίας σας. Αλλά τα ολίγα αυτά εννοώ να τα μαθαίνετε καλά. Φρονώ ότι με το γλυκύ θα κάμωμεν καλύτερα την εργασίαν μας, ενώ οι άλλοι δάσκαλοι νομίζουν απαραίτητον το ξύλον και τας ύβρεις. Σας παρακαλώ, μη με αναγκάσετε να πιστεύσω ότι έχω άδικον και ότι έχουν δίκαιον οι άλλοι δάσκαλοι».

γ...

«Οι μαθηταί μου μ' εσέβοντο και με ηγάπων, χωρίς δε να μεταχειρισθώ ποτέ βίαια μέσα, χωρίς να υψώσω καν τον τόνο της φωνής μου, ήσαν επιμελείς και κόσμιοι. Ηύξανε δε η προς εμέ αγάπη και ευγνωμοσύνη των, όταν από την πρώτην τάξιν, ήτις ήτο εις το ισόγειον, ήρχοντο ενίοτε πλαταγισμοί ραπισμάτων ομού με τας αγρίας κραυγάς και τας ύβρεις του διδασκάλου, κούτσουρα, παλιόπαιδα, κτήνη!»

δ...

Ο Γιώργης σε έναν συνάδελφό του:

«Έκαμα το λάθος μίαν ημέραν να του παρατηρήσω ότι ήσαν σκληραί και ανωφελείς αι σωματικά ποιναί, ότι βλάπτουν μάλλον διότι ταπεινώνονται τα φρόνιμα και πληγώνουν την φιλοτιμίαν, διο και έχουν καταργηθή εις όλον τον πολιτισμένον κόσμον».

ε...

Ο Γιώργης για τον συνάδελφό του:

«Ως δια να με προκαλή δε, έγινεν απηνέστερος προς τους μαθητές του και η παράδοσίς του ήτο σχεδόν αδιάκοπος θρήνος των ραπιζομένων και μαστιγουμένων μαθητών. Η εναντίον μου κρυφία έχθρα του εξέσπα εις την ράخين των δυστυχών παιδίων».

στ...

Οι γονείς στον δάσκαλο:

«Χρειάζεται και λιγάκι ξύλο. Δε λέω να γυρίσωμε στο φάλαγγα, μα μια βιτσιά και καμιά παλαμιά από καιρό σε καιρό κακό δεν κάνει».

ζ...

Ο σχολάρχης στην Εφορεία:

«Το ξύλο τ' αφήκανε πια σ' όλο τον κόσμο. Τι, γαιδούρια είναι τα παιδιά να τα δέρνουν;»

η...

Ο Γιώργης στον μαθητή Μανούσο:

«Αλλ' εγώ δεν ανέχομαι αυθαδείας. Τας κόβω μία και καλή. Και συγχρόνως με την τελευταίαν λέξην επλατάγισαν δύο ραπίσματα εις τα μάγουλά του.»

θ...

ο Γιώργης στους μαθητές του:

«Θέλετε να σας δέρνω και να σας βασανίζω όπως δέρνει ο κύριος αυτός κάτω; Αλλ' αν αρχίσω να σας δέρνω σαν γαϊδούρια, πώς θα γίνεται υπερήφανοι πολεμισταί, για να ελευθερώσετε τη δυστυχισμένη την πατρίδα μας;

18. Αλεξίου Έλλη, «Ο Φραντζέσκος», σελ. 24, 25, 29.

α...

«- Κυρία, κυρία! Ο Φραντζέσκος κοιμήθηκε, φώναζαν τα κορίτσια.

- Μην τον ξυπνήσετε! Τους έλεγα, αυτό το καημένο είναι πιο μικρό από σας και δεν πειράζει πως κοιμήθηκε».

β...

«- Μα παιδί μου! Δε σας το 'πα τόσες φορές, πως δε σας αγαπώ, άμα έχετε βρώμικα κεράκια;»

19. Αλεξίου Έλλη, «Τα τρία αδέρφια», σελ. 53.

α...

«Ο δάσκαλος ήταν ένας απλός, αγαθότατος άνθρωπος που δεν νευρίαζε ποτέ, όπως νευριάζουνε, με το δικίο τους, όλοι οι δάσκαλοι. Και ας ήταν εκείνος και εσωτερικός δάσκαλος, που οι εσωτερικοί βασανίζονται παραπάνω από τους άλλους. Δεν είναι χωρατά».

20. Αλεξίου Έλλη, «Στο πέρασμα του καιρού», σελ. 198, 199.

α...

« - Μαζέψου, Στάσα! τι χάλια είναι αυτά; Γύρισε ίσια! Μάζεψε τα πόδια σου!»

β...

« -...Έ, μα συ δε ντρέπεσαι πια καθόλου. Μια φορά να το κάμεις ακόμη, θα σου το πάρω και δεν θα το ξαναδείς».

21. Αλεξίου Έλλη, «Η Θοδώρα», σελ. 115, 120.

α...

«- Γιατί, Θοδώρα, δεν ήρθες το πρωί;

- Γιατί με έστειλε η μητέρα μου να πάρω σαρδέλες.

- Τα ασειά τελειώσανε, Θοδώρα. Αν αύριο δεν έρθεις πάλι στο μάθημα, θα στείλω την επιστάτισσα να σε φέρει. Και θα τη στέλνω κάθε φορά που θα λείπεις.

Αλλά την άλλη μέρα πού να φανεί πάλι η Θοδώρα. Ως που στο τέλος στάλθηκε πραγματικά η επιστάτισσα».

β...

Η δασκάλα:

«- Καλή, αλλά τι τα θές. Φοβούμαι πως θα πάρει κακό δρόμο. Είναι απεριόριστη. Σήμερα θα μου 'ρθει πασαλειμένη πούδρες και κοκκινάδια, θα της κάμω παρατήρηση, και την άλλη θα μου 'ρθει με κατσαρωμένα τα μαλλιά και βαμμένα τα φρύδια. Και πάλι θα της κάμω παρατήρηση και θα μου 'ρθει την παράλλη φορτωμένη τζοβαϊρικά και λουσμένη τις μυρουδιές».

22. Αλεξίου Έλλη, «Η Φρόσω», σελ. 102.

α...

«Η Φρόσω μόνο εκείνο το πρωί απουσίασε. Το απογευμα μας ήρθε όπως πάντα της, ομορφοπλυμένη, με το καλογραμμένο της μάθημα, τακτική σε όλα. Έγω όμως από κείνο το πρωινό κι έπειτα σαν ήτανε να τη βαθμολογήσω τη Φρόσω ή να τη σηκώσω να πει μάθημα, κοντοστεκόμουν, δείλιαζα λιγάκι. Μια ανεκδιήγητη ιστορία περνούσε μεμιάς μπρος απ' τα μάτια μου. Το γραφτό που έφερνε η Φρόσω, και το χτενισμένο

κεφάλι, και το μελετημένο μάθημα δεν ήτανε σαν ολονών. Ήσανε άθλοι. Ήσανε κι άλλα παιδιά στην τάξη μας ταχτικά, μα πλάι τους αυτά είχανε μανάδες, είχανε αγάπη και καλοπέραση, μπορεί να είχανε και καμμιά γκουβερνάντα, που κρατούσε το κεράκι τους σαν έγγραφαν, για να μην κουρασούν.

Όμως η Φρόσω στα έξι της κιόλας χρόνια ήτανε γερασμένος πια άνθρωπος, αργασμένος στην κακοτυχιά και στα βάσανα. Και η ζωή της όλο ευθύνες. Αυτή έντυνε και χτένιζε τρία παιδιά προτού ντυθεί και χτενιστεί η ίδια, και το βράδυ κοιμίζε τρία παιδιά, προτού κοιμηθεί η ίδια, και είχε μάθει να μαγειρεύει και να πλένει, προτού ακόμη μάθει να λει το θήτα».

23. Αλεξίου Έλλη, «Η Μερόπη», σελ. 110.

α...

«Δε θύμωνα που το 'βλεπα αυτό το παιδί, δε με εξόργιζε. Μάλιστα σχεδόν μου άρεσε. Το καμάρωνα. Στο πρόσωπο της Μερόπης έβλεπα τον εξιλασμό των αδύνατων. Ήρθε στον κόσμο, έλεγα από μέσα μου, η Μερόπη για να πληρωθούν καμπόσων οι αμαρτίες. Έτσι εμφανίζονται οι τέτοιοι τύποι στην πλάση, σταλμένοι για το ισοζύγιο της ανθρώπινης δικαιοσύνης. Όλα τα πράματα στον κόσμο, είτε τον υλικό είτε τον ηθικό, ζητούνε ισορρόπηση».

24. Αλεξίου Έλλη, «Η Βαγγελίτσα», σελ. 42, 44, 45, 47.

α...

«Καθισμένη σ' ένα σκαμνάκι στο κλειστό φύλλο της πόρτας τραγουδούσε η Βαγγελίτσα. Δεν μπορούσε η δασκάλα να πιστέψει ούτε τα αφτιά της, ούτε τα μάτια της. Αυτό το περίφημο τραγούδι έβγαινε από το λαρύγγι της Βαγγελίτσας! Και να μην το ξέρει τόσον καιρό! Μα μήπως άνοιγε και το στόμα της; Για να πει ένα «ναι» έπρεπε όλη η τάξη να της δίνει κουράγιο.

Από κείνη τη μέρα πήρε η Βαγγελίτσα άλλη θέση ανάμεσα στα παιδιά. Δεν ήτανε πια το χειρότερο παιδί, που δεν 'χει καμιά χάρη απάνω του. Από τώρα κι έπειτα ξεπερνούσε κι αυτή τις άλλες σε κάτι. Στο μάθημα της ωδικής προσκαλιότανε πάντα πρώτη να πει τη μουσική φράση που διδασκότανε και γρήγορα επιβλήθηκε».

β...

«Ένα απόγευμα η Βαγγελίτσα είχε πάλι στο σκολειό, κατά τα συνηθισμένα της, βγάλει την πίστη ανάποδα της δασκάλας στην αριθμητική. Αυτή όμως τη φορά η δασκάλα έτυχε να 'χει νεύρα και δεν κρατήθηκε. Παράτησε και τις διδασκαλίες και όλα. Με ποικρά λόγια, μπροστά στα παιδιά, που είχαν μείνει κόκκαλο, καταριότανε τη μοίρα της, που την καταδίκασε να κάνει τη δασκάλα: «Χαμένη να 'ταν η ώρα, που πήρα αυτό το δίπλωμα στα χέρια μου! Φαγώθηκα δωμέσα!» Πηγαίνοντας απάνω - κάτω έτρεμε σύγκορμη και καταλάβαινε πως μαζί μ' αυτήν έτρεμε όλη η τάξη. «Ανάθεμα και το επάγγελμα, και τα καλά του!...».

Το μάθημα που ακολούθησε ήταν ωδική. Η δασκάλα, πες μετανωμένη που παραφέρθηκε τόσο, πες γιατί έτσι έκανε πάντα, φώναξε τη Βαγγελίτσα να τραγουδήσει. Και το τραγούδι της πάλι αντιλάλησε σαν καταπραϋντικό βάλοσαμο μέσα στη γενική σιωπή. Δεν πρόφτασε όμως η δασκάλα να την αποζημιώσει μ' έναν καλό λόγο, και η γεμάτη περιφρόνηση φωνής της Στάσας ακούστηκε. Ενόμιζε κι αυτή η καημένη, πως η δασκάλα ήταν ακόμη συγχυσμένη, κι ήθελε να της πουλήσει εκδούλευση.

- Μόνο για τραγουδίστρια κάνεις, μπρε Βαγγελίτσα, τίποτ' άλλο δεν αξίζεις!

Η Βαγγελίτσα μαζεύτηκε και κάθισε, και τα μάτια της στη στιγμή πλημμύρισαν δάκρυα, που δεν πρόφτασαν να τρέξουν.

- Τι λες Στάσα, είπε τότε η δασκάλα αυστηρά και σηκώθηκε αποτομα ορθή. Νομίζεις πως είναι εύκολο πράμα να γίνει κανείς τραγουδίστρια; Τη βλέπεις τη Βαγγελίτσα; Λίγο θέλει ακόμη για να μάθει να διαβάσει. Με τους αριθμούς δυσκολεύεται βέβαια, μα δεν πειράζει. Εγώ, που είμαι δασκάλα σας και ξέρω, σας λέω, πως θα διαβάσει τρέχοντας,

και θα μετράει, και θα γράφει μια χαρά. Εμείς όμως ως τότε δεν θα τραγουδούμε σαν τη Βαγγελίτσα. Γιατί της Βαγγελίτσας η φωνή είναι όμορφη από δικού της. Το 'χει από φυσικό της να 'χει όμορφη φωνή.

Η Βαγγελίτσα ικανοποιήθηκε. Με τα υγρά της μάτια γύρισε κι έριξε μια ματιά γύρω - γύρω σ' όλη την τάξη».

γ...

«Όπως άρχισε ο χρόνος, έτσι τελείωσε. Όταν η Βαγγελίτσα προόδευε, έπαιρνε η δασκάλα κουράγιο και πάσκιζε να της το μεταδώσει κι αυτήν της. Και πότε με το καλό, πότε με το κακό, με την απειλή ή με το φιλότιμο, κατάφερε η Βαγγελίτσα, αληθινά με τον ιδρώτα του του προσώπου της, να μάθει ως τα 20, που είναι δα το τελευταίο μάθημα της «διδασκτέας ύλης» για την Πρώτη Τάξη. Κατάφερε να μάθει ως το 20, δηλαδή κατάφερε να προβιβαστεί».

25. Ιωαννίδης Ι. Δ., «Χωρίς κοτσάνυ», σελ. 11, 12, 16, 17, 21, 22, 28, 29, 38, 39, 52, 53, 54, 60 – 72, 82, 83.

α...

«Πήγαινα για πρώτη φορά σ' εκείνο το σχολείο. [...] Δεν ξέρω πώς νιώθουν τώρα τα παιδιά όταν πρωτοπάνε σχολείο, μα εγώ σκιαζόμουν. [...] Ίσως να 'φταιγε κι ο λόγος των μεγάλων. «Πρόσεξε το σχολείο δεν είναι παίξε γέλασε. Εκεί θα σου στρώσουν τη γούνα». [...] Έτσι, όταν ήρθε η ώρα να πρωτοπάω σχολείο σκιαζόμουν. [...] Ωσπου μπήκε στην τάξη η δασκάλα και χαμογέλασε και είπε: «Ίσαμε να γνωριστούμε καλύτερα, ας πούμε ένα τραγούδι... Ποιο τραγούδι ξέρετε να πούμε όλοι μαζί;»

β...

«...όταν ακόμα είδαμε τη σιλουέτα της νέας μας δασκάλας να περνά το κατώφλι δεν θελήσαμε να το πιστέψουμε και δεν προλάβουμε να πεταχτούμε όρθιοι. Σηκωθήκαμε κατά κύματα. Λίγο πολύ απροετοίμαστα και μουδιασμένα.

Και τότε, τι ήταν αυτό το πράγμα. Τι θυμός και τι καταγιγίδα από στριγκλιές! «Έννοια σας και θα σας μάθω εγώ. Να μπαίνει η κυρία σας και να μην σηκωνόσαστε όρθιοι. Θα πεταγόσαστε σαν ελατήρια. Ξέρετε τι θα πει ελατήριο; Για να δούμε αν το ξέρετε...»

Και δώστου να χτυπά τη χοντρή βέργα πάνω στην έδρα. Κάθε χτύπημα και μια προσταγή για το ελατήριο - σήκωμα. [...] Τσατ, η βέργα πάνω στην έδρα, Χρουπ, τα πόδια στο πάτωμα και μέσα από τα θρανία. [...]...η βέργα χτυπούσε και ξαναχτυπούσε πάνω στα θρανία.

Σε κάποια στιγμή, κόρτασε...η βέργα χτύπημα ή τα αυτιά της βλοσυρής κυρίας ήχους ή τα μάτια της τα ανέκφραστα θέαμα και η διοκίμασία της υποδοχής πήρε τέλος.

Όλοι καθίσαμε με ανακούφιση αλλά εξουθενωμένοι. «Πού είσαι κυρία Ελπίδα, με το τραγούδι σου» σκέφτηκα κι ένιωσα τυχερή τουλάχιστον που την είχα γνωρίσει. «Η κυρία Ελπίδα...» άρχισα να λέω στη διπλανή.[...]

- Να λείπουν οι ψίθυροι, έκανε η κυρία Έφη βλοσυρά και χτύπησε τη βέργα της πάνω στην έδρα. Έτσι σταμάτησε κάθε ψίθυρος.[...]

- Και τα χέρια πάντα σταυρωμένα. Όταν δεν θα γράφετε ό, τι είναι γραμμένο στον πίνακα, θα 'χετε τα χέρια σας σταυρωμένα και το κεφάλι σας ψηλά».

γ...

Κατερίνα:

«Η κυρία Έφη ήταν αυστηρή, εργατική, δίκαιη και αμερόληπτη. Για τα καλό το δικό μας. Για να μην την κακολογούμε μια μέρα ότι δεν ήταν τόσο αυστηρή μαζί μας όσο έπρεπε. Πριν να 'να πολύ αργά. [...]

...τα ίδια αυτά λόγια τα ακούγαμε κι από τους μεγάλους. «Η κυρία Έφη είναι αυστηρή, εργατική, αμερόληπτη...». Εμένα μου λες αμερόληπτη! Άλλα παιδιά τα χτυπούσε λιγότερο κι άλλα περισσότερο κι άλλα καθόλου. Όπως την κόρη του προέδρου, ας πούμε. Μόνο που τη μάλωνε και της έριχνε βλέμμα βλοσυρό. Κι εκείνη, σαν να 'ξερε την κρυφή ή φανερή της δύναμη, την κοιτάζε μια, λίγο συννενοημένα και λίγο αδιάφορα κι έλεγε ένα «Καλά...» και γύριζε από την άλλη μεριά το κεφάλι.

Άκουγα τον μπαμπά μου να εξηγεί ότι την κόρη του προέδρου δεν την χτυπούσε και δεν τη μάλωνε πολύ, όχι γιατί ήταν του προέδρου η κόρη αλλά γιατί ήταν ασθενική. Λιποθυμούσε με το παραμικρό».

δ...

«Ίσα ίσα που μ' έπιασε μια μέρα να 'μια απρόσεκτη [...] και μου έβαλε τις φωνές. Πάλι καλά που βαρέθηκε να πεταχτεί ίσαμε το θρανίο μου να με περιποιηθεί με κανένα χαστούκι».

ε...

«Το μόνο της καλό ότι έπαψε πια να χτυπά τη βέργα στην έδρα και να δίνει χαστούκια. Έφτανε ένα βλέμμα της αυστηρό και μια φωνή έντονη κι αυστηρή να επιβάλλει την τάξη».

στ...

«Για τα συνηθισμένα παραπτώματα δεν υπήρχε θέμα. Έφτανε και η κυρία Έφη. Για τα ασυνήθιστα, ας πούμε τσακωμός, το σπάσιμο ενός τζαμιού, ήταν το γραφείο. Το γραφείο του κυρίου Διευθυντού. «Κύριε Διευθυντά, σας έφερα τον...την... Συνήθως τα «τον» ήταν περισσότερα από τα «την». Το χέρι μισάνοιγε την πόρτα, σπρωχνόταν μέσα ο...απεσταλμένος, και η πόρτα ξανάκλεινε. Και, τότε, το λόγο είχε ο κύριος Διευθυντής, ο κύριος Σοροπιάδης. [...] Μόνο που τα χέρια του και η γλώσσα του δεν έσταζαν σιρόπι, αλλά φαρμάκι. Σκέτο φαρμάκι.

Ανάλογα με το είδος του παραπτώματος ή τα κέφια του κυρίου Σοροπιάδη, οι επισκέπτες του έβγαιναν ή με τα δάχτυλα να καίνε ή με μάγουλα ροδοκόκκινα. Κι αλίμονο, αν ο κύριος Σοροπιάδης σε άκουγε, ή έστω μόνο σε έβλεπε, να ανοιγοκλείνεις τα χείλια. Ήταν σαν να διάβαζε τη σκέψη σου εκείνη τη στιγμή και νόμιζε ότι ζητούσες και τα ρέστα. Και σου τα 'δινε ακόμα και στο διάδρομο, όπως έτρεχε και σε προλάβαινε.

Έτσι, το γραφείο του κυρίου Σοροπιάδη, κάποιος το ονόμασε «Σορόπι του Άδη». Καλύτερα στον Άδη παρά στο γραφείο του κυρίου Σοροπιάδη...

Γι' αυτό και μόνο η απειλή της κυρίας Έφης «όποιος ατακτεί θα τον πάω στο γραφείο του κυρίου Διευθυντού»; έφτανε για να σου σβήσει τη σκέψη για χαμόγελο».

ζ...

«Μ' άκουσε με σοβαρότητα και προσοχή (η γιαγιά Χαρίκλεια). Και το πιο παράξενο, στο τέλος, μου έδωσε και δίκιο. «Νόμιζα ότι ύστερα από τόσα χρόνια που πέρασαν, είπε, ότι τα πράγματα θα είχαν αλλάξει προς το καλύτερο...Κι εμείς στην πατρίδα είχαμε δασκάλους βάνουσους και κακούς, αλλά τότε δεν είχαν έρθει οι κακουχίες κι ο πόλεμος για να τους κάνουν να καταλάβουν ότι δεν είναι παντοδύναμοι».

η...

«Είδαμε ότι το πιο δύσκολο είναι να πείσεις τους μεγάλους ότι έχουν οι μικροί δίκιο. [...]

Οι μεγάλοι:

«Μην κοιτάτε τι γράφουν οι εφημερίδες ότι τα ξύλο απαγορεύτηκε. Αυτό είναι για τα καλομαθημένα παιδιά της πρωτεύουσας. Πού να δείτε εμείς τι τραβούσαμε...» Κι άρχιζαν να μας ανιστορούν πράγματα τρομερά και φοβερά. Τιμωρίες να τις ακούς και να μην πιστεύεις στ' αυτιά σου».

θ...

«Την τελευταία ώρα [...] άρχισε να λει ένα παραμύθι.

Ήταν για μια φτωχιά κοπέλα που ήταν απλή κι εργατική, υπομονετική και καλόκαρδη. Όταν γεννήθηκε οι μοίρες που πήγαν και την μοίρασαν της είπαν ότι θα παντρευόταν ένα βασιλόπουλο. Το βασιλόπουλο αυτό αυτό μια κακιά μάγισσα το είχε μαγέψει κι είχε χάσει τη λαλιά και τα μαλλιά του.[...] Πώς θα συναντούσε όμως η κοπέλα το βασιλόπουλο, που ούτε το ήξερε ούτε την ήξερε; Εδώ ήταν το κλειδί του παραμυθιού. Το κλειδί αυτό ήταν σ' ένα τριαντάφυλλο. Το πώς, θα το βλέπαμε παρακάτω.

Πέρασαν χρόνια με μπόρες και χιόνια. Η φτωχή κοπέλα περίμενε το μαγικό ή το παράξενο τριαντάφυλλο να φανεί για να της δείξει το βασιλόπουλο.

Μια μέρα εκεί που έβγαζε νερό από ένα πηγάδι, ήρθε κοντά της ένας άντρας που δεν είχε ούτε μαλλιά ούτε μιλιά κι είχε στα χέρια του ένα άσπρο τριαντάφυλλο. Αυτός είναι το βασιλόπουλο, σκέφτηκε η κοπέλα κι ετοιμάστηκε να του δώσει νερό να πιεί, χωρίς ακόμα να της το ζητήσει. Εκείνος τότε θύμωσε και κόντεψε να τη ρίξει στο πηγάδι. Τρόμαξε η κοπέλα και τραβήχτηκε πέρα από το πηγάδι. Έτσι, γλίτωσε. Ο άντρας που φαινόταν ότι δεν είχε ούτε μυαλά σωστά, ούτε μαλλιά, ούτε μιλιά, της πέταξε το τριαντάφυλλο κι έφυγε. Κι ενώ η κοπέλα δεν ήξερε τι να σκεφτεί, το τριαντάφυλλο μίλησε και της είπε: «Καλά να πάθεις, αφού δεν ήξερες ότι ένα τριαντάφυλλο χωρίς κοτσάνι σημαίνει πως δεν υπάρχει αγάπη».

Έτσι, η κοπέλα έμαθε το μέγα μάθημα και δεν έπεφτε πια στην παγίδα με κίνδυνο να πέσει μες στο πηγάδι. Ήξερε πως το βασιλόπουλο θα ήταν ο άνθρωπος που θα της πρόσφερε τριαντάφυλλο που θα 'χε κοτσάνι.

Κι έτσι μια μέρα, ύστερα από καιρό, εκεί που έβγαζε πάλι από το πηγάδι νερό, ήρθε ένας νέος άντρας χωρίς μαλλιά και χωρίς μιλιά με ένα τριαντάφυλλο στο χέρι. Εκείνη δεν βιάστηκε να του δώσει νερό. Μόνο όταν τον είδε να της προτείνει το τριαντάφυλλο που είχε κοτσάνι, του καμογέλασε και του έδωσε νερό να πιεί. Κι εκείνος έβρεξε το κεφάλι του κι αμέσως απέκτησε μαλλιά, έβρεξε τα χείλια του κι αμέσως απέκτησε μιλιά.

Κι ακούστηκε να λει: «Σ' ευχαριστώ που αναγνώρισες το τριαντάφυλλο σωστά και μ' έσωσες από τα μάγια της κακιάς μάγισσας. Είμαι ένα βασιλόπουλο, που είναι γραφτό του να παντρευτεί αυτή που θα 'κανε να φυτρώσουν ξανά τα ωραία μου μαλλιά και να αποκτήσω ξανά τη μιλιά. Το τριαντάφυλλο αυτό με το κοτσάνι συμβολίζει την αγάπη».

Την πήρε από το χέρι και πήγαν να ζήσουν στο παλάτι. Κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα...

Αυτό ήταν το παραμύθι. Μας ρώτησε αν μας άρεσε. Παραμύθι και να μην μας αρέσει! Μας άρεσε πάνω απ' όλα που για πρώτη φορά γλύ-

κανε η φωνή της. Αυτό όμως διστάσαμε να της το πούμε. Πάντως, σαν επιμύθιο, βγάλαμε και ηθικό συμπέρασμα: «Η αγάπη σώζει».

1...

«Πέρασαν λίγα λεπτά. Ξαφνικά η Σοφίτσα μπαίνει βιαστική. «Έρχεται» λει και τρέχει και κάθεται στο θρανίο της.

Ο Αλέξανδρος παίρνει τη θέση του πλάι στην πόρτα και την ώρα που η κυρία Έφη μπαίνει της προσφέρει το άσπρο τριαντάφυλλο και της λει: «Καλώς ορίσατε. Εκ μέρους όλης της τάξης...»

Η κυρία Έφη ξαφνιάζεται. Κάνει να χαμογελάσει, μα το ξεχνά. Και μόνο πιάνει στα χέρια της το τριαντάφυλλο και λει: «Τι ωραίο τριαντάφυλλο!» και προχωρεί προς την έδρα. Εκεί, όπως κάθεται, σκύβει να το μυρίσει και τότε ανοίγει το λουσότο καρτί και το τριαντάφυλλο της πέφτει στο πάτωμα. Ήταν ένα τριαντάφυλλο χωρίς κοτσάνι...

Η κυρία Έφη το βλέπει και χλωμιάζει.[...]

- Εκ μέρους όλης της τάξης; Ρωτά, κι η φωνή της ακούγεται για πρώτη φορά ραγισμένη.

- Ναι, εκ μέρους όλης της τάξης, επαναλαμβάνει ο Αλέξανδρος σοβαρά και κανέναν δεν φαίνεται πρόθυμος να τον διαψεύσει.

Και η κυρία Έφη, κοιτά μπροστά, πάνω από τα κεφάλια μας και λει ένα «Γιατί;». Θαρρείς κι αυτό ήταν το σύνθημα που περιμέναν, για να προχωρήσει το σχέδιο, για να ειπωθούν όλα μια κι έξω από την ανάποδη κι από την καλή, φανερά και ξάστερα και χωρίς...μασκαρέματα.

[...] Γιατί μας προσφέρατε μια σκέτη κι άχαρη γνώση που είναι σαν ένα τριαντάφυλλο χωρίς κοτσάνι. Γι' αυτό κι εμείς σας ανταποδίδουμε τα ίσα. Δε σας φοβόμαστε πια και δεν σας θέλουμε και σαν άτομα και σαν τάξη.

[...] Εκείνο που είδαμε ήταν η κυρία Έφη να σκύβει στο πάτωμα, να πιάνει το τριαντάφυλλο που δεν είχε κοτσάνι και να το κρατά, θα 'λεγες με στοργή, στη χούφτα της. Ύστερα να ξαναγυρίζει στη θέση της, να το φέρνει στη μύτη της και ξαφνικά να ξεσπά, να ξεσπά σ' ένα γοερό, ασυγκράτητο κλάμα. [...] Ύστερα, έριξε τη θολή ματιά της πάνω μας και είπε: «Συγγνώμη».

[...] Την άλλη μέρα γίναν πάλι πράγματα που ήταν απρόσμενα. [...] Η κυρία Έφη ήρθε στην τάξη [...] Στα χέρια της κρατούσε ένα κόκκινο τριαντάφυλλο με ένα μακρύ κοτσάνι...[...] ο Αλέξανδρος προχώρησε προς το μέρος της μ' ένα άσπρο τριαντάφυλλο στο χέρι - το τριαντάφυλλο είχε κοτσάνι αυτή τη φορά - και της το έδωσε: «Εκ μέρους όλης της τάξης» είπε ξανά σοβαρά.

Η κυρία Έφη είπε «ευχαριστώ», το πήρε, το μύρισε, χαμογέλασε ξανά και πριν προλάβει να φύγει ο Αλέξανδρος, του έδωσε το δικό της κόκκινο τριαντάφυλλο και είπε δυνατά: «Από μένα για όλη την τάξη...»

Εμείς καταλάβαμε, χαρήκαμε κι αρχίσαμε το χειροκρότημα.
κ...

«Ένα λουλούδι χωρίς το κοτσάνι του είναι λουλούδι χωρίς στήγμα, μετέωρο κι έτοιμο να πέσει στο χώμα, να τσαλαπατηθεί. Αυτό ήταν ό, τι έλεγε το παραμύθι. Μα είχε τη δύναμη ένα παραμύθι να φέρει μια τέτοια αναστάτωση;

Φίλε Ρωμιέ,

[...]...μια φορά που πήγα σε ένα σχολείο, είδα μέσα στην αίθουσα μιας τάξης, ανάμεσα σ' άλλες ζωγραφιές, και τη ζωγραφιά μιας κακομούτσουνης γυναίκας κι από κάτω τη λεζάντα; «Το τέρας του Λοχ Νες». Ρώτησα τη δασκάλα τι τάχα να σημαίνει κι εκείνη μου αποκρίθηκε: «Είμαι εγώ! Κάποτε δεν φέρθηκα σωστά στο μικρό μαθητή μου το Μάικ κι εκείνος με ζωγράφησε έτσι κακομούτσουνη και με τη λεζάντα που βλέπεις. Από τότε γίναμε φίλοι κι εγώ διορθώθηκα, γιατί κατάλαβα το λάθος μου, την αντιπαιδαγωγική συμπεριφορά μου. Και η ζωγραφιά είναι μόλις τοποθετημένη στην αίθουσα για δικαίωση του Μάικ και για να θυμίζει σε μένα το χρέος μου σαν δασκάλας: να 'μια πάντα φιλική στις διαπροσωπικές μου σχέσεις με τους μαθητές μου».

Μακρινέ μου φίλε, θέλω να σε ρωτήσω: τι θα 'κανε η δασκάλα κάποιου ελληνικού σχολείου, αν ο δικός της Μιχαλάκης τη ζωγράφιζε έτσι κακομούτσουνη και με μια λεζάντα, ας πούμε, «το τέρας του Ευβοϊκού;».

Δικός σου ειλικρινά

Στάνλεϊ Μακντόναλντ

26. Αλεξίου Έλλη, «Από πολύ κοντά», σελ. 26, 30, 33, 34.

α...

Στην Τρίτη είχα δασκάλα την κ. Καλλιόπη Ατσαλάκη. Μου μένει η εντύπωση πως μου είχε ιδιαίτερη αγάπη. Μια φορά με επαίνεσε δυνατά, μετά που είχα πει μάθημα, Ελληνική ιστορία, για τον Αγησίλαο.

β...

Ο καθηγητής κος Βορρεάδης στην μαθήτριά του Έλλη:

- Είχα πάει στην Αθήνα. Επισκέφτηκα και το Αρσάκειον. Εκεί στο προαύλιον με πλησίασε ένας πολύ ευειδής νεανίας. Με καιρέτησε και αμέσως ανεγνώρισα το μαθητή μου, Δημήτρη Γληνό. [...] Άριστος μαθητής. [...]

- Μα σου λέω, Έλλη, ήταν ο λάμπων αστήρ της Ευαγγελικής Σχολής. Πώς να σου τον περιγράψω...Να, ήταν δια την Ευαγγελικήν σχολήν ό,τι εσύ δια το Διδασκαλείον του Ηρακλείου...

Τα 'χασα. Ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι μου. Απρόσμενη, μεγάλη ικανοποίηση».

γ...

«...είχε ένα κακό ο κ. Περιστερίδης κι αυτό ήταν: που λάτρευε τις έξυπνες και μισούσε τις κουτές».

δ...

«...είχε γδάρει όλα τα μυαλά του Γυμνασίου. Τις κουτές τις έβλεπε σαν περιττά παράσιτα, που προορισμό τους έχουν να παίρνουν κακούς βαθμούς. Ήταν απεναντί τους αφάνταστα σκληρός και ανελεής.

- Έλα, Ταβλαδωρίδου, όχι βέβαια για να μας φωτίσεις, μα γιατί το απαιτεί ο κανονισμός.

Η Ταβλαδωρίδου έγραφε στον πίνακα τα στοιχεία. Τα κοίταζε κάμποση ώρα τελείως αδιάφορη, σαν να μην ήταν πρόβλημα που περίμενε απ' αυτήν τη λύση του. Και ο κ. Περιστερίδης δίχως αργοπορία έδινε διέξοδο:

- Πήγαινε από δω, να κουρευέσαι...επήρες βαθμό γι' αυτό το μήνα, κι εγώ έδωσα γι' αυτό το μήνα... Είμαστε εντάξει και οι δύο...επανήλθε εις τον αιώνιον ύπνον σου».

27. Comptess De Segur, «Ένας καλός μικρός διαβολάκος», σελ. 101, 112, 113, 114, 115, 116, 136, 137, 138, 150, 293.

α...

«Η κυρία Μακ Μις στον Ολντ Νικ: »

- Δέχεστε λοιπόν μ' αυτές τις προϋποθέσεις να φορτωθείτε τον ανιψιό μου; Είναι δύσκολα τα πράγματα. Σας προειδοποίησα. Μόνο από ξύλο καταλαβαίνει.

- Μείνετε ήσυχη, κυρία μου. Ξέρουμε απ' αυτά. Φτάνουμε στα άκρα. Έχω ήδη πολλούς που μ' εμπιστεύτηκαν. Δεν αντιστέκονται πια, να είστε σίγουρη. Θα σας τον επιστρέψουμε πίσω αρνάκι».

β...

«Αυτές τις δύο μέρες ο Κάρολος δεν δούλεψε καθόλου με τους συμμαθητές του. τον άφησαν να γνωρίσει την ύλη των μαθημάτων κα την αυστηρή πειθαρχία του οικοτροφείου. Έγινε μάρτυρας πολλών τιμωριών, που γινόντουσαν όλες με το μαστίγιο».

γ...

«Τα παιδιά κάθισαν στα θρανία τους. Ο Κάρολος δεν είχε ακόμα δικό του θρανίο και ρώτησε πού πρέπει να καθίσει.

- Στο θρανίο σου, κύριε, είπε ο επιτηρητής Μπόξερ.

- Ποιο είναι;

- Το πρώτο που θα βρεις άδειο.

Ο Κάρολος είδε ένα άδειο δίπλα στου δασκάλου. Ήταν του αναπληρωματικού. Πήγε και κάθισε. Ο Μπόξερ γύρισε προς το μέρος του, σταύρωσε τα χέρια του και του είπε με ύφος ακατάδεχτο:

- Τρελάθηκες, μικρέ ανόητε; Είναι θέση για ένα μαθητή πάνω στην έδρα;

- Μα την πίστη μου, κύριε, ξέρω κι εγώ; Μήπως θα 'πρεπε να το μαντέψω; Μου είπατε: το πρώτο που θα βρεις άδειο. Αυτό είδα, αυτό πήρα.

- Α χα! Ο κύριος έχει μακριά γλώσσα! Ο κύριος είναι πνεύμα αντιλογίας! Είναι ανεξάρτητος, επαναστάτης. Έλα να δεις λοιπόν πώς φερόμαστε εμείς στους αναιδείς (του τραβάει τα μαλλιά), στους ξεροκέφαλους (του δίνει δυο χαστούκια) στους ανεξάρτητους (τον χτυπά με τον χάρακα), στους επαναστάτες (τον μαστιγώνει). Τσακίσου να βρεις ένα άδειο θρανίο. Ο Κάρολος ούτε φώναξε, ούτε αναστέναξε».

δ...

«Ο δάσκαλος τον παρατηρούσε με προσοχή. «Αυτός», σκέφτηκε, «είναι σκληρό καρύδι. Ούτε δάκρυα ούτε στεναγμοί. Θα φτάσουμε στα άκρα μαζί του».

«Μινέ», φώναξε ο δάσκαλος. Η μαύρη γάτα με το άγριο ύφος απάντησε μ' ένα νιαούρισμα, που έμοιαζε περισσότερο με ουρλιαχτό άγριου ζώου και πήδηξε πάνω στο τραπέζι του κυρίου της. [...] Έβγαλε τότε ένα δεύτερο ουρλιαχτό και με ένα πήδημα βρέθηκε στο κεφάλι και στους ώμους του εχθρού της κι άρχισε να τον δαγκώνει και να τον γρατσουνά.

Ο Κάρολος υπερασπίστηκε τον εαυτό του όσο καλύτερα μπορούσε. Της τράβηξε τα πόδια με δύναμη για να τα σπάσει, της έτριψε το λαιμό.[...] (Ο επιτηρητής) κατέβηκε από την έδρα, κατευθύνθηκε προς τον Κάρολο, τον έσπρωξε με την βία στο κέντρο της αίθουσας, τον πέταξε κάτω και άρχισε να τον γδύνει για να δοκιμάσει πάνω του το μαστίγιο που κρατούσε στα χέρια του».

ε...

«Ο κύριος Ολντ Νικ ανακοίνωσε πως θ' άρχιζε ανακρίσεις για τα γεγονότα. Τα παιδιά συγκεντρώθηκαν στη μεγάλη αίθουσα. Ο κύριος Ολντ Νικ ανέβηκε στην έδρα, κοίταξε με βλέμμα αυτοκρατορικό όλη τη συνέλευση κι άρχισε το λόγο του:

- Κύριοι! Είστε γαϊδούρια, κτήνη, αλήτες, εγκληματίες! Συνωμοτείτε εναντίον των δασκάλων σας! Τους κάνετε τη ζωή ανυπόφορη! [...] Θα ήθελα να σας μαστιγώσω όλους και να σας κλείσω στο μπουντρούμι, αλλά αυτό δυστυχώς είναι αδύνατο. Πρέπει λοιπόν αυτός ή αυτοί που έκαναν αυτές τις δολοπλοκίες να ομολογήσουν. Αν όμως δειλιάσουν μπροστά στην παραδειγματική τιμωρία που τους επιφυλάσσεται, σας εξορκίζω να τους ξεσκεπάσετε, να τους κατονομάσετε και να τους αφήσετε στα χέρια μου για να τους περιποιηθώ. Εμπρός, κύριοι, περιμένω! ...Κανείς δεν μιλάει; Γενική κράτηση μέχρι να βρεθεί ο ένοχος. Θα υπάρχει ξεχωριστή τιμωρία για καθεμιά από τις δολοπλοκίες που έχουν διαπραχτεί εδώ και μερικές μέρες και που εγώ τις ονομάζω εγκλήματα».

στ...

«Τρεις τιμωρίες για τρεις δολοπλοκίες, σύνολο εννιά φοβερές τιμωρίες, ιδιαίτερα την τελευταία: εννιά μέρες στο μπουντρούμι, εννιά μέρες νηστεία, εννιά μέρες μαστίγωμα. Από αύριο τέρμα τα διαλείμματα, συνέχεια δουλειά, μέχρι να αποκαλυφθούν οι ενοχοι. Επιπλέον, από αύριο το μεσημέρι κάθε μέρα θα σας τιμωρώ τρεις τρεις μέχρι τον τελευταίο, για να μάθετε να κρύβετε τον ένοχο. Έχετε στη διάθεσής σας είκοσι τέσσερις ώρες να το σκεφτείτε».

ζ...

«Ο κύριος Ολντ Νικ μπερδεύτηκε πολύ μ' αυτά τα παραπτώματα. Ν' αποκυρήξει την τιμωρία για τόσο μεγάλα παραπτώματα; Ήταν εξευτελιστικό για τη σιδερένια πειθαρχία αυτού του σπιτιού και επιπλέον καλάρωνε το σύστημα της υπακοής που με τόσο κόπο είχε επιβάλει. Να αγνοήσει τον αίτιο των τελευταίων αποτρόπαιων γεγονότων; Να κρατήσει στο σχολείο του τέτοια άθλια υποκείμενα; Ήτανε σαν να 'δινε τη συγκατάθεσή του στην παρακμή και στον εξευτελισμό αυτού του σπιτιού. Θα ερχόταν μια μέρα που τα παιδιά δε θα φοβόντουσαν, θα υπήρχε πλήρης ασυδοσία, θα έπαιρναν τρομερές εκδικήσεις γι' αυτά που είχαν υποστεί και στο τέλος θα κινδύνευε η σωματική ακεραιότητα των δασκάλων και αυτού του ίδιου».

η...

«...η καλοσύνη και η γλυκύτητα έχουν την δύναμη να διορθώσουν ελαττώματα που φαίνεται αδύνατο να διορθωθούν. Η σκληρότητα κάνει τον άνθρωπο κακό και δυστυχισμένο».

28. Ροδοπούλου Σούλα, «Αγαπημένε μου δάσκαλε δεν ξεχνώ», σελ. 12, 14, 15, 24, 54, 56.

α...

«- Κύριε, έχασα το στυλό μου. [...]

- Θα κάνω κάτι, που δεν μ' αρέσει. Θα κοιτάξω τις σάκες σας.

- Να τις κοιτάξετε.

- Ξέρετε...την κλεψιά την έχω για γρουσουζιά. Κάποτε έκλεψα κι έγω ένα χάρακα. Ναι κι εγώ, έκανα κάτι τέτοιο. Ε! λοιπόν μετά...μετά έχασα πιο πολλά πράγματα. Εξαφανίστηκαν σα να γινόταν κάτι μαγικό. Μήπως δεν μ' αρέσουν και 'μένα πράγματα που δεν έχω; Τι να κάνουμε; Δεν μπορούμε να τα έχουμε όλα».

β...

« - Μαθητές της Έκτης είστε εσείς ή βάσανο, τους είπε και έφυγε πικραμένος.[...]».

γ...

«- Να δεν μ' αρέσει (ο Αποστόλης). Με νευριάζει που τον βλέπω και γιατί είναι καλύτερος από μένα στα μαθήματα κι σεις λέτε όλο «Μπράβο, μπράβο, Αποστόλη». Τον αγαπάτε πιο πολύ από όλους μας.

- Δεν τον αγαπώ περισσότερο από όλους σας. Σου φαίνεται, γιατί ζηλεύεις. Και σένα σου λέω «Μπράβο» και «Ωραία Κατερίνα».

δ...

«Τι χαρά, που νιώθουν τα παιδιά, ακόμη και για έναν περίπατο, λίγα μέτρα πέρα από το σχολείο. Χοροπηδούν, σφυρίζουν, βγάζουν απί-

θανες κραυγές. Δεν είναι μόνο το χάσιμο των μαθημάτων, όσο το παιχνίδι, που θα χαρούν».

ε...

«- Μου δίνεις κυρα - Ασημίνα το ενδεικτικό του Αποστόλη; Θα μου χρειαστεί.

- Μετά χαράς, δάσκαλε.[...]

Παραστάτης της σημαίας ο Αποστόλης. Του χρόνου σίγουρα ση-
μαιοφόρος.

Το ξεδίπλωσε και καμάρωσε το βαθμό. Δεκαεννιά και έντεκα δέκα-
τα τρίτα.

- Μπράβο Αποστόλη! Με τόσες στερήσεις και κούραση. Γειά σου
Αποστόλη μου!»

στ...

«Μαζί του είχε και τη βεβαίωση του Γυμνασιάρχη του. Έγραφε πως
ήταν άριστος και στη συμπεριφορά του είχε «Ήθος άψογο», τόνιζε».

**29. Κλιάφα Μαρούλα, «Δύσκολοι καιροί για μικρούς πρίγκιπες»,
σελ. 62, 78, 150, 168, 176, 178, 179, 180.**

α...

«Η μητέρα του Οδυσσέα στον Κωστή τον δημοσιογράφο:

...λίγες βδομάδες πριν το σκάσει από το σπίτι του είχε πάρει μια
διήμερη αποβολή.

- Ο λόγος;

- Βλακείες...Έκανε, λει, καζούρα σε μια καθηγήτρια. Την μπου-
γέλωσε ή κάτι τέτοιο».

β...

«Διάβαζε όμως και τα μαθήματά του. Δεν έχω παράπονο. Πέρσι,
που πήγα στο σχολείο να πάρω τη βαθμολογία του, ο καθηγητής του με

συγκάρηκε μπροστά σ' όλους. «Τέτοιο παιδί σαν τον Οδυσσέα δεν έχουμε δεύτερο» μου είπε. Και δεν ήταν μόνο στα μαθήματα άριστος. Είχε και καλή ψυχούλα. Όλοι τον αγαπούσαν. Όλοι. Παιδιά και δάσκαλοι».

γ...

Ο Οδυσσέας στον Αντριάν, τον φανταστικό του φίλο:

«...ο Βασίλης που σου έλεγα τις προάλλες, ήρθε χθες στο σχολείο φορώντας σκουλαρίκι στ' αριστερό αυτί. [...] Ο γυμνασιάρχης θύμωσε και του είπε να το βγάλει αμέσως, αλλά αυτός απάντησε πως το σκουλαρίκι είναι η τελευταία λέξη της μόδας. Τότε ο γυμνασιάρχης τον απείλησε με αποβολή. Αμέσως κινητοποιηθήκε το δεκαπενταμελές συμβούλιο των μαθητών κι αποφάσισαν, σε περίπτωση αποβολής του Βασίλη, να κάνουμε κατάληψη του σχολείου».

δ...

«Μόλις χτύπησε το κουδούνι για διάλειμμα, είπα στην Πηνελόπη: «Ξέρεις κάτι; Εμείς οι δυο είμαστε οι πιο καλοί μαθητές της τάξης». «Ποιος σου το είπε;» ρώτησε η Πηνελόπη. «Μου το είπε» της λεω «ο αδελφός μου, ο Αντώνης». «Και που το ξέρει ο αδελφός σου;» μου λει αυτή. Εγώ τότε της εξήγησα αυτό που μου είχε πει ο Αντώνης. Ότι δηλαδή οι δάσκαλοι στα πρώτα θρανία βάζουν τους πρώτους μαθητές; στα δεύτερα τους δεύτερους, στα τρία τους τρίτους κι από κεί και πέρα κάθονται οι μέτριοι. «Τους κουμπούρες» της λεω «τους βάζουν πάντα στη γαλαρία».

ε...

«Ο Μάκης ήταν ο πρώτος μαθητής στην τάξη. Είχε μυαλό ξυράφι κι ό, τι και να τον ρωτούσες το ήξερε. Ακόμα κι ο κύριος Αηδόνας τον παραδεχόταν, κι όταν ο ίδιος τα έβρισκε μπαστούνια σε καμμιά άσκηση φώναζε τον Μάκη στον πίνακα για να τον ξελασπώσει. «Μπράβο, παιδί μου» του έλεγε στο τέλος».

σι... «...Εγινε όμως κάποιο λάθος κι από κακό χειρισμό το νερό περιέ-

λουσε την καημένη την κυρία Φυστικοπούλου. Μόλις μαθαίνει τα καθέ-
καστα ο γυμνασιάρχης, του άναψαν τα καντήλια. Κι ως άλλος Σέρλοκ
Χόλμς αποφασίζει να εξιχνιάσει το ... έγκλημα. Αρχίζει τις ανακρίσεις.
Αποτέλεσμα μηδέν. Τον ένοχο, εδώ που τα λέμε, τον γνωρίζουν ή τουλά-
χιστον τον υποπτεύονται όλοι. Όμως οι υποψίες δεν φτάνουν. Χρειάζο-
νται αποδείξεις. Κι οι αποδείξεις δεν υπάρχουν. Τότε ο γυμνασιάρχης
αρχίζει τους εκβιασμούς. Βγάζει μια ανακοίνωση και λει πως αν μέσα
σε ένα εικοσιτετράωρο δεν εμφανιστεί ο ένοχος, θα αποβληθεί ολόκληρο
το τμήμα».

ζ...

«Ο γυμνασιάρχης αρχίζει να καϊδεύει το μουστάκι του γεμάτος α-
μηχανία. Εγώ, όρθιος μπροστά του, περιμένω. «Και για ποιο λόγο το έ-
κανες;» με ρωτάει ξαφνικά. Εγώ όμως δεν αιφνιδιάστηκα. «Για προσωπι-
κούς λόγους» απαντώ. Ο γυμνασιάρχης μένει άναυδος. Φαίνεται πως δεν
με είχε ικανό ούτε για ένα απλό μπουγέλωμα. Λόγω προτέρου εντίμου
βίου και έμπρακτης μεταμέλειας άρπαξα μόνο μια διήμερη αποβολή».

**30. Χορτιάτη Θέτη, «Ο δάσκαλος με το βιολί και το αστέρι», σελ.
13, 33, 34, 35, 42, 45, 46, 75.**

α...

«Θεούλη μου, ας μη με δει ο δάσκαλος», παρακαλούσα από μέσα
μου κι όλο προσπαθούσα να κρύβομαι πίσω απ' τα παιδιά».

β...

«- Εσείς κύριε, είπε ο Μιχάλης, ρωτήσατε ποτέ τους μαθητές σας,
πώς θα ήθελαν να είναι ο δάσκαλός τους, πώς θα ήθελαν να γίνονται τα
μαθήματα και πως να είναι τα σχολειά τους; Γιατί έτσι όπως διατάζουν οι
μεγάλοι: «μη μιλάς, μη γελάς, μην πηδάς, σταύρωσε τα χεράκια», κι ό-

πως διαλέγουν εκείνοι για τα παιδιά, ίσως κάποτε τα παιδιά να καταντήσουν με κομπολόι και μπασιτούνι στα χέρια».

γ...

«- Για να πω την αλήθεια, είπες, δεν ρώτησα ποτέ τα παιδιά πώς θα ήθελαν το δάσκαλο, αλλά επειδή αγαπώ τη δουλειά μου, προσπαθώ να μαντεύω με μια δικιά μου μέθοδο. Γίνομαι φίλος με τα παιδιά. Πιστεύω πως αν αγαπήσεις τα παιδιά, θα σ' αγαπήσουν κι εκείνα και στις σωστές ανθρώπινες σχέσεις βρίσκονται τρόποι να πλησιάσουν μεταξύ τους οι μαθητές κι οι δάσκαλοι για να γίνουν καλύτεροι όλοι τους, και οι μαθητές και οι δάσκαλοι.[...]

Δεν ξέρω αν είναι αδυναμία ή αγάπη, αλλά ακόμα πιστεύω στους ανθρώπους και περισσότερο στα παιδιά. Τα παιδιά είναι σπουδαίοι άνθρωποι και οι καλύτεροι φίλοι. Είναι τιμή μου να είμαι φίλος τους, να μπορώ να γίνομαι ένα μαζί τους, για να μου εμπιστεύονται, να μου ξανοίγονται. Η μεγαλύτερή μου ικανοποίηση είναι όταν βρίσκω το κλειδί και βοηθώ να ελευθερωθούν οι τεράστιες ανεκμετάλλετες δυνάμεις που έχουν τα παιδιά. Αυτό γίνεται όταν το άγγιγμα της φιλίας είναι ζεστό και τότε φτάνει ένας ενθουσιασμός, μια έμπνευση που δείχνει στο παιδί τον τρόπο να δώσει αυτό που έχει μέσα του, στην αρχή παίζοντας, ώσπου να μάθει να δουλεύει σωστά για να πετύχει κάτι. Είναι αυτό που λέμε: να βρει τον εαυτό του, να βρει το αστέρι του».

δ...

«Είχαμε γίνει μια παρέα κι ο καθένας μιλούσε ελεύθερα κι ο Τάκης είπες το παράπονό του:

- Τι να πω κι εγώ ο καημένος, που η δασκάλα μας, για τιμωρία, σε πολλά διαλείμματα δεν μας αφήνει να βγούμε από την τάξη, να παίξουμε λίγο, να ξεμουδιάσουμε, κι εμείς τότε λέμε πως έχουμε νηστεία...

Ξεθαρεύτηκε και η Αννούλα να πει τα δικά της;

- Μακάρι κι εμάς για τιμωρία να μας έκαναν το ίδιο, αλλά δεν φτάνει που ο δάσκαλος μας βάζει ένα κάρο μαθήματα, έχουμε από πάνω

και τις τιμωρίες που είναι να αντιγράψουμε πότε δυο, πότε τρεις, πότε πέντε σελίδες από το μάθημα...κι άντε να ξημερωθείς για να τα προλάβεις...

[...] - Α, φώναξε ο Γιαννάκης, να σας πω, εμείς γελούμε πολύ και μας αφήνει ο δάσκαλος και μάλιστα μας κάνει και αστεία για να γελάσουμε, αλλά τα πιο πολλά γέλια τα κάνουμε, όταν ο δάσκαλος βάζει το μολύβι του να στέκεται πίσω από το αυτί του αλλά, όλα κι όλα, άλλο τα γέλια, άλλο το μάθημα».

ε...

Η Θαλείτσα:

«Ο δάσκαλος μας είπε μπράβο για τη χριστουγεννιάτικη παράσταση κι ότι τα καταφέραμε σπουδαία».

στ...

[...] «Μ' όλα αυτά είχα γίνει απρόσεκτη και μια μέρα που ο δάσκαλος μου έκανε μια παρατήρηση, δεν ήθελα να πάω την άλλη μέρα στο σχολείο».

ζ...

«- Μπράβο, φώναξε ο δάσκαλος, μπράβο σ' όλους σας!

Εκείνο το «Μπράβο» βουίζει σ' όλους τους επαίνους που άκουσα από τότε. [...] Ο δάσκαλος έβγαλε από το συρτάρι της έδρας μια σακούλα με μεγάλες καραμέλες του «Φλόκα» τυλιγμένες σε χρωματιστά χαρτάκια, και μοίρασε στα παιδιά.[...] Η καραμέλα εκείνη, θαρρώ, ήταν η πρώτη και η πιο γλυκιά αμοιβή, που έλαβα για τον κόπο μου, και μ' εκείνη τη γλύκα ξεκίνησα».

31. Φουρναράκη Ελένη, «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», σελ. 112, 113, 117, 125, 129, 143, 176, 247, 253, 288, 510, 548, 549, 580, 583, 585.

α...

Περί του τρόπου της διδασκαλίας των χειροτεχνημάτων εις τα σχολεία των κορασίων (Π. Χριστοφίδης).

«Δια να γενή επιθεώρησις της καθαριότητος

Τας δύο χείρας εκτεταμένας οριζοντίως

Αι μαθήτριάι εκτείνουν τας χείρας των οριζοντίως, η δε διδάσκαλος διαβαίνουσα μεταξύ των στοιχων από την α' έως την η' κλάσιν παρατηρεί την καθαριότητα μιας εκάστης των μαθητριών, εάν δηλ. έχουν τας χείρας, το πρόσωπον και τους πόδας πλυμμένα, τους όνυχας κομμένους, την κεφαλήν κτενισμένην, και τέλος εάν ήναι κοσμίως και καθαρώς ενδεδυμέναι.

Κάθε μία των μαθητριών μετά την επιθεώρησιν της διδασκάλου καταβιβάζει τας χείρας της. Εάν καμμία των μαθητριών ήναι αξία παρατηρήσεως δια την πολλήν καθαριότητα ή ακαθαρσίαν της, διατάττει η διδάσκαλος και την σημειώνει η ακολουθούσα αυτήν γενική πρωτόσχολος του ραψίματος επι της πλακός την οποίαν φέρει κατ' εκείνην την ώραν, επ' αυτό τω σκοπώ, δια να επαινεθή ή να τιμωρηθή εις το τέλος του μαθήματος η σημειωθείσα μαθήτριάι».

β...

«Δια να προσκληθώσιν αι εύτακται και άτακται.

Εν σύριγμα. Αι εύτακται! (αναγιγνώσκει η γενική πρωτόσχολος τα ονόματα), έπειτα αι άτακται! (αναγιγνώσκει και τούτων τα ονόματα).

Πάσα μία τούτων, άμα ακούση το όνομά της, εξέρχεται των γραφείων, και και αι μεν εύτακται παρατάσσονται εις τα δεξιά του βάθρου, βραβεύονται με εν εύσημον και επιστρέφουν εις τους τόπους των.

Αι άτακται τάσσονται εις τα αριστερά του βάθρου υπό του μαυροπίνακος. Και μετά την αναχώρησιν των λοιπών μαθητριών δικάζονται παρά του διδασκάλου, κατηγορούμεναι διά το σφάλμα των παρά της γενι-

κής προτοσχόλου οπου εσημειώθη κάθε μία. Απολογούνται εις τας κατ' αυτών κατηγορίας, και αι μεν αθώαι απολύονται, αί δε ένοχαι τιμωρούνται αναλόγως του σφάλματός των παρά της διδασκάλου».

γ...

Ο κανονισμός του εν Αθήναις Διδασκαλείου της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας (Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία).

«Περι διδασκάλων

Ο διδάσκαλος δύναται μέν ένεκεν αταξίας γινομένης εν τη παραδόσει να συμβουλευη ευθύς την ατακτούσαν, ουχί δε και να τιμωρή αυτήν. Εάν δε κρίνη την αταξίαν αξιόποινον, αναγγέλλει αυτήν ευθύς μετά την παράδοσιν προς την Διευθύντριαν, ήτις δύναται να επιβάλλη την ανάλογον των εφεξής διωρισμένων ποινών».

δ...

«Περί ποινων

1. Όποιον Κοράσιον συμβουλευθέν και επιπληχθέν ίδια η συμβουλευθέν δημοσία δεν διορθωθή τιμωρείται διά τινος των εξής ποινών αναλόγως του αμαρτήματος αυτού.

α') Επιπλήττεται παρουσία πάντων.

β') Στερείται της κοινής τραπέζης και ξηροφάγει.

γ') Περιορίζεται εις το εαυτού ή εις ετερόν τι δωμάτιον.

δ') Στερείται του περιπάτου ή της των λοιπών συναναστροφής εν καιρώ αναπαύσεως.

ε') Κατά τον χρόνον τούτον υποχρεούται και να εργάζεται ή ν' αποστηθίζη ωρισμένον τι μάθημα.

ς') Αποπέμπεται του Διδασκαλείου.

2. Ουδεμία άλλη ποινή συγχωρείται να επιβάλληται εις τα κοράσια.

3. Ουδέν των κορασίων αποπέμπεται του Διδασκαλείου άνευ διαταγής της επί των Σχολείων Επιτροπής μετά προηγηθείσαν έγκρισιν του Συμβουλίου».

ε...

Η Διδασκάλισσα (Δ. Αινιάν)

«...δεν είχαν πλέον ουδεμίαν φροντίδα, ουδεμίαν ατίαν λύπης, ή δυσαρεσκείας, εκτός εκείνων, τας οποίας επιφέρει η διδασκαλία αλλ' εγώ ήμην ικανώς επιμελής, ώστε σπανιώτατα να δίδω αφορμάς διά να μοί επιβάλλωσι τιμωρίας».

στ...

Πρακτικά της Γενικής Συνελεύσεως των μελών της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας 1863. (Λ. Μελάς)

«Τα τακτικά λουτρά, οι περίπατοι, η γυμναστική, ο γενικός χορός εκάστης Κυριακής, και εν γένει η εν τω Παρθεναγωγείω τακτικωτάτη δίαιτα, δεν ηδύναντο βεβαίως ειμή ζωηράν και ακμαίαν ν' αναδειξωσι την ηγείαν των εν αυτώ ενδιαιτωμένων κορασίων».

ζ...

Περί κατωτέρας και μέσης παιδείας (Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων 1872)

«Τα εκπαιδευτήρια των κορασίων πρέπει ή όλως να εκλείψωσιν ή να παύσωσιν να ήνε θηλέων στρατώνες ή φιλολόγων παλαιστραι, να γίνωσιν δε αληθούς μεν και χρησίμου μαθήσεως φυτώρια, απλού δε οικογενειακού βίου και μητρικής διδασκαλίας ενδιαιτήματα».

η...

«Πλήν των ρηθέντων η αγωγή των κορασίων καθόλου ειπείν δέον να ήνε ηπία μεν, σταθερά δε· όλως δ' αποδοκιμάζεται είτε εν τω οίκω είτε εν τω σχολείω η σκληρότης και εμπάθεια των γονέων και των παιδαγωγών· διότι η σκληρότης και μεγάλη αυστηρότης γεννά την δολιότητα και υποκρισίαν, εις ην ρέπουσι μάλιστα αι γυναίκες· όπως ανατρέφεται τις τοιούτος και αυξηθείς και ηλικιωθείς αποβαίνει, αν σκληρως και με το ξύλον,

ως λέγομεν, μεγαλώση τις, τοιούτος και αυτός θα γείνη έπειτα εις τους υπ' αυτόν και τους οικείους του, σκληρός και ξυλιστής· δια τούτο η ανατραφείσα κόρη σκληρώς και μ' εμπαιθείς εκφράσεις και χαράς και οργήν, και αυτή ηλικιωθείσα θ' αποβη οργίλη και επαθής, και θα έχη συνεχώς εις το στόμα δοθείσης αφορμής ιταμάς εκφράσεις, όπερ βαθέως ασχημίζει την γυναίκα και της αφαιρεί τον πολυτιμότεον αδάμαντα της γλυκύτητος και της αγάπης».

θ...

Περί της θέσεως της στοργής της παιδαγωγου (κ Κεχαγιά 1879)

«Όταν π.χ. πλημμέλημα τι προκαλή την τιμωρίαν προς ανόρθωσιν του πλημμελούντος, πιστεύετε δε, ότι η συνείδησις αυτού φωτιζομένη δύναται να εννοήση το κακώς γενόμενον, επιβάλλετε αυτώ την τιμωρίαν μετά μονιμότητος διαθέσεως και μη ποείσθε από των παιδικών στρατηγημάτων, των δακρύων και των ελαφρών υποσχέσεων· διότι ούτω πρακτικώτερον διδάσκετε το της δικαιοσύνης συναίσθημα. Προσέξατε, όμως, φίλταται, μήποτε από του βλέμματος υμών εκλείψη η αληθής και δικαία συμπάθεια, ήτις βοηθεί τον τιμωρούμενον να υποστή την εαυτού ποιήν αγογγύστως και μεθ' υποταγής, όπερ επαυξάνει το σέβας και την υποταγήν αυτού προς την δικαίαν εκτίμησιν. Ποσάκις δεν είδομεν παιδιά χλευάζοντα την πρόθυμον συγγνώμην και την ταχείαν συγχώρησιν επί πλημμελήματι; η ποσάκις άλλοτε η ευγενής και ειλικρινής θλίψις και μετάνοια μετά την τιμωρίαν, καρδίας ατιθάσους προς αποδοχήν της καταλλήλου και αναγκαίας νουθεσίας δεν παρασκέυασεν;

Η εγωιστική αγάπη προκαλεί αδικούς τιμωρίας και αμοιβάς προς το συμφέρον μάλλον του απονέμοντος· εξεγείρει την φιλοτιμίαν μέχρι ζηλοτυπίας και φθόνου, και θυσιάζει πολλάκις την ηθικήν και σωματικήν ευεξίαν των παιδων εις την ικανοποίησιν της ατομικής φιλοτιμίας ή ματαιοδοξίας. Ενταύθα συμβαίνουσιν αι όλως άτοποι μεταξύ των παιδων διακρίσεις, αι άδικοι εύνοιαi ένεκα της κοινωνικής θέσεως και αθύτων των οίκων. Ταύτα δε πάντα φευ! διαταράσσοντα την ψυχικήν των παιδων γαλήνην, παράγουσι την τε σωματικήν και ηθικήν αυτών καχεξίαν. Δυ-

στυχείς οι γονείς οι εμπιστευόμενοι τα τρυφερά αυτών και άκακα τέκνα εις χείρας παιδαγωγών υπο φιλοδοξίας, επιδείξεως, μικροφιλοτιμίας ή κερδοσκοπίας ελαυνομένων».

ι...

Αναμνήσεις εκ της επιθεωρήσεως σχολείων θηλέων, Η θέσις της διδασκαλίας, Ε. Γ. Μπουκουβάλα 1902.

«Μαθήτριάι είναι κατατεταγμένοι εις τα σχολεία και ευπόρων και απορων οικογενειών. Πάσα εξαιρετική περιποίησις της ευπόρου μαθητριάς ή παράβλεψις των παιδικών της αμαρτημάτων, και πασα φαινομένη αδιαφορία προς την άπορον μαθήτριάιν ή επιτίμησις ή τιμωρία σκληροτέρα αποδίδεται εκείνη μόν εις την επιφανή κοινωνικήν θέσιν της πρώτης, αύτη δε εις την ένδειαν της δευτέρας».

ια...

Ο χωρικός κ' η δασκάλα, Ο Νουμάς 1905

«Ήθελα να δούνε κι αυτοί τον παράδεισο που μόρφωσε ένα ξύλο για τη γλώσσα, που δεν είτανε γλώσσα ενός μπαξεβάνη, γλώσσα δηλαδή του λαού. Θα μού 'λεγαν τότες οι δάσκαλοι πως το παράδειγμά μου είτανε ανόητο, πως ο μπαξεβάνης είτανε αστοιχειώτος. Μα και αν είτανε άραγες αστοιχειώτος - πράγμα που δε θα το φταιγε βέβαια εκείνος - δε θα πεφτε το άγιο ξύλο στην κόρη του, αν η κόρη του μάθαινε στο σκολειό κάτι άλλα πιο χρήσιμα απ' το «οδήγησον τον όνον». Και θα είτανε άραγες ευτυχισμένη σήμερα η κόρη του, αν γινότανε δασκάλα σε γλώσσα που δεν είτανε του πατέρα της, κι αν τυραννιότανε να διδάσκη κι αυτή τώρα σε κάτι δυστυχισμένα παιδιά, εκείνα που της μαθάνανε και που την έσωσε απ' αυτά ένα γερό ξύλο;»

ιβ....

Το κρυφό σχολειό, Αλέξανδρος Δελμούζος 1908

«Ο διευθυντής!» ψιθύρισαν τρομαγμένα, και όλα μονομιάς νεκρώθηκαν. Άλλες βιαστικά σαν αγριοκάτσικα, και άλλες σιγά σιγά αποτραβιόνταν σε μέρος που να μην τις βλέπω. Βγήκα έξω, μα τότε ήταν που χάθηκε κάθε ίχνος από κίνηση και ζωή.»

ιγ...

«Από μερικά που είδαμε ως τώρα φάνηκε ακόμα τι ήταν ο δάσκαλος για τα παιδιά. Στην έκθεση που είχαν γράψει για τον πρώτο περίπατο μερικές μαθήτριες άρχισαν έτσι: «κατά διαταγήν του κ. Διευθυντού εξήλθομεν εις περίπατον». Εγώ τις είχα ρωτήσει αν ήθελαν να πάμε περίπατο, που και πότε, συννενοηθήκαμε μαζί, συμφωνήσαμε την ώρα, κι έτσι πήγαμε. Και όμως και τη συνεννόηση και τη συμφωνία για τον περίπατο, για το παιχνίδι, μόνο ως διαταγή μπορούσαν να την καταλάβουν. Ο δάσκαλος γι' αυτές να διατάζει μόνο πρέπει. [...] Τη σχέση τους αυτή προς το δάσκαλο την εξηγεί κάπως το ακόλουθο περιστατικό: κάποτε, στην αρχή ακόμα, έβαλα μια μαθήτρια να ξαναγράψει σπίτι της καλλιγραφικά κάτι ορνιθοσκαλίσματα που μου είχε δώσει. Την άλλη μέρα μου έφερε το γραπτό της σε ιδιαίτερο τετράδιο με τον τίτλο: «τετράδιον τιμωριών της μαθητρίας τάδε». Τη ρώτησα γιατί έκαμε ξεχωριστό τετράδιο και αν είχε σκοπό να τιμωρηθή πολλές φορές. Τότε έμαθα κάτι που δεν το ήξερα: σε άλλα παρθεναγωγεία κάθε μαθήτρια έπρεπε να έχη τετράδιο ειδικό για τις τιμωρίες».

ιδ...

«Αν θέλετε τώρα να μάθετε και για το ηθικό τους, τα παιδιά σας υποκρίνονται διαρκώς, και προσπαθούν να μας γελάσουν. Εμπρός μας χάνουν κάθε φυσικότητα, μας φοβούνται μας νομίζουν ίσως εχθρούς των τις πρώτες μάλιστα ημέρες θαρρούσα πως ήμουν ιεροξεταστής. Αν προσθέσετε σ' αυτό τη γενική τάση για επίδειξη, το ελεεινό διάβασμα, την ανυπόφορη κακογραφία και τις ανορθογραφίες, την ανθυγιεινή στάση

τους στα θρανία, την κιτρινάδα στα περισσότερα πρόσωπα και τη νευρική κατάσταση πολλών, που σε μερικές προχωρεί συχνά ως την νευρασθένεια, έχετε πιστή ζωγραφιά από τη σωματική, την πνευματική και τη ηθική καχεξία των μαθητριών μας».

32. Κόρμιερ Ρόμπερτ, «Ο πόλεμος της σοκολάτας», σελ. 34, 37, 49, 51, 52, 55, 56, 57, 99, 108, 109, 118, 196, 215.

α...

«Στην τάξη ο Λίον ήταν τελειώς άλλος άνθρωπος: είρων, σαρκαστικός· η αδύνατη, ψιλή φωνή του γεμάτη δηλητήριο. Μπορούσε να σου κρατάει την προσοχή σαν κόμπρα. Αντί για φιδίσια δόντια, χρησιμοποιούσε τα βέργα, που άστραφτε εδώ, εκεί, παντού. Παρακολουθούσε την τάξη σαν γεράκι, καχύποπος, ψάχνοντας για αντιγραφείς και ονειροπόλους, σκαλίζοντας να βρει αδυναμίες στους μαθητές και εκμεταλλευόμενος έπειτα εκείνες τις αδυναμίες».

β...

Ο Άρτσι:

«Δε θα 'χει δωρεάν εκδρομή φέτος, πέρσι μας πήγαν στο θέατρο στη Βοστώνη».

γ...

«Οι πιο πολλοί απ' αυτούς ήταν πρωτοετείς κι είχαν μόνο ένα μήνα περίπου στην τάξη του Λίον, αλλά το τυπικό του δασκάλου είχε ήδη διαφανεί. Πρώτα ο Λίον τους έδινε κάτι να διαβάσουν. Έπειτα περπάταγε πάνω κάτω, πάνω κάτω ανήσυχος και αναστενάζοντας, περιπλανώμενος ανάμεσα στις σειρές, με τη βέργα του πίνακα ζυγισμένη στο χέρι του, τη βέργα που χρησιμοποιούσε σαν μπαγκέτα μαέστρου είτε σαν ζίφος σωματοφύλακα.

Χρησιμοποιούσε τη μύτη της για να σπρώξει ένα βιβλίο σ' ένα θρανίο ή για να παίξει με τη γραβάτα ενός παιδιού, έξυνε μαλακά την πλάτη κάποιου, κάρφωνε τη βέργα, λες και ήταν οδοκαθαριστής που

μάζευε διάφορα, καθώς προχωρούσε ανάμεσα στα συντρίμια της τάξης. Μια μέρα η βέργα κάθισε για μια στιγμή στο κεφάλι του Τζέρυ κι ύστερα προχώρησε. Χωρίς αιτία ο Τζέρρυ ρίγησε, σαν να είχε μόλις γλιτώσει από κάποια τρομερή μοίρα».

δ...

«Καθώς γνωρίζετε, κύριοι» άρχισε ο αδελφός Λίον απευθυνόμενος στην τάξη και αγνοώντας απολύτως τον Μπέιλι, αν και τα αγόρια στεκόταν δίπλα του, «καθώς γνωρίζετε, ένα σχολείο πρέπει να κρατάει μια κάποια πειθαρχία. Πρέπει να υπάρχει μια διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στους μαθητές και στους καθηγητές. Εμείς οι καθηγητές πολύ θα θέλαμε, φυσικά, να είμαστε ένα με τα παιδιά. Αλλά η διαχωριστική γραμμή πρέπει να διατηρηθεί. Μια γραμμή αόρατη ίσως, όμως υπαρκτή».[...] Χειρονομούσε καθώς μιλούσε, και το μπράτσο του γινόταν ο άνεμος, η βέργα στο χέρι του ακολουθούσε την κατεύθυνση του ανέμου και ξαφνικά, χωρίς προειδοποίηση, χτύπησε τον Μπέιλι στο μάγουλο. Το αγόρι πήδησε κατά πίσω απ' τον πόνο και τη έκπληξη. «Μπέιλι, συγγνώμη» είπε ο Λίον, αλλά δεν υπήρχε μετάνοια στη φωνή του. Ήταν ατύχημα; Ή ακόμα μια απ' τις σκληρότητες του Λίον;»

ε...

«Κάτω απ' το σταθερό βλέμμα του Λίον, ο Μπέιλι είχε σταματήσει να τρίβει το μάγουλό του, αν και είχε σχηματιστεί ένα κοκκινωπό εξόγκωμα σαν κακοήθης λεκές που απλωνόταν στη σάρκα του».

στ...

Ο Λίον στον Μπέιλι:

«Είσαι αντιγραφάς, Μπέιλι. Και ψεύτης!» οι λέξεις μαστίγωναν.

ζ...

«Γύρισε στον Μπέιλι και τον άγγιξε στην κορυφή του κεφαλιού με τη βέργα, σαν να τον έχριζε ιππότη. «Μπράβο, Μπέιλι. Είμαι περήφανος για σένα. Πέρασες μ' επιτυχία τη μεγαλύτερη δοκιμασία, δεν πρόδωσες τον εαυτό σου». Το σαγόνι του Μπέιλι έτρεμε ανεξέλεγκτα. «Και βέβαια

δεν αντιγράφεις, Μπέιλι» του είπε μια φωνή τρυφερή και πατρική. Έκανε μια χειρονομία προς την τάξη - ήταν σπουδαίος στις χειρονομίες. «Οι συμμαθητές σου εκεί πέρα...αυτοί εξαπατούν. Σε εξαπάτησαν σήμερα. Αυτοί αμφέβαλαν για σένα, εγώ δεν αμφέβαλα ποτέ».

Ο Λιον πήγε στο γραφείο του. «Ελευθεροί!» είπε με φωνή γεμάτη περιφρόνηση για όλους τους».

η...

«Θυμήθηκε με θέρμη τότε που ανέβηκε στην εξέδρα για τον έπαινό του, πέρυσι, και πως ο διευθυντής είχε μιλήσει για υπηρεσίες προς το σχολείο και πώς «Ο Τζον Σάλκυ έδειξε με το παράδειγμά του ποιες είναι αυτές οι εξαιρετικές ιδιότητες» (μ' αυτά τα λόγια ακριβώς, που αντηχούσαν ακόμα στο μυαλό του Τζον, ειδικά όταν έβλεπε στον έλεγχό του, κάθε τρίμηνο, εκείνες τις άχαρες σειρές βαθμών γύρω και κάτω από τη βάση)».

θ...

«Του άρεσε να πετάει ξαφνικά διαγωνίσματα σε μια τάξη, και μπορούσε επίσης να είναι ξαφνικά ο καλός, επειδή δεν έβαζε διαγώνισμα για βδομάδες ολόκληρες ή έβαζε διαγώνισμα και ύστερα δεν λάμβανε υπόψη τα αποτελέσματα. Ή μαγείρευε ένα τεστ απ' αυτά που δεν παίρνεις βαθμό, ή περνάς ή κόβεσαι - ήταν ξακουστός γι' αυτό το είδος - όπου έπλεκε μαζί ερωτήσεις που σε πελάγωναν, που έμοιαζαν να επιδέχονται χιλιάδες απαντήσεις. Έδειχνε, επίσης, πολύ ανδρείος με τη βέργα, αν και συνήθως περιόριζε αυτού του τύπου τις δραστηριότητες στους πρωτοετείς. Αν άρχιζε τ' αστεία με τη βέργα με κάποιον σαν τον Κάρτερ, ας πούμε, θα το πλήρωνε πολύ ακριβά».

ι...

«Οι άλλοι σου βαθμοί πώς είναι;»

«Πολύ καλοί, αδελφέ, πολύ καλοί. Αφού νόμιζα...Εννοώ, στόχευα να πάρω έπαινο αυτό το τρίμηνο. Αλλά τώρα, μ' αυτό το κάτω από τη βάση...».

«Ξέρω» είπε ο καθηγητής κουνώντας λυπημένα το κεφάλι του με συμπόνια. [...] Είχε πετύχει τόσο υψηλή βαθμολογία στο εισαγωγικό διαγώνισμα στην «Αγία Τριάδα», που του δόθηκε μια από τις σπάνιες υποτροφίες της «Αγίας Τριάδας»: εκατό δολάρια μείον από τα δίδακτρα του και η φωτογραφία του στην εφημερίδα.

ια...

Ο Άρτσι:

«Πρώτα απ' όλα, δεν μπορείτε να τριγυρνάτε δέρνοντας τα μισά παιδιά στο σχολείο. Γι' αυτό κι εγώ συνήθως αποφεύγω τη χωρίς λόγο βία στις εντολές. Οι αδελφοί θα μας το 'κλείναν αμέσως και τα παιδιά θ' άρχιζαν να μας σαμποτάρουν στ' αλήθεια, αν αρχίζαμε να χτυπάμε κόσμο».

ιβ...

Ο Λίον:

«Έφτασες το στόχο, Παρμαντιέ. Εύγε, εύγε! Ας τον ζητωκραυγάσουμε, κύριοι!»

33. Παράσχου Σοφία, «Το χάνουμε!», σελ. 20, 21, 35, 40.

α...

«Η δασκάλα μου, η κυρία Βάνα, είναι πολύ καλή [...] Της αρέσουν τα ωραία ρούχα, γι' αυτό δεν με μαλώνει όταν δεν φοράω την ποδιά. Μου λει: «Γιατί δεν φοράς την ποδιά σου, Μαρίνα;», κι εγώ της λέω πως μου αρέσουν πιο πολύ τα ρούχα μου από την ποδιά, κι εκείνη γελάει ευχαριστημένη».

β...

«Όταν με αφήσει η διπλανή μου να δω στο τετράδιό της, γράφω και εγώ (την ορθογραφία). Όταν δεν με αφήσει, γράφω το όνομά μου με μικρά και με μεγάλα γράμματα. Δεν καταλαβαίνω όμως γιατί, ενώ το γράφω ολόσωστα, δεν παίρνω Α, ενώ στο τετράδιο που το λένε μισό - μισό

παίρνω Α και «Μπράβο». Πάντως, όταν δεν γράφω την ορθογραφία, μου τη γράφει η Κυρία, και μάλιστα με κόκκινο στίλο».

γ...

«...Όπως λει και η κυρία Βάνα στον Πέρο: «Ντροπή σου να κάνεις τόσα λάθη, και να μιλάς κιόλας!».

δ...

«...Το πιο σπουδαίο που έγινε σήμερα ξέρετε ποιο είναι; Πήρα Α και «Μπράβο» στο πιο δύσκολο μάθημα, στην Έκθεση!»

34. Τσίρος Σπύρος Γ., «Ο ήλιος με τα κρόσια», σελ. 23, 35, 26, 55.

α...

Το χάρτινο σπαθί

«Κάναμε περίφημο μάθημα κείνο τα πρωί. Ως κι ο Νικήτας πρόσεχε. Στη χάση και στη φέξη σήκωνε και τα χέρι. Μάλιστα η δεσποινίς Ουρανία τούπε:

- Μπράβο, παληκάρι μου! Άντε, γειάσου, προσπάθησε να προκόψεις. Προσπάθησε».

β...

«- Δεσποινίς, δεσποινίς. [...] Ο Παλαιολόγος ξαναζωντάνεψε...ξανάπιασε το σπαθί.[...] Ελάτε ενδοξότατε! Κουνήστε το σπαθί σας να δούνε τα παιδιά.[...]

Ύστερα τράβηξε το σπάγγο με τρόπο, και το θλιβερό χαρτονένιο σπαθί πού 'χε κολλήσει, βάλθηκε να κουνιέται σπασμωδικά, διαγράφοντας μισόκυκλους.

[...] Όμως με τ' άνοστο αστείο κανένας δεν γέλασε. Νεκρική σιγή απλώθηκε στην τάξη. Και σαν να κατάλαβε τότε τι γίνηκε, η δασκάλα φώναξε:

- Τι έκανες εκεί, ιερόσυλε; Τι έκανες, βάρβαρε;»

γ...

Ο καλός δαίμονας

«...Όταν ένα πρωί, στο μάθημα της Ιστορίας, η διευθύντρια το σχολείου μας καλεσε να πούμε σε ποιόν από τους μεγάλους άντρες της ανθρωπότητας θα θέλαμε να μοιάσουμε, του λόγου του σηκώθηκε και φώναξε:

- Στον Ηρακλή, που δουλεύει στο γκαράζ, επειδή είναι άσος στο τιμόνι.

Η κυρία διευθύντρια θύμωσε, αλλά συγκράτησε την οργή της και του είπε αυστηρά:

- Δεν κάνεις καλά, που φέρνεσαι έτσι και θέλεις να κοροϊδέυεις. Αν δεν άλλαξες μυαλό, θα μείνεις στην ίδια τάξη πάλι. Καθισε κάτω.

Δυο μήνες αργότερα, ο Ιπποκράτης γίνηκε ήρωας και τον θαυμάσανε γνωστοί και άγνωστοί του. Η κυρία διευθύντρια έβγαλε, δακρυσμένη, λόγο προς τιμήν του».

δ...

«Η κυρία διευθύντρια τον αγκάλιασε συγκινημένη. Η δασκάλα της πέμπτης του είπε «Μπράβο». Ο κ. Περικλής του έδωσε συγχαρητήρια «για την εξαιρετική πράξη».

35. Χατζοπούλου - Καραβία Λεία, «Ο δρόμος του θυμωμένου ποταμού», σελ. 49, 61, 104.

α...

«(Η Ρήνα) έκανε τέσσερα λάθη στην ορθογραφία και η δασκάλα τη μάλωσε. Ύστερα τη σήκωσε να διαβάσει παρακάτω και η Ρήνα άρχισε, αποφασισμένη να είναι πολύ προσεκτική, ούτε μια φορά να μη σκοντάψει».

β...

«Πήγε αδιάβαστη πάλι στο σχολείο. Ο καθηγητής των Ελληνικών είχε χάσει την υπομονή του, δεν την μάλωνε πια σαν πριν - τι καλά που ήταν τότε! - την κοροϊδευε μονάχα ώσπου γινόταν κατακόκκινη από ντροπή».

γ...

«- Όπως βλέπω, η δεσποινίς δεν μπόρεσε πάλι να διαθέσει τον πολυτιμο χρόνο της σε μελέτη, πέστε μας τότε καλύτερα, πώς διασκεδάσατε χτές, δεσποινίς μου.

[...] Άκουσε πειθήνια την τιμωρία: θα έγραφε ολόκληρο το ποίημα δέκα φορές».

δ...

«...Ιδιαίτερα τις πρώτες μέρες που δεν μπορούσε να παει σχολείο, γιατί την είχαν αποβάλλει σύμφωνα μ' ένα νόμο για τις μαθήτριες που φυλακίζονται».

36. J. J. Sempe – R. Gossiny, «Ο μικρός Νικόλας και η τρελοπαρέα του», σελ. 11, 12, 22, 23, 36, 49, 61, 64, 72, 86, 100, 101.

α...

Ο επόπτης στους μαθητές:

«- Κοιτάζτε με καλά στα μάτια όλοι! Δεν ξέρω ούτε και θέλω να καταλάβω τι ιστορίες έχετε μεταξύ σας, σας λεω όμως ότι αν ξανακούσω άχνα θα σας τιμωρήσω αυστηρά!»

β...

«- Κοιτάζτε με καλά στα μάτια οι δύο σας! Είπε ο Ζουμιάς. Δεν ξέρω τι άλλο θα ανακαλύψετε για να κάνετε φασαρία, όμως σας πληροφορώ πως αν ξανακούσω να μιλάτε για γυαλιά θα την πάθετε πολύ άχημα! Και για αύριο θα μου φέρετε γραμμένη τη φράση: «Δεν πρέπει να λεω ανοησίες και να δημιουργώ φασαρία στα διαλείμματα, υποχρεώνοντας τον επόπτη να επέμβει». Σε όλους τους χρόνους της οριστικής».

γ...

«Η δασκάλα μας άρχισε να χτυπάει με το χάρακα πάνω στην έδρα και μας τιμώρησε να κλίνουμε το ρήμα και όλη τη φράση «Δεν πρέπει με πρόφαση τα χρωματιστά μολύβια να διακόπτω το μάθημα και να δημιουργώ αταξία στην τάξη». [...] Ο Κλοτέρ βεβαια τιμωρήθηκε να μείνει

μέσα στην τάξη όταν βγήκαμε για διάλειμμα, όπως κάθε φορά που τον σηκώνει στον πίνακα η δασκάλα μας».

δ...

«- Θα μπορούσες να μου κάνεις τη χάρη να μην μιλάς με γεμάτο στόμα; είπε ο διευθυντής.

- Μα, είπε ο Αλσέστ, έτρωγα ένα κρουασάν όταν με φωνάζατε.

- Ένα κρουασ...τρώμε τώρα και μέσα στην τάξη; ρώτησε ο διευθυντής. Πολύ ωραία! Πήγαινε τιμωρία στον πίνακα! Και θα τα ξαναπούμε αργότερα, προς το παρόν άφησε το κρουασάν πάνω στην έδρα!»

ε...

«Εμπρός και οι δυο στη γωνία, είσαστε τιμωρία...»

στ...

« - Λοιπόν, είπε η δασκάλα. Δεν θέλω να ξανακούσω τσιμουδιά. Στην παραμικρή φασαρία θα σας τιμωρήσω αυστηρά! Καταλάβατε;»

ζ...

« - Πολύ αργά για μετάνοιες και κλάματα μικρέ μου, είπε ο διευθυντής. Βρισκόσαστε σε κακό δρόμο, αλλά θα σας κάνω να αλλάξετε αυτή τη συνήθεια που έχετε να λέτε χοντροκουβέντες και να βρίζετε τους συμμαθητές σας! Θα γράψεις πεντακόσιες φορές τη φράση που έχεις γράψει στον πίνακα. Κατάλαβες; όσο για σας τους υπόλοιπους, παρ' όλο που σταμάτησε η βροχή, δεν θα κατεβείτε στην αυλή σε κανένα διάλειμμα σήμερα. Αυτό θα σας κάνει να σεβόσαστε την πειθαρχία! Θα μείνετε στην τάξη με την επίβλεψη της δασκάλας σας!»

η...

«Η δασκάλα αγρίεψε τότε, χτύπησε πολλές φορές πάνω στην έδρα με το χάρκα, είπε στον Ανιάν να κάτσει φρόνιμα αν δεν ήθελε να πάρει μηδενικό στη γεωγραφία (ήταν η ώρα της γεωγραφίας) και είπε ακόμα πως ο πρώτος που θα ξαναμιλούσε θα έπαιρνε αποβολή απ' το σχολείο.

Έγινε λοιπόν απολυτή ησυχία και κανένας δεν μίλησε, εκτός από τη δασκάλα».

θ...

«- Τι έγινε πάλι, είπε ο κ. Μουσαμπιέρ, τι κάνανε οι μικροί μου κανίβαλοι; Θα σας κρατήσω όλους τιμωρία μετά το σχολάσμα.

ι...

«- Θα κλίνεις τα ρήμα «Δεν πρέπει να μιλάω στη γραμμή αφού είχα όλο τον καιρό στο διάλειμμα για να διηγούμαι ανόητες ιστορίες». Σε όλους τους χρόνους».

ια...

«- Ναι, Γκοφρουά, είπε η δασκάλα. Κάνω ό, τι και οι συμμαθητές σου, σε κοιτάζω που κάνεις το γελωτοποιό. Νομίζω όμως πως κράτησε αρκετά, έτσι δεν είναι; Λοιπόν, πήγαινε τιμωρία στον πίνακα, στο διάλειμμα δεν θα βγεις στην αυλή και αύριο θα μου φέρεις γραμμένη εκατό φορές τη φράση «δεν πρέπει να κάνω τον γελωτοποιό την ώρα του μαθήματος διασκεδάζοντας τους συμμαθητές μου και εμποδίζοντάς τους έτσι να το παρακολουθήσουν».

37. J. J. Sempe – R. Gossiny, «Ο Μικρός Νικόλας διασκεδάζει», σελ. 10, 11, 12, 15, 16, 38, 50, 71, 79, 81, 89, 90, 93, 101.

α...

«- Παιδιά μου, είπε ο διευθυντής, ο συμμαθητής σας έκανε κάτι ανεπίτρεπτο στον Ζουμ... στον κ. Ντιμπόν. Δεν μπορώ να βρω κανένα ελαφρυντικό γι' αυτήν την έλλειψη σεβασμού απέναντι σ' έναν ανώτερο και μεγαλύτερό του σε ηλικία. Κατά συνέπεια, ο συμμαθητής σας αποβάλλεται. Δεν σκέφθηκε φυσικά την στεναχώρια που θα προκαλέσει στους γονείς του, κι αν στο μέλλον δεν διορθωθεί, θα καταλήξει ένας αλήτης, κάτι που είναι αναποφευκτό για όλους τους αγράμματους. Ας είναι ένα παράδειγμα προς αποφυγήν για όλους σας.

Έπειτα ο διευθυντής είπε στον Αλσέσι να μαζέψει τα πράγματά του».

β...

«Όταν χτύπησε το κουδούνι, κατεβήκαμε όλοι εκτός από τον Κλοτέρ που ήταν τιμωρημένος, όπως κάθε φορά που σηκώνεται στον πίνακα».

γ...

«- Κοίταξέ με στα μάτια [...] δεν μ' αρέσει καθόλου να με κοροϊδεύουνε. Την Πέμπτη, μετά το μάθημα, θα μείνεις τιμωρία».

δ...

«- Μπράβο, παιδί μου, είναι πολύ καλό να ομολογείς για να σώσεις το συμμαθητή σου».

ε...

«Η δασκάλα θύμωσε και άρχισε να φωνάζει ότι δεν της αρέσουν οι παλιάτσοι κι αν συνέχιζα έτσι θα με απέβαλε απ' το σχολείο και θα έμενε αγράμματος και η ντροπή των γονιών μου.

[...] Λοιπόν, πήγα κλαίγοντας κι έβαλα τη μύτη πάνω στο γραφείο της δασκάλας που είπε ότι θα την κρατήσει και μου έδωσε να κλίνω το ρήμα με όλη τη φράση σε όλους τους χρόνους «δεν θα ξαναφέρω μύτες από χαρτόνι στο μάθημα της ιστορίας για να κάνω τον παλιάτσο και ν' ατακτώ με τους συμμαθητές μου».

στ...

«Η δασκάλα διάβασε το χαρτί και είπε:

- Διαβάζω εδώ, είπε, πως δύο από σας θα χτυπηθούνε μεταξύ τους στο διάλειμμα. Δεν ξέρω ποιοι είναι και ούτε θέλω να μάθω. Σας προειδοποιώ όμως πως θα ρωτήσω τον κ. Ντιμπόν, τον επόπτη σας, μετά το διάλειμμα, και οι ένοχοι θα τιμωρηθούν αυστηρά.

[...] Η δασκάλα μάλιστα υποχρεώθηκε να χτυπήσει με το χάρακα πάνω στο τραπέζι κι ο Κλοτέρ που κοιμότανε, νόμισε πως ήτανε για κείνον και τον τιμώρησε να μείνει όρθιος στην ώρα του μαθήματος στη τάξη. Εγώ ήμουνα στεναχωρημένος, γιατί αν με τιμωρούσε η δασκάλα μας, θα είχα ένα σωρό ιστορίες με το σπίτι μου.[...] Κι έπειτα ποιος ξέρει; Ίσως η δεσποινίς μου έδινε καμιά αποβολή κι αυτό θα ήτανε πραγματικά φοβερό».

ζ...

«Η δασκάλα ήρθε, είδε τη φωτογραφική μηχανή, την πήρε και μου είπε πως θα 'παιρνα ένα κουλουράκι. «Την πάτησες» είπε ο Αλσέστ κι η δασκάλα έδωσε και σ' εκείνον ένα μηδενικό και του είπε να σταματήσει να τρώει μέσα στην τάξη, και είναι αλήθεια πως ο Αλσέστ τρώει συνέχεια».

η...

«Σήμερα είμαι πολύ ευχαριστημένος γιατί η δασκάλα μας θα μας πάει στο μουσείο να δούμε τους ζωγραφικούς πίνακες. Είναι πολύ διασκεδαστικό όταν πηγαίνουμε κάπου έτσι όλοι μαζί. Είναι κρίμα που η δασκάλα μας, που γενικά είναι πολύ καλή, δεν θέλει να μας πηγαίνει πιο συχνά».

θ...

«Είχαμε σηκωθεί όλοι, όταν μπήκε (ο διευθυντής) εκτός απ' τον Κλοτέρ που κοιμόταν και τιμωρήθηκε γι' αυτό. Ο Κλοτέρ ξαφνιάστηκε όταν τον ξυπνήσαμε για να του πούμε πως τιμωρήθηκε. Άρχισε λοιπόν να κλαίει και να κάνει φασαρία και νομίζω πως θα ήτανε προτιμότερο να τον αφήναμε να συνεχίσει τον ύπνο του».

ι...

«Ο πρώτος που θα κινηθεί, που θα πει μια λέξη, που θα κάνει μια χειρονομία, θα αποβληθεί από το σχολείο!»

ια...

«Πόσες φορές σας έχω πει να μην φέρνετε στο σχολείο τέτοια φριχτά πράγματα! Θα τα κρατήσω μέχρι τα σόλασμα και θα τιμωρηθείς!»

ιβ...

«Ωραία, δηλαδή δεν μπορούμε ούτε στους φίλους μας να μιλήσουμε τώρα» είπε ο Γκοφρουά κι η δασκάλα τον έστειλε τιμωρία στον πίνακα».

ιγ...

«Σταμάτησε ο επόπτης και ύστερα φώναξε «Είσατε όλοι τιμωρία!» Αναγκαστήκαμε λοιπόν όλοι να σταθούμε τιμωρία, ακόμη κι ο Ανιάν. Είναι η πρώτη φορά που παει για τιμωρία και δεν ήξερε πώς να ισοροπήσει στο ένα πόδι και του δείξαμε. Ήμασταν όλοι τιμωρία, εκτός από τον Κλοτέρ».

ιδ...

«Εγώ κι οι συμμαθητές μου περιμέναμε μ' ανυπομονησία πότε θα αρχίσει η απονομή των βραβείων. Όχι και τόσο για τα ίδια τα βραβεία - γι' αυτά μάλλον ανήσυχοι ήμασταν - αλλά κυρίως γιατί μετά την απονομή των βραβείων, σταματάει πια και τυπικά το σχολείο κι αρχίζουν οι διακοπές».

38. J. J. Sempé – R. Gossiny, «Ο Μικρός Νικόλας και τα προβλήματα του Γοακίμ», σελ. 7, 39, 70, 72, 95, 100, 108.

α...

«Εκείνο που μας ξαφνιάσε ήταν που η δασκάλα μας του χαμογέλασε και του είπε:

- Συγχαρητήρια, Γοακίμ! Θα πρέπει να είσαι ευχαριστημένος έτσι;»

β...

«- Φτάνει! Είπε η δασκάλα. Κλοτέρ τιμωρία στη γωνία! [...] η δασκάλα μας όμως ήταν φοβερά νευριασμένη και είπε στον Κλοτέρ να πάψει να κάνει το καζό, γιατί θα του έβαζε ένα ολοστρόγγυλο μηδενικό».

γ...

«Η δασκάλα σου ζήτησε να φέρεις αυτό το όπλο στην τάξη; Περιφρημα. Λοιπόν, όχι μόνο θα κάνω κατάσχεση σ' αυτό το αντικείμενο, αλλά θα μου φέρεις και το ρήμα με ολόκληρη τη φράση: «Δεν πρέπει να λεω ψέμματα στον κ. επόπτη όταν με ρωτάει για ένα ιδιαίτερα επικίνδυνο αντικείμενο που έφερα παράνομα στο σχολείο». Ανώφελο να φωνάζεις, κι εσείς οι υπόλοιποι σωπάστε αν δεν θέλετε να σας τιμωρήσω κι εσάς!»

δ...

«- Ρούφους, βγες αμέσως έξω! Φώναξε η δασκάλα. Και στο σχολασμα θα μείνεις τιμωρία. Νικόλα, Μεξάν, καθίστε φρόνιμα, αν δεν θέλετε να τιμωρηθείτε κι εσείς!»

ε...

«- Παιδιά μου, ο Γκοφρουά διέπραξε ένα πολύ βαρύ σφάλμα: όχι μόνο αντέγραψε από ένα συμμαθητή του αλλά, ακόμα, επέμενε να διαψεύδει πως το έκανε, προσθέτοντας το ψέμα στην ατιμία. Κατά συνέπεια, ο κ. διευθυντής τον απέβαλε για δύο μέρες».

στ...

«- Μεξάν, θέλεις να επαναλάβεις αυτό που είπα, σε παρακαλώ;

Τότε ο Μεξάν σηκώθηκε, κι έβαλε τα κλάματα και η δασκάλα είπε στον Κλοτέρ και στον Μεξάν να κλείνουνε σε όλους τους χρόνους της οριστικής και της υποτακτικής το ρήμα: «Πρέπει να είμαι προσεκτικός στην τάξη, αντί να αφαιρούμαι κάνοντας ανοησίες, διότι έρχομαι στο σχολείο για να μορφωθώ και όχι για να ατακτώ».

ζ...

«Θα κάνετε καλύτερα πάντως αν προσέχετε το μάθημα αντί να κάνετε ανοησίες. Στο μεταξύ, είσαστε τιμωρία και οι τρεις στο σχόλασμα».

η...

«- Ο Ζουμιάς μου έδωσε πέντε κιμωλίες, μας είπε περήφανα ο Γκοφρουά, αλλά εγώ έδωσα μόνο τις τέσσερις στη δασκάλα!

- Και δεν φοβήθηκες; ρώτησε ο Ρούφους.

- Αλήθεια, είπε ο Γοακίμ, αν το ήξερε ο Ζουμιάς ή η δασκάλα μας, θα 'παιρνες αποβολή, είναι σίγουρο!»

39. J. J. Sempe – R. Gossiny, «Ο μικρός Νικόλας», σελ. 10, 11, 19, 22, 32, 35, 69.

α...

«Η δασκάλα θύμωσε και τιμώρησε τον Εντ να κλίνει τη φράση «Δεν πρέπει να αρνούμαι να παραχωρώ τη θέση μου σ' ένα φίλο που λέρωσε το πουκάμισό του με μαρμελάδα».

β...

«(Η δασκάλα) τιμώρησε τον Αλσέστ να γράψει εκατό φορές «Δεν πρέπει να χτυπάω ένα συμμαθητή μου που παει γυρεύοντας για καβγά και φοράει γυαλιά».

γ...

«Η δασκάλα μας άρχισε να μοιράζει τις τιμωρίες με τέτοια ταχύτητα, που όλοι είχαμε να γράψουμε μια φράση και τελικά μας είπε: «Τώρα, αποφασίστε να σταθείτε φρόνιμα κι αν δεν κάνετε φασαρία θα σας χαρίσω τις τιμωρίες σας».

δ...

«Ο Ζουμιάς έχει ένα χοντρό μουστάκι και δίνει συνέχεια τιμωρίες».

ε...

Ο επόπτης:

«Αν ξανάρθω και δω το παραμικρό, θα σας τιμωρήσω πολύ αυστηρά!»

στ...

«Θα μείνετε όλοι τιμωρία!»

ζ...

Ο επιθεωρητής στον Κλοτερ:

«Εσύ έκανες αυτό το ανόητο αστείο. Πήγαινε να σταθείς τιμωρία στον πίνακα όρθιος!»

η...

«Εμείς την αγαπάμε πολύ την δασκάλα μας, αλλά ήταν φοβερά άδικη. Χάρη σ' εμάς πήρε τα συγχαρητήρια, κι εκείνη, αντί για ευχαριστώ, μας τιμώρησε όλους!»

θ...

«Την επόμενη που ήρθε ο υπουργός, όλα πήγανε θαυμάσια, αλλά εμείς δεν τον είδαμε, γιατί μας είχαν κλειδώσει στην αποθήκη και να 'θελε ο υπουργός να μας δει δεν θα μπορούσε, γιατί η πόρτα ήταν κλειδωμένη με το κλειδί. Έχει κάτι περίεργες ιδέες ο διευθυντής».

40. Περγκό Λουί, «Ο πόλεμος των κουμπιών», σελ. 42, 95, 198, 200, 290, 294.

α...

Ο δάσκαλος μαστρο - Συμεών:

«- Θα σας κρατήσω όλους για τιμωρία μια ώρα παραπάνω το απογευμα!»

β...

«- Λα Κρίκ, θα μου φέρεις αύριο το πρωί γραμμένο το ρήμα «πιθηκίζω» εκατό φορές».

γ...

«- Τι κρύβεις εκεί πέρα, Λεμπράκ; Δείξτο μου αμέσως, γιατί αλλιώς θα εισπράξεις οχτώ μέρες τιμωρία».

δ...

«Και για να αρχίσουμε, επειδή αναστατώσατε την τάξη, θα μείνετε και οι δύο μία ώρα παραπάνω για τιμωρία».

ε...

«- Αν δεν βγάλετε και οι δυο σας τον σκασμό, θα σας βάλω να αντιγράψετε οχτώ σελίδες ιστορίας και θα σας τιμωρήσω με δεκαπέντε μέρες κράτηση».

στ...

«- Αν σε ξανακούσω, και σε ειδοποιώ για τελευταία φορά, θα σε τιμωρήσω με οχτώ μέρες κράτηση!»

41. Αλεξίου Έλλη, «Το Γ' Χριστιανικόν Παρθεναγωγείον», σελ. 24, 28, 36, 39, 42, 44, 45, 50, 57, 62, 63, 66, 69, 81, 87, 92, 105, 106, 107, 114, 122, 138, 147, 156, 169.

α...

«...η κ. Καλλιόπη μπροστά σε ένα κοπάδι κοριτσάκια, με βροντερή και θαρραλέα φωνή είχε αρχίσει το ξεδιάλεμα.

- Πέρασε συ από δω!

- Κ' εσύ!

- Εσύ μείνε εκεί που 'σαι!

- Βρε συ κοιμισμένο! Και το σπρωξε με τη ρίγα. Είδα πως μόνο με τη ρίγα άγγιξε τα παιδιά».

β...

«- Ως αριθμοί βαθμολογίας, είπε η κα. Διευθύντρια, έχουσε ορισθεί δια Νομοθετικού Διατάγματος, το 6 ως άριστα, το 5 ως λίαν καλώς, το 4 ως καλώς και το 3, 2, 1, ως βαθμοί μη προβιβάσιμοι, δια όλας τα τάξεις το Δημοτικού Σχολείου...».

γ...

«...Με φοβότανε τα παιδιά. Με τρέμανε. Να! Σήκωνα λόγου χάρη, το χέρι μου για να διορθώσω τα μαλλιά μου, κι αν τύχαινε να βρίσκουμαι κείνη τη στιγμή ανάμεσα στα θρανία, παρεξηγούσαν τα μικρά το σήκωμα του χεριού μου, και μαζεύουνταν στην άκρη κουβάρι, γιατί νόμιζαν, πως είχα σηκώσει το χέρι μου, για να τα χτυπήσω. Κι άρχισα να τους λεω αυτές τις κουτοκουβέντες για να ξεθαρέψουν. Γιατί να φοβούνται; Εμείς γιατί αναθρέψαμε στο σπίτι, και δεν γνώριζαν τι θα πει ξύλο και κακομεταχείριση».

δ...

«Μπορούσα να τους έδινα κι από καμιά βελόνα, για να μην ακούω την γκρίνια τους, μα όσο για αλφαβητάριο ή κανεβά όσα παιδιά είχαν, είχαν. Όσα δεν είχαν τα ζόριζα για ν' αγοράσουν. Κάθε μέρα αρχίζαμε απ' αυτό το καβγά: Θα σας διώξω, θα σας κάμω, θα σας δείξω, αν δεν φέρετε αλφαβητάριο».

ε...

«...Η κ. Καλλιόπη πρόσεχε μόνο τα νύχια τους, κι αν ήταν βρώμικα και μεγάλα, τραβούσε το ξύλο η κ. Καλλιόπη και τους έδινε μια ραβδιά. Η καθαριότητα δεν αργούσε να γίνει, όπως θα νομίσει κανένας. Γινότανε σε λίγα λεπτά, γιατί τα κοριτσάκια είχανε συνηθίσει, και κινιόντουσαν κατά που οδηγούσε το ξύλο, σα να 'τανε τίποτα γυμνασμένα ζώα του ιπποδρόμου και η κ. Καλλιόπη αποπάνω τους, θηριοδαμαστής.

ντουςαν κατά που οδηγούσε το ξύλο, σα να 'τανε τίποτα γυμνασμένα ζώα του ιπποδρόμου και η κ. Καλλιόπη αποπάνω τους, θηριοδαμαστής.

Τα πολύ βρώμικα παιδιά, τα ψειριάρικα, τα απομάκρυναν από τα άλλα. Τα τραβούσαν παρα πέρα κι άμα τελείωνε η εξέταση:

- Σεις να πάτε στα σπίτια σας, τους έλεγαν, να σας ξεβρωμίσουν, να σας ξεψειριάσουν και ύστερα να 'ρθετε».

στ...

«Εγώ εξέταζα τα παιδιά με τα χέρια μου, δεν ήθελα, δεν ξέρω γιατί, να αγγίζω τα παιδιά με το ξύλο».

ζ...

«Θα προτιμούσα χίλιες φορές, να κάνουμε πως δεν βλέπομε. Να κάνουμε πως δεν καταλαβαίνουμε, αν τα παιδιά μας είναι βρώμικα ή καθαρά. Να διδάσκουμε εκεί το μάθημά μας, να κοιτάζουμε με κανέναν γλυκό λόγο...ή με καμιά νόστιμη παιδιά την ώρα της γυμναστικής...με τίποτα αστείο παραμύθι, να κάμουμε τα παιδιά ν' αποξεχαστούν...Εμείς τα πικραίναμε και τα αποπαίρναμε, σα να 'χε πια χαθεί από τον κόσμο ο μαλακός και γλυκός τρόπος».

η...

Ο πατέρας στην δασκάλα:

«- Έτσι λοιπόν, σου 'πε η Θεοδώρα, πως τα πράματα της τα αγόρασε όχι ο πατέρας της που πέθανε, μα ο πατέρας της που ζούσε...Δεν πειράζει... καλύτερα τα καημένα τα ορφανά που βρήκαν προστάτη. Να τ' αγαπάς! Ακούς; Να τους καλομιλάς! Εσύ δεν μπορείς να φανταστείς, τι χαρά τους δίνει ένας καλός σου λόγος...»

θ...

«Φώναζα εγώ: Σσσς! Δεν θέλω να ακούω κακά λόγια! Θα σας διώξω όσες τα λέτε! Μα αυτές το ίδιο τους έκανε. Γιατί τα λέγανε μηχανικά, χωρίς να το θένε».

ι...

«Ένα τέτοιο παιδί και που το διώχναμε, δεν έβγαине τίποτα. Αύριο ξαναρχόταν ακριβώς στην ίδια κατάσταση. Όχι πως δεν ήθελαν και δεν φρόντιζαν να ευχαριστήσουν την δασκάλα τους, ίσα - ίσα που έκαναν ό,τι περνούσε από το χέρι τους, για να γλιτώσουν το ξύλο».

ια...

«Θα 'θελα κι εγώ μ' όλη μου την καρδιά, να εμπνέω λιγάκι φόβο, λίγο περισσότερο σεβασμό... Θα 'θελα στο αντίκρουσμά μου να βουβαίνεται η τάξη, όπως γινόταν στην τάξη της κ. Καλλιόπης και σ' όλες τις άλλες τάξεις. Μόλις οι άλλες δασκάλες ανέβαιναν στην έδρα τους, το πανδαιμόνιο των παιδιών κατάπαυε μονομιás. Ευθύς αμέσως απλωνότανε μέσα στην τάξη απολυτη σιωπή. Και χωρίς κείνη τη στιγμή να 'χει επιβάλει η δασκάλα την παραμικρή προσπάθεια. Εγώ έμπαινα ή δεν έμπαινα στην τάξη, το ίδιο τους έκανε. Τους φώναζα: Πάψτε! Σιωπή! Έβγαζα το λαιμό μου, μα η φωνή μου ούτε ακουόταν, χανότανε μέσα στην τόση οχλαλοή».

ιβ...

«...Είμαι σίγουρη πως εκεί που έλεγε η Παιδαγωγική: «δεσμός αγάπης πρέπει να συνδέη τον διδασκαλον προς τον μαθητήν...» τα είχα κουτσοκαταφέρει· μα παρακάτω άλλα που έλεγε η συνέχεια: «λαμβάνομένου υπ' όψιν ότι του δεσμού τούτου θα γίνηται η λελογισμένη άσκησις, ίνα μη εκ της υπερβολής ή καταχρήσεως προέλθη η τοσούτον επιζημία εις το έργον του διδασκάλου μείωσις του διδασκαλικού γοήτρου...» το καταλάβαινα πάλι πως έπεφτα έξω. Γιατί με το να 'μια μαλακή, μου είχανε τα παιδιά πάρει τον αέρα».

ιγ...

«Οι δασκάλες ήτανε έξυπνες, πονηρές, με πείρα, ανελέητες, με αυστηρό πολύ και σκληρό κριτήριο».

ιδ...

«Μήτε τη φωνή της καλά καλά πώς πηγαίνει δεν ξέραμε. Ενώ όλες μας άμα σταθείς στην αυλή, καθώς τα παράθυρα είναι ανοιχτά, θα μας ακούσεις, ή θα διδάσκομε, ή θα τραγουδούμε, ή επιτέλους κάποιο παιδί θα μαλώνουμε.[...] Η Αρσινόη τσιμουδιά. Και ξέρετε σήμερα πώς το εξηγώ;

- Θα τα 'δερνε τα παιδιά, να μην φωνάζουν...διέκοψε η Κ. Καλλιόπη.

- Και δεν θα ακούγαμε τις ραβδιές ή τα κλάματά τους;»

ιε...

«Σε τέτοιες ώρες νευρικής κρίσης, κοιτάζα βουβή με θολωμένη ματιά την τάξη, κι αναστενάζοντας βαθιά, φρόντιζα να αναπληρώσω τον αέρα που μου 'λειπε. [...] Έχανα εντελώς τη δύναμη της ομιλίας. Θορυβούσαν τότες περισσότερο και μιλούσαν ελευτερα μεταξύ τους...ενώ εγώ με το δάκτυλο μπρος στο στόμα - δεν μου 'μενε άλλο μέσο για να επιβάλω σιγή - τα κοιτάζα καλά καλά μέσα στα μάτια με έκφραση ικεσίας, και παρακαλούσα μέσα μου να ησυχάσουν από μόνα τους, να καταλάβουν, σε τι θέση βρίσκομαι».

ιστ...

«Ποτέ δεν νευρίασα μαζί τους και ποτέ δεν τα αποπήρα».

ιζ...

«Πολλές φορές δείχνουν επίδοση στο διάστημα του χρόνου, μια, δυό μέρες στη σειρά, παίρνουν καλούς βαθμούς, μπορεί και άριστα, μα δεν ωφελεί».

ιη...

«Τον πρώτο χρόνο, τα παιδιά μας παίρνουν ολονών τον αέρα. Θεμε να τα πιάσουμε με το καλό, μ' αυτά εκμεταλλεύονται την καλοσύνη μας και μας καθίζουν στο σβέρκο. Όπου την άλλη χρονιά βάζομε κ' εμείς νερό στο κρασί μας...

πως κάτω, στην τάξη της καινούργιας δασκάλας, καλοπερνάει κανείς. Ξύλο δεν πέφτει. Φωνές και καυγάδες δεν έχει. Τα διωξίματα καταργήθηκαν. Εκδρομούλες κάνουμε συχνά, πότε δω, πότε κει, και τέλος πάντων περνούμε διασκεδαστικά».

ιθ...

«...Ένα ένα τα παιδιά που περνούσαν από μπροστά της, αφού έτρωγαν ένα χαστούκι, δέχονταν και μια σπρωξιά προς τα σκάλα. [...]

- Πάνω βρωμοκόριτσα! Γιατί έφθασε το τέλος σας!

Η κ. Καλλιόπη [...] ρίχτηκε σε μια στιγμή στο τραπέζι μου και αρπάζοντας το μακρύ ξύλο, που είχα για δείκτη, βάρθηκε να χτυπάει τα μικρά στις γάμπες».

ικ...

«Κι αν θέλεις, σε βγάζω απ' την αμφιβολία: ενδιαφέρεσαι να μάθεις ποιος σου άδειασε την τάξη σου; ε, λοιπόν δεν σου την άδειασα εγώ. Εσύ η ίδια την άδειασες. Με το ξύλο και με τον κακό σου τρόπο, διώχνεις τα παιδιά».

ιλ...

«- Μπράβο! Δεσποινίς, πλησίασε ο κ. Επιθεωρητής και μου ψιθύρισε. Έτσι πρέπει! Μπράβο! Δεν είναι σωστό, να αποπαιρνουμε και να απογοητεύουμε το παιδί. Οφείλουμε να του αφήνουμε ελευθερία να εκδηλώνεται όσο θέλει...».

ιμ...

«Μα σαν διορίστηκα δασκάλα, ήμουνα ως εκείνη την ώρα μαθήτρια και δεν είχα γνωρίσει άλλο παρά το σκολειό που φοιτούσα και το σπίτι μας. Και οι δασκάλοι μου στο σκολειό με καλομεταχειρίζονταν σα να 'τανε γονείς μου. Με είχανε κι αυτοί φως και μάτια: «Μη γράφεις και κουράζεσαι άδικα, μου έλεγε στις εξετάσεις ο καθηγητής μου της Χημείας, εγώ άμα ιδώ πάνω στην κόλλα το όνομά σου, την γυρνώ από την άλλη μεριά. Κοτσάρω ένα δεκαράκι χωρίς να διαβάσω καθόλου το γραφτό».

ας, εγώ άμα ιδώ πάνω στην κόλλα το όνομά σου, την γυρνά από την άλλη μεριά. Κοτσάρω ένα δεκαράκι χωρίς να διαβάσω καθόλου το γραφτό».

iv...

Τον Ιούνιο στην ταμπέλα, που κρεμόταν στην αυλή, και όπου είχαν καταχωρηθεί τα ονόματα των παιδιών που προβιβάστηκαν ή που έμειναν στην ίδια τάξη, ήταν ανάμεσα στις απορριμένες της Δευτέρας τάξης και η Σοφία Παπαδάκη.

α'...

«Αν θέλουμε, κλείνουμε τις εργασίες του έτους και με μια μικρή επιδειξούλα. Καλούμε δηλαδή τους γονείς, τους λέμε μερικά λόγια, βάζουμε τα παιδιά και τραγουδούν ένα, δυο άσματα...κάτι τέτοια αρέσουν στους γονείς. Τους ευχαριστούν».

β'...

«Διαισθανόμουν πως θα με ξεχάσουν και φοβόμουν το χωρισμό. Μπορούσα και ν' ανησυχώ, αν ήξερα πως τα μικρά φεύγοντας από μένα θα πέσουν σε χέρια σκληρά κι απάνθρωπα, μα ευτυχώς από αυτή την πλευρά ήμουν ήσυχη. Του χρόνου θα πήγαιναν στα χέρια της Αυγής. Θα τα παραλάβαινε αυτός ο χρυσός άνθρωπος».

41. Γρηγορίου Ξενόπουλου, *Η αδελφούλα μου, Μυθιστόρημα*, σελ. 55, 56, 57.

α. ....

« Ο δάσκαλος άνοιξε μια πόρτα και μας άφησε να προσπεράσουμε. Η δεύτερη κάμαρα ήταν πολύ πιο κομψή, πιο ευχάριστη. Λιγότερα θρανία, λιγότερα τα παιδιά και άκρα ησυχία. Ο κύριος Διευθυντής, — Διαφεντή τον λέγαμε τα παιδιά, — εγύριζε μ' ένα ραβδί κάτω απ' τη μασχάλη του. Είχε όμορφο, ανοιχτό πρόσωπο· αλλά τό βλέμμα του, ένα χρώμα ατσαλιού, μου φάνηκε τόσο αυστηρό, που χαμήλωσα ευθύς το δικό μου... Δεν ήταν τότε παίζε-γέλασε τα σχολεία και οι δάσκαλοι! 'Ηξερα πως άμα εθόλωνε εκείνο το ατσαλένιο μάτι από θυμό, το ραβδί απ' τη μασχάλη θα ξεσπούσε στη ράχη μου... Σήμερα είστε ευτυχισμένα τα παιδιά, που δεν έχετε πια τέτοιους φόβους. Οι δάσκαλοι σας είναι καλοί κι ευγενικοί, όπως είναι καλοχτισμένα τα σχολεία σας και καλοτυπωμένα τα βιβλία σας. Αυτά έκαμε, και θα κάμει περισσότερα ακόμη, η πρόοδος, ο πολιτισμός... Αλλά εδώ και λίγα χρόνια, τα μούτρα κι οι τρόποι των δασκάλων μας ήταν φοβεροί, όπως και οι δήθεν εικονογραφίες της Ιεράς Ιστορίας και του Αλφαβηταρίου μας... Γι' αυτό, στο βλέμμα εκείνο το σκληρό είχα χαμηλώσει το δικό μου και στεκόμουν εκεί φοβισμένος, μ' ελαφρό καρδιοχτύπι».

β. ....

« Και μ' έγραψε στον κατάλογό του αμέσως, μ' ένα στρογγυλό καθαρό χαρακτήρα σαν τύπου: «Κωνσταντίνος Βαλλίδης του Γεωργίου ετών 8, πατρός εμπόρου, ζακύνθιος, ορθόδοξος...». Ο πατέρας μου, αφού επιστοποίησε όλ' αυτά με την υπογραφή του, έφυγε και μ' άφησε μονάχο. Εκάθησα σ' ένα θρανίο απέναντι από το δάσκαλο, ανάμεσα σε δυο άγνωστους συνομήλικούς μου. Τι πλήξη, Θε μου, και τι μελαγχολία που μ' έπιασε! Άθελα η προσοχή μου μακρυνόταν από τα λόγια του δασκάλου και το μάτι μου γύριζε από το βιβλίο προς το παράθυρο, όπου έβλεπα ένα κομμάτι θάλασσας να λαμποκοπά στον πρωινό ήλιο... Σε μια γωνιά της κάμαρας έστεκε τιμωρημένος ο Χαρίλαος, ο φίλος μου, το κακό εκείνο παιδί που απαντήσαμε στα βαφτίσια της Λιλής. Ήταν όρθιος, με σηκωμένα τα χέρια και με μια μαύρη πινακίδα «μομφής», περασμένη σαν παράσημο απ' το λαιμό του. Ποιος το ξέρει τι έκανε πάλι ο κακότροπος για να τιμωρηθεί έτσι... Αυτός όμως χαμπάρι δεν είχε! Όταν εγύριζα και τον έβλεπα, χαμογελούσε αδιάντροπα, ενώ όλο το μίσος και την αστραπή του μαύρου πονηρού ματιού του την εφύλαγε όταν τον αντίκρυζε το βλέμμα του δασκάλου. «Τι κακός! έλεγα με το νου μου, τι κακός!». Και η πλήξη μου και η μελαγχολία μου μεγάλωναν».

Ένα είδος ποινής είναι η «πινακίδα μομφής» με στόχο τον εξευτελισμό του μαθητή, την πειθαρχία και τον παραδειγματισμό. Έτσι από τη μια έχουμε την αυταρχικότητα, ακαμψία του δασκάλου και από την άλλη την υποταγή του μαθητή τυπικά, ενώ ουσιαστικά υπάρχει έλλειψη σεβασμού, μίσος, αποστροφή για το σχολείο· θλίψη και μελαγχολία τα αποτελέσματα.

42. Π. Σ. Δέλτα, *Τ' ανεύθυνα-Στοχασμοί*, σελ. 245, 246, 247.

α. ....

«Στό σχολείο ό δάσκαλος θά διδάξει στό Έλληνόπουλο, μέ λόγια παχιά, πώς δέν πρέπει νά βρίζει και πώς δέν πρέπει νά λέγει ψέματα. Πρῶτος όμως θά βρρίσει χοντρά ό δάσκαλος, (μιλῶ για τή γενικότητα, υπάρχουν εϋτυχῶς κ' εξαιρέσεις), και δέ θά διστάσει νά

προστρέξει στό ψέμα στήν πρώτη περίσταση πού θά βρεθεῖ σέ δυσκολία.

Ποιός δέν ἔτυχε νά παρευρεθεῖ στό σχόλασμα ἑνός δημοτικοῦ σχολείου, νά δεῖ τά παιδάκια νά χύνωνται στό δρόμο, σέ ἡλικία πού θά ἔπρεπε νά εἶναι σάν ἀγγελάκια, καί νά μὴν τρομάζει μέ τίς αἰσχρολογίες, μέ τίς βρισιές, μέ τίς βλαστήμιες καί τίς βρωμισιές, πού βόρβορος χύνονται ἀπό τά στοματάκια τους!

Ὁ δάσκαλος θεωρεῖ ἀναξιόπρεπο νά παίξει μέ τό μαθητή, νά συζητήσει ἔξω ἀπό τό μάθημα μαζί του, νά γίνεῖ φίλος του. Τό μάθημα τό κάνει σάν ἀγγαριά. Ὁ μαθητής δέν τόν ἐνδιαφέρει. Ἐξω ἀπό τό μάθημα δέν παρακολουθεῖ τό παιδί, δέν ἐνδιαφέρεται γιά τήν ψυχική του ἀνάπτυξη, γιά τή γενική του μόρφωση. Ἄν στό μάθημα ὁ μαθητής τοῦ ζητήσει μιάν ἐξήγηση πού τοῦ φαίνεται περιττή, θ' ἀπαντήσει ὁ δάσκαλος μέ μιὰ χυδαιότητα. — «Σά δέν εἶσαι ἄξιος νά καταλάβεις τόσο δά, πῆγαινε στόν κλητήρα νά στό ἐξηγήσει», ἀπάντηση πού καί τό παιδί πειράζει καί τή δουλειά τοῦ κλητήρα ὑποτιμᾷ στά μάτια τοῦ παιδιοῦ, πράμα ἄδικο καί ἀντιπαιδαγωγικό. Ἄν κάνει τό παιδί καμιάν ἀταξία, προστρέχει ὁ δάσκαλος στίς ἐξευτελιστικώτερες τιμωρίες, καί νομίζει πώς ὅσο ταπεινώνει τό παιδί, τόσο πιά ἀνυψώνεται αὐτός. Ἀλλά οὔτε σεβαστός γίνεται οὔτε ἐπιβάλλεται. Καί μαθαίνει στό παιδί νά μισεῖ τό σχολεῖο. Γιά νά σεβαστεῖ τό παιδί τό δάσκαλο, πρέπει νά τόν αἰσθανθεῖ ἀνώτερό του, ὄχι νά τόν φοβηθεῖ.

Ἀλλά δέν φταίγει ὁ δάσκαλος αὐτός γιά τήν ἀνεπάρκειά του. Ὁ ἴδιος δέν ἔλαβε ποτέ ἀνατροφή. Διδάχθηκε πώς τό παιδί εἶναι *καμωμένο γιά τό δάσκαλο*, ὄχι ὁ δάσκαλος γιά τό παιδί. Δέν κατάλαβε οὔτε τήν ἱερότητα, οὔτε τή βαρειά σημασία τῆς ἀποστολῆς του. Εἶναι ἀνίκανος νά κρίνει τ' ἀποτελέσματα τῶν πράξεών του, ἔμαθε μόνο γράμματα, δηλαδή λέξεις. Μόρφωση ὅμως πνευματική, καλλιέργεια ψυχική δέν ἔχει, ἀπεναντίας ἔχασε τά φυσικά του προτερήματα καί προστύχεψε μέ τό πασάλειμμα πού ἔλαβε ὁ ἴδιος ἀπό τό σχολεῖο, μιὰ δῆθεν ἐκπαίδευση, μιὰ ἡμιμάθεια πού τοῦ φούσκωσε μόνο τά μυαλά του. Κ' ἐπειδή δέν μπορεῖ νά ἐπιβληθεῖ μέ τήν ἀξία του, ἐπιβάλλεται μέ τόν τρόπο.

Πῶς εἶναι δυνατόν τό δυστυχημένο παιδί, ὕστερα ἀπό μιάν ἐξευτελιστική τιμωρία, ὅπως λ.χ. ξύλο ἐμπρός σ' ὅλη τήν τάξη,

γονάτισμα ἐνῶ ὅλοι οἱ συμμαθητές του τόν φτύνουν περνώντας μπροστά του, (παράδειγμα παρμένο ἀπό παιδικό περιοδικό, ὅπου πολλαπλασιάζονται τέτοιες «διδασκτικές διηγήσεις»), πῶς εἶναι δυνατόν νά φυλάξει μέσα του σκιά φιλοτιμίας καί ἀξιοπρέπειας; Πῶς εἶναι δυνατόν νά σηκώσει ποτέ τό κεφάλι του, ὕστερα ἀπό μιά τέτοια σκηνή, νά νοιώσει αὐτοσεβασμό, νά ζητήσει ἀπό τούς ἄλλους νά σεβαστοῦν τό ἄτομό του, τή φιλοτιμία του, καί ὑπερήφανα νά μιλήσει πιά σέ κανένα σύντροφό του;

Ἡ τιμωρία δέν τό διώρθωσε, ἀπεναντίας τό ἐχάλασε, γιατί ἐταπεινώσε τήν ψυχή του, τήν ἔκαμε σκουπίδι, τοῦ ἀφαίρεσε κάθε μέσον νά ξανασηκωθεί· καί ἀκόμα καί χρόνια σάν περάσουν καί σάν ξεχαστεῖ ὁ πόνος καί ἡ ντροπή τῆς ἐξευτελιστικῆς αὐτῆς τιμωρίας, κάτι ὅμως μέσα του θά μείνει μαραμένο, λερωμένο: ἡ συναίσθηση τῆς ταπεινωμένης του ἀξιοπρέπειας.

Ὅταν ὁ δάσκαλος πεῖ τοῦ μαθητῆ: — «Ἀνάμεσα στούς γαϊδάρους πρῶτος γαῖδαρος εἶσαι σύ», ὅπως μοῦ τό διηγοῦνταν μέ ἀδιαφορία ἕνα ἀγόρι, σάν κάτι ἀστεῖο, σάν πράμα συνηθισμένο καί φυσικό· ὅταν ἄλλος δάσκαλος συνηθίζει νά λέγει στούς μαθητές του μόλις θυμώσει: — «Γουρουνάνθρωποι, ἔτσι σᾶς ἐμάθανε οἱ γουρουνοπατεράδες σας!» (*sic*)».

Απόψεις, στοχασμοί, παρατηρήσεις πάνω στα σχολικά πράγματα, ὅπως τα βίωσε, τα εἶδε, τ' ἄκουσε ἡ ἴδια.

43 *Ιωάννη Κονδυλάκη, Ο Πατούχας, σελ. 8, 9-10, 11-50, 51.*

α. ....

«Ὁ Μανώλης, ὁ ἐπονομασθεῖς οὕτω Πατούχας, εἶχε δεῖξει ἀπό μικρᾶς ἡλικίας τόσην ἀγάπην πρὸς τήν ποιμενικήν ζωήν, ὥστε μετά δυσκολίας τόν ἀπέσπασεν ὁ πατήρ του ἀπό τά πρόβατα διά νά τόν παραδώσῃ εἰς τόν διδάσκαλον, ἕνα καλόγηρον, ὅστις πρό ὀλίγου εἶχε ἀνοίξει σχολεῖον, ὅπου ἔδιδε περισσότερους ραβδισμούς παρά μαθήματα. Ὁ καλόγηρος ἐδίδασκε τά κοινά ἢ ἐκκλησιαστικά λεγόμενα γράμματα καί κατήρτιζεν ἀναγνώστας, δυναμένους νά ψάλλουν εἰς τήν ἐκκλησίαν καί φέροντας εἰς τήν ζώνην, ὡς ἔμβλημα τῆς ἀξίας των, τό μακρόν ὀρειχάλκινον καλαμάρι. Ἄλλ' εἰς διάστημα δεκαπέντε ἡμερῶν ὁ Μανώλης δέν κατάρθωσε νά μάθῃ

τίποτε περισσότερο από τήν φράσιν «Σταυρέ βοήθει», τήν ὁποίαν προέτασσαν τότε τοῦ ἀλφαβήτου. Ὁ δέ διδάσκαλος, ἀφοῦ εἰς μάτην ἐξήντησεν ἐναντίον του ὄλας τάς δευτερευούσας τιμωρίας καί ἔσπασεν εἰς τήν ράχην του δεκάδας ράβδων, ἔδοκίμασε καί τόν περιβόητον φάλαγγα. Ὁ Μανώλης, ὅστις εἶχε φοβεράν ἰδέαν περί τοῦ διδασκαλικοῦ τούτου κολαστηρίου, ἀντέταξεν ἀπελπιστικὴν ἀντίστασιν· ἀλλ' ὁ καλόγηρος, βοηθούμενος ὑπό τῶν πρωτοσκόλων, κατάρθωσε νά συλλάβῃ τάς γυμνάς του κνήμας εἰς τόν φάλαγγα καί νά τοῦ μετρήσῃ εἰς τὰ πέλματα παρά μίαν τεσσαράκοντα.

Τό παιδίον, αἰμάσσαν τούς πόδας, ὠρκίσθη νά μὴ ἐπανέλθῃ πλέον εἰς τήν κόλασιν ἐκείνην. Ἀλλά καί ὁ πατήρ του εἶχεν ὀρκισθῆ «νά τόν κάμῃ ἄνθρωπον»· δέν ἤθελε νά μείνῃ τό παιδί του, ὅπως αὐτός, ξύλον ἀπελέκητον· καί τήν ἐπιούσαν τόν ὠδήγησε διὰ τῆς βίας εἰς τό σχολεῖον, κλαίοντα καί ἰκετεύοντα, καί ἔδωκε πρὸς τόν διδάσκαλον τήν φοβεράν παραγγελίαν: «Μόνο τὰ κόκκαλα γερά, δάσκαλε». Ὁ δάσκαλος ἠκολούθησεν εὐσυνειδήτως τήν πατρικὴν ἐντολήν, ἀλλ' ὁ Μανώλης, ὁ ἀμεσώτερον ἐνδιαφερόμενος, δέν συνεμερίζετο τήν γνώμην τοῦ πατρός του· καί μίαν ἡμέραν ἐκσφενδονίσας κατὰ τοῦ διδασκάλου τήν ἐπί καλάμου προσηρμοσμένην φυλλάδα, ἐτράπη εἰς φυγὴν. Ἀντί δέ νά μεταβῇ εἰς τήν πατρικὴν οἰκίαν, ὀπόθεν θά ὠδηγεῖτο πάλιν τήν ἐπιούσαν πρὸς τόν φοβερόν καλόγηρον, ἐτράπη τήν πρὸς τὰ ὄρη ἄγουσαν καί μετὰ τινὰς ὥρας εὐρίσκετο εἰς τήν μάνδραν τοῦ πατρός του».

β. ....

«Ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ ἐπάνω, ἐν μέσῳ τῶν γνωρίμων βουνῶν, τῶν γνωρίμων δένδρων καί τῶν γνωρίμων ζώων, τῶν μόνων του ἀληθινῶν γνωρίμων καί φίλων, τόν κατέλαβεν ἡ συγκίνησις καί ἡ χαρά τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐπιστρέφοντος εἰς τήν πατρίδα του, τήν ὁποίαν δέν ἤλπιζε νά ἐπανίδη. Καί θά ἐχοροπήδα ὡς τρελλός, ἂν δέν ἐμετρίαζε τήν χαράν του ὁ φόβος ὅτι ὁ πατήρ του θά ἤρχετο διὰ νά τόν ἐπαναφέρῃ εἰς τό σχολεῖον. Ἡ ἐπιμονή αὕτη τοῦ ἐφαίνετο τελείως ἀδικαιολόγητος. Τί τὰ ἤθελε τὰ γράμματα, ἀφοῦ ἔτσι ἦτο τόσον καλά, τόσον εὐχαριστημένος; Αὐτός ὅ,τι ἐπεθύμει διὰ νά εἶνε εὐτυχής, τό εἶχε· ἤθελε νά εἶνε βοσκός καί ἦτο βοσκός. Διατί τόν ἀπέσπασαν ἀπό τήν εὐτυχίαν του καί τόν κατεδίκαν νά κάθεται

ἐπί ὄρας ἀκίνητος, ὑπό τήν ἀπειλήν τῶν βλοσυρῶν βλεμμάτων ἐνός κακοῦ ἀνθρώπου, μεταξύ τεσσάρων τοίχων; Διά νά μάθη γράμματα; Τί νά τά κάμη τά γράμματα; Αὐτός πάντοτε θά ἐγίνετο βοσκός καί κανεῖς ἀπό τούς βοσκούς πού ἐγνώριζε δέν ἦτο γραμματισμένος. Εἶχεν ἄλλως σχηματίσει πεποίθησιν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νά μάθη γράμματα. Τά εἶχε πάρει ἀπό φόβον. Ἐπειτα ὁ τρόμος, τόν ὁποῖον τοῦ ἐνέπνευσεν ὁ δάσκαλος, τοῦ ἔφερε τοιαύτην ταραχήν, ὥστε παρέλυνεν ἡ μνήμη καί ἡ γλῶσσα του ὁμοῦ. Διά νά συνειθίσῃ νά μή λέγῃ τό Α ἄφλα ἔφαγεν ἀμέτρητα χαστούκια· ἅμα δ' ἐμάνθανεν ἐν τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, ἐλησμόνει τό προηγούμενον· καί ἅμα ἤρχετο πλησίον του ὁ δάσκαλος, τά ἐλησμόνει ὅλα ἢ ἔλεγεν ἄλλ' ἀντ' ἄλλων.

Καί ὅμως αὐτός, ὅστις δέν κατῶρθωνε νά μάθη τά εἰκοσιτέσσερα γράμματα, γνώριζε ὅλα των τά γιδοπρόβατα ἕνα-ἕνα· καί δέν εἶχαν λίγα. Πῶς συνέβαιναν, ὡς βοσκόπουλον νά εἶναι ξεφτέρι, καί εἰς τό σχολεῖον ν' ἀποσβολωθῆ ἔτσι, ὥστε νά μή διαφέρῃ ἀπό τό σκαμνί εἰς τό ὁποῖον ἐκάθητο; Ἐμποροῦσαν τᾶλλα παιδιὰ νά σφυρίζουν σάν αὐτόν καί νά ρίζουν τήν πέτρα μακρύτερα «ἀποβοσκιστή»; Ἦξερε κανεῖς σάν αὐτόν τά σημάδια τῶν γιδοπροβάτων; Αὐτός καί τώρα, ἂν τόν ἄφιναν, ἦτο ἱκανός νάρμέξῃ καί νά τυροκομήσῃ ἀκόμη».

γ. ....

« — Ἐσεῖς ἐλέετε πῶς δέ θά ξανάρθω στά ὠζά, αἱ; Κεῖγώ τό φοβήθηκα. Αἱ, μωρέ παιδιὰ, κακά ποῦνε στό χωριό, σά σε βάλουνε καί στό σκολειό! Κατέχετε εἶντα ἔνε τό σκολειό; Ἐνα σπίτι ποῦ πᾶνε κάθε μέρα τά κοπέλλια κ' ἐκ' εἶν' ἕνας καλόγερος, ποῦ τότε λένε δάσκαλο, καί τά δέρνει.

Ἐπό εὐνόητον λεπτότητα ὁ υἱός τοῦ Σαῖτονικολῆ ἀπέφυγε νά διηγηθῆ πρός τούς φίλους του τό ταπεινωτικόν ἐπεισόδιον τοῦ φάλαγγα. Ἐξέφρασε μόνον πρός αὐτούς τήν ἐναντίον τοῦ καλογήρου ἀγανάκτησίν του καί εἶπεν ὅτι βέβαια, ἂν τόν συνήντων καμμίαν ἡμέραν, θά τοῦ τόν ἐσυγύριζαν καλά μέ τά δόντια των.

Ὡς προέβλεπεν ὁ Μανώλης, ὁ πατήρ του μετέβη εἰς τήν στάνην μέ σκοπόν νά τόν ἐπαναφέρῃ διά τῆς πειθοῦς ἢ καί διά τῆς βίας εἰς τό σχολεῖον. Μετέβη πολλάκις, ἀλλ' εἰς μάτην ἐκοπίασεν. Ἄμα τόν ἔβλεπεν ὁ Μανώλης ἔφευγεν ὡς ἀγρίμι καί ἐκραύγαζε κλαίων:

— Δέ θέλω γράμματα! Δέ θέλω!

Ἐφοβέριζε δέ ὅτι, ἂν ὁ πατέρας του ἐπέμενε, θά ἔπεφτε νά σκοτωθῆ εἰς τήν παρακειμένην χαράδραν.

Καί εἶχε τόσην εἰλικρίνειαν εἰς τήν φωνήν καί τόσην ἀποφασιστικότητα εἰς τό βλέμμα, ὥστε ὁ Σαῖτονικολῆς ἐφοβήθη ὅτι, ἂν ἐπεχείρει νά μεταχειρισθῆ βίαν, θά ἐξετέλει τήν ἀπειλήν του. Ἐπί τέλους δέ ἀπελπισθεῖς, τόν ἀφῆκε στήν ὀργήν τοῦ Θεοῦ.

— Θέλω, παιδί μου, νάχῃς χίλια πρόβατα, μά σά δέ θές ἐσύ, οὐρά μὴν ἀποτάξης. Καί θά δοῦμε ποιός θά τό μετανοιώσῃ.

Εἰς τήν ἐρημίαν, εἰς τήν σιγήν τῶν βουνῶν καί τῶν χειμαδίων, ὁ Μανώλης δέν ἐβράδυνε νά ἐξαγριωθῆ τελείως. Εἰς τοῦτο δέ συνετέλεσε μεγάλως καί ἡ φοβερά ἀνάμνησις τοῦ σχολείου. Ὁ φόβος, ποῦ τοῦ ἐνέπνευσεν ὁ δάσκαλος, μετεβλήθη εἰς γενικὴν ἀνθρωποφοβίαν. Ἐφοβεῖτο μέ τό δέος τοῦ ἀγρίου ζώου, καί, ὅπως τοῦτο, ἅμα ἔβλεπεν ἄνθρωπον, ἦτο ἔτοιμος νά τραπῆ εἰς φυγὴν καί νά κρυβῆ...

... Ἐξαφνα ὅμως ἡ εὐθυμία του ἔπαυσε, τὰ μάτια του ἐπλατύνθησαν καί ὀπισθοχώρησε ἓν βῆμα, ὡς νά ἔβλεπε φάντασμα φρικτόν. Ἐνώπιόν του εὐρίσκετο ὁ δάσκαλος, ὁ φοβερός καλόγηρος, ἀμετάβλητος, μέ τήν διαφορὰν ὅτι τώρα προσήρχετο μειδιῶν νά τόν χαιρετήσῃ. Ὁ Μανώλης τόν ὁποῖον μία ὀρμὴ ἀλόγιστος ὤθει εἰς φυγὴν, ἀνεφώνησε ἀσθμαίνων, ὡς νά εἶχε διατρέξει λεύγας:

— Φύγε! μὴ μοῦ σιμώνῃς!

Ἀρπάσας δέ ἀπό τό παρακείμενον παράθυρον βαρὺ ἐκκλησιαστικόν βιβλίον, τό ὕψωσεν ἀπειλητικῶς, καί τοῦ ἱεροῦ θόλου ὁ ἀντίλαλος ἐπανέλαβε μετά φρίκης μίαν βλασφημίαν:

— Διάλε τσ' ἀποθαμένους σου!

Ἄλλ' οἱ παριστάμενοι εἶχον ἤδη παρέμβει, κατάπληκτοι πρό πάντων διά τήν βλασφημίαν ἐκείνην ἐντός τοῦ ναοῦ. Ὁ δέ Σαῖτονικολῆς, ἀφοπλίσας τόν υἱόν του, ἐψιθύρισε μέ τρέμουσαν ἐξ ὀργῆς φωνήν:

— Μωρέ σκύλε, εἶντα ν' αὐτό ποῦκαμες;

Εἶπε δέ καί πρὸς τόν δάσκαλον νά πάη κι αὐτός στήν καληώρα. Ὡρεῖ τά 'δα εἶντά 'καμε μέ τό ξύλο καί μέ τό φάλαγγα. Αὐτός τᾶφταιγε.

Συγχρόνως εἶχε πλησιάσει καί ἡ Σαῖτονικολίνα καί μέ ἡμερον γλῶσσαν παρέστησεν εἰς τόν υἱόν της ὅτι ἔκαμε μέγα ἀμάρτημα:

— Πῶς δέν ἔρριξ' ὁ Θεός φωτιά νά μᾶς κάψη, παιδί μου!

Ἦ Ὁ Μανώλης τήν ἤκουε, κάτω νεύων, ἔτοιμος νά κλαύσῃ. Δέν ἤξερε κιαὐτός πῶς τῶπαθε.

— Μάνα μου, ντροπή! τοῦ ἔλεγε ταπεινοφρώνως ἡ μητέρα του. Ἦ Ἀκοῦς νά φοβηθῆ καί νά τά χάσῃ πῶς εἶδε τό δάσκαλο! Σά νά ἦτονε θεριό ὁ δάσκαλος νά τρώῃ ἀνθρώπους. Κέγώ ποῦ τῶχω χαρά μεγάλη πῶς θά γενῆς καλός ἄντρας, σάν τόν κύρη σου, καί θᾶσαι πρῶτος στόν πόλεμο, σάν τόν παπποῦ σου! Ἦ ντροπή νά ποῦνε πῶς εἶσαι φοβητσάρης, γυιέ μου!...».

Τιμωρίες (ξύλο, φάλαγγα, κ.λ.π.) που πέρα ἀπό το τι προέβλεπε ἡ νομοθεσία μπορούσαν νά πάρουν διάσταση, ἔκταση, συχνότητα ἀνάλογα με το ποιος ἦταν αὐτός που τις επέβαλλε. Εἶχαν νά κάνουν σε τελευταία ἀνάλυση με τον αυταρχισμό, ανεπάρκεια, ἀγνοια, οπισθοδρομικότητα του καθένα που ἐπαιζε ἢ εἶχε το ρόλο του δασκάλου. Νομιμοποίηση των μεθόδων αὐτῶν καί μέσα ἀπό τους γονεῖς που ἔδιναν ἠθικό ἔρεισμα, ὅπως ἀλλωστε καί οἱ δάσκαλοι στη βία (ο πατέρας ἠθέλε νά κάνει τον Πατούχα ἄνθρωπο κ.λ.π.).

Σ' ὅλα αὐτά ὑπάρχει ἡ ἀντίδραση του Πατούχα-μαθητή: ἐπιλέγει το φυσικό του περιβάλλον, ὅπου νιώθει ἀσφαλῆς καί ἐλεύθερος· ὅμως ο τρόμος —«εφοβεῖτο με το δέος του αγρίου ζώου»— τον ἀκολουθεῖ που ἐκδηλώνεται καί ἀπ' αὐτόν με ἀσκηση βίας στην πρώτη συνάντησή του με τον «ἐπικίνδυνο ἐχθρό του».

44. *Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, Ἄπαντα, τόμος 2ος (κριτ. ἐκδοση Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος), Ο τυφλοσούρης, σελ. 467, 468-470, 471.*

α. ....

« Ἦ διδάσκαλος δέν ἐπέμεινε. Ἦ ἐγνώριζεν ἐκ πείρας ὅτι, ὅσας καί ἄν ἐνήργει ἀνακρίσεις, δυσκόλως θ' ἀνεκάλυπτε τόν αὐτουργόν. Ἦ ἀλλά κατὰ τούς νόμους τῆς ἀλληλεγγύης, ὁ παιστής ἦτο ὅλη ἡ τάξις. Καί ἔτι μᾶλλον παιστής ἦτο ὁ Γεωργοῦτσος, ὅστις εἶχε φωραθῆ ἐπωφελοῦμενος τόν τυφλοσούρην.

Ἦ ἤρπασε τήν βέργαν καί ἤρχισε νά κλίνῃ τό γνωστόν βαρύτονον τό πρότυπον καί συμβολικόν ρῆμα, ἐπί τῆς ράχεως τοῦ ἀτυχοῦς μαθητοῦ.

Ὁ Γεωργοῦτσος προσεπάθησε νά φυλαχθῆ μέ τὰς χεῖρας, ὅσον ἠδύνατο, καί ἠγωνίσθη νά συλλάβῃ τήν βέργαν. Ἄλλ' ὁ διδάσκαλος ἔτι μᾶλλον ἐθύμωνεν. Ὁ νέος ἐφώναζεν ὅτι δέν ἔπταιεν αὐτός, ὅτι καί ἄλλοι εἶχον ὠφελῆθῆ ἤδη ἀπό τό ἴδιον βοήθημα, «ἐπειδή τό μάθημα ἦταν βαρῦ καί δέν μποροῦσαν νά τό μάθουν ἀπ' ὄξου», καί ὅτι αὐτός δέν ἦτο ὁ γράψας τό κείμενον ἐπί τοῦ πίνακος...

... Ὁ διδάσκαλος τότε, ἐν παραφορᾷ ὀργῆς, καί χωρίς νά ἐλπίζῃ εὐνοϊκόν ἀποτέλεσμα, ἐφώναξε λέγων ὅτι οἱ μαθηταί ὠφείλον νά καταγγείλωσι τόν αὐτουργόν τοῦ δόλου, ἄλλως θά ἦσαν ὅλοι κακοήθεις, ὅλοι ἀχρεῖοι καί ἀνάγωγοι. Καί ἐπειδή δέν ἐπείθοντο, ἤρχισε νά κλίνῃ τό γνωστόν ρῆμα, καθ' ὅλους τούς χρόνους καί τὰς ἐγκλίσεις, τὰ πρόσωπα καί τούς ἀριθμούς, ἐπί τῶν βραχιόνων, τῶν ὤμων καί τῶν ράχεων ὅλων συλλήβδην τῶν μαθητῶν. Ἐπί τινα λεπτά τῆς ὥρας ἀντήχει ὁ κρότος τῆς λεπτῆς καί ὀζώδους βέργας, ἀναμιζ μέ πεπνιγμένους γέλωτας καί οἰμωγάς...».

β. ....

« — Δάσκαλε!

Ἐκαλεῖτο Ἰωάννης Ἀλογάκης καί ἦτο εἷς τῶν ἀμελεστέρων ὡς εἰκός. Εὐρίσκετο ἀπό τριῶν ἐτῶν εἰς τήν Β' τάξιν, ἐναντίον τοῦ κανονισμοῦ. Ἐκάθητο τελευταῖος ἐπί τοῦ τρίτου, ἀριστερά, ὡς ἀπώτατα τοῦ διδασκάλου.

— Ποῖος ὠμίλησεν; ἠρώτησεν ὁ διδάσκαλος.

— Δάσκαλε, ἐπανελάβεν ὁ Γιάννης Ἀλογάκης, ἐγώ τά ἔγραψα εἰς τόν μαυροπίνακα.

Εἶχε μάθει ἀπό δέκα ἐτῶν, ἐν τε τῷ Δημοτικῷ καί τῷ Ἑλληνικῷ, τόσα γράμματα, ὅσα ἤρκουν διά ν' ἀντιγράψῃ ἐκ τῶν βιβλίων διά κιμωλίας τόν τυφλοσύρτην ἐπί τοῦ μαυροπίνακος.

Ἠγέρθη καί προέβη ἐνώπιον τοῦ διδασκάλου.

— Μή με δέρνης, γιατί μοῦ πονοῦν τά κόκκαλά μου, διδάσκαλε, εἶπεν ἀφελῶς. Μ' ἔδειρες πολύ τές προάλλες. Γονάτισέ με καλύτερα.

Ὁ διδάσκαλος τοῦ κατάφερε μόνον δύο εἰς τήν ράχιν, καί εἶπεν:

— Ἄς εἶναι, γονάτισε.

Ὁ Ἀλογάκης ἔλαβε τήν κιμωλίαν, ἐχάραξεν ἐπί τοῦ δαπέδου μικρόν ἔλλειψοειδές σχῆμα, διά νά εἶναι ὄριον τοῦ τόπου τῆς τιμωρίας του, κ' ἐγονυπέτησεν ἐντός τούτου, κρατῶν καί τό βιβλίον ἀνοικτόν εἰς τὰς χεῖρας...»

γ. ....

« Ὁ διδάσκαλος ἐνόμισεν ὅτι εὗρε τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος, τὴν κλεῖδα τοῦ μυστηρίου. Ἐπίστευσεν ὅτι ὁ αἴτιος τῶν γελώτων ἦτο ὁ Ἀλογάκης, καὶ ὑπέθεσεν ὅτι ὁ πτωχὸς μαθητὴς, ἐξ ἀρχῆς, καὶ πρὶν αὐτὸς ἀνασηκωθῆ ἀπὸ τῆς ἔδρας, εἶχεν ἐγκαταλείψει βέβαια αὐθαιρέτως καὶ ἀσεβῶς τὴν στάσιν τοῦ τιμωρουμένου καὶ ἐντεῦθεν προήρχοντο οἱ γέλωτες τῶν μαθητῶν.

Ἐργίσθη τότε φοβερά, καὶ ὑψώσας τὴν λεπτὴν ράβδον ἔδειρεν ἀσπλάγχχνως τὸν πτωχὸν κατάδικον.

— Τί χτυπᾶς, δάσκαλε; Τί χτυπᾶς; ἐγόγγυσεν ἀρχίσας νὰ κλαίῃ, ὄχι τόσο ἀπὸ τὸν πόνον τῶν ραβδισμῶν, ὅσον ἀπὸ ἄλλον ἐνδόμυχον πόνον αἰσχύνης καὶ ταπεινώσεως καὶ συναισθήσεως τοῦ ἀδίκου ὁ πτωχὸς νέος. Δέ μοῦ φταῖς τουλόγου σου, δέ μοῦ φταίει ἄλλος κανεῖς... Φταῖνε οἱ γονιοὶ μου, που δε θέλουν νὰ με μαρκάρουν... καὶ μ' ἀφήνουν, κοτζάμ-γαϊδούρι, νὰ μάθω μέ τό στανιό γράμματα...

Ὁ διδάσκαλος ἐχαμήλωσε τὴν βέργαν του.

— Μόνος σου ἦρες τ' ὄνομά σου, εἶπε μετὰ χαιρεκακίας... Ἀπὸ ἰπάριον ἐπροβιβάσθης κ' ἔγινες ὄναρος.

Ὁ οἶκτος ἐπάλαιεν εἰς τὰ ἐνδόμυχά του μέ τὴν ὀργήν. Ἐν τούτοις, ὡς τελευταίαν τιμωρίαν, ὑπεχρέωσε τὸν γονατισμένον νὰ στρέψῃ τὸ πρόσωπον πρὸς τὸν τοῖχον, διὰ νὰ μὴ βλέπῃ τοὺς συμμαθητάς του, καὶ τοὺς κάμνη διὰ μορφασμῶν νὰ γελῶσιν.

Ἀκολούθως, στραφεὶς πρὸς τὸν ὄμιλον τῶν μαθητῶν μετ' αὐστηρότητος ἀπήγγειλεν ἀπροσδόκητον ἀπόφασιν:

— Ἐβλέπατε ὅλοι σας τόσῃν ὥραν τὴν κακοήθειαν τούτου ζωγραφισμένην ἐκεῖ (δείξας τὸν γονατισμένον ἐκεῖ μαθητὴν καὶ τὸν μαυροπίνακα), καὶ δὲν ἐκάματε τό χρέος σας, νὰ καταγγείλετε τὸν δόλον εἰς τὸν διδάσκαλόν σας. Τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν αὐθάδειαν καὶ τὴν ἀναισθησίαν σας. Ὅλοι θὰ τιμωρηθῆτε!

Καὶ μετ' ἐπισήμου τόνου προσέθηκε:

— Σήμερον τὴν μεσημβρίαν θὰ μείνετε ὅλοι νήστες ἐδῶ!

Ἡ τιμωρία μπορεῖ νὰ εἶναι ατομικὴ ἢ ομαδικὴ (ὅλης τῆς τάξης). Ὁ ραβδισμὸς καὶ ἡ νηστεία εἶναι ποινές που μποροῦν νὰ ἐπιβάλλονται σε πολλοὺς μαζί μαθητές. Ἡ τιμωρία ἐπιβάλλεται γιὰ ν' ἀποκτήσουν οἱ μαθητές «ἠθικὲς

αξίες» (αυτές του δασκάλου και επομένως της κοινωνίας που εκπροσωπεί) όμως και για να μάθουν να σέβονται το δάσκαλό τους. Το κύρος και η αξιοπρέπεια του δασκάλου θα πρέπει πάντοτε να περιφρουρούνται. Βέβαια ο δάσκαλος είναι αδιάφορος για τον εξευτελισμό των μαθητών. Μέσα από τον εξευτελισμό αυτό ωστόσο επιβάλλεται η εξουσία του ίδιου».

45. Γρηγορίου Ξενόπουλου, *Άπαντα, τόμος Ι, Αυτόβιογραφία. - ΣΤ΄ Τά πρώτα μου Σχολειά, σελ. 99-104, 105, 106, 107, 108-110. - Η΄ Στό Έλληνικό καί στό Γυμνάσιο, σελ. 116-120-122-124.*

α. ....

«... μέ διόρθωνε απότομα, μέ θυμό, κάθε φορά πού έκανα λάθος, καί στό τρίτο ή στό τέταρτο —τά είχα χάσει κι έκανα πολλά— μου άστραψε κι ένα μπάτσο. Φρίξον ήλιε! Όχι τόσο ό πόνος όσο ή προσβολή καί προπάντων ή μοχθηρία πού είδα στά μάτια της τή στιγμή πού κατάφερε τό νευρικό της χέρι στό μάγουλό μου, μ΄ έκαναν έξω φρενών...».

β. ....

«... όμορφος μου φάνηκε μέ τό στρογγυλό του πρόσωπο καί τό λεπτό ξανθό του μουστάκι, μά και πολύ σοβαρός, σχεδόν άγριος. Καθώς κοίταζαν τούς διαβάτες, τά σταχτιά του μάτια δέν έδειχναν καμιά καλοσύνη. Καί ρώτησα τό θεϊο μου:

— Δέρνει; δέρνει;

— Χμ! μπορεί νά μή δέρνει; έκαμε ό θεϊος μου. Μά μόνο τά κακά παιδιά.

Είχα τήν ιδέα πώς ήμουν καλό παιδί, αλλά πάλι φοβήθηκα. Κοντά στά ξερά, δέν καίγονται καί τά χλωρά; Θα προτιμοῦσα ένα δάσκαλο νά μή δέρνει καθόλου...».

γ. ....

«... μέ τή διδασκαλία του έκανα γιγάντιες προόδους, γρήγορα απόχτησα τήν εὔνοιά του, τήν αγάπη του μπορῶ νά πῶ, κι ενῶ τό ξύλο τό είχε στήν ήμερήσια διάταξη —νά, κάτι τόσες κυδωνίτικες βέργες!— δέ θυμοῦμαι νά μου έδωσε ποτέ βεργιά. Άπεναντίας

συχνά μοῦ χάρεινε τά μαλλιά κι ἔλεγε στά παιδιά:
«Βλέπετε, αὐτόν τόν ἀγαπῶ...».

δ. ....

«... — Γιατί τέτοια ὥρα; μέ ρώτησε ὁ Διονυσιάδης (δάσκαλος) αὐστηρά· ἐννιά κοντεύει· σέ πῆρε ὁ ὕπνος;

Βρῆκα τήν πρόφαση στή στιγμή:

— Δάσκαλε δέν ἔχουμε στό σπίτι μας ρολόι.

— Ἄμ τοῦτοι ἐδῶ ἔχουν; ἔκαμε ὁ δάσκαλος δείχνοντάς μου τούς συμμαθητές μου, πού ἦταν φτωχόπαιδα οἱ περισσότεροι, καί ὀρισμένοι δέν ἤξεραν τί θά πεῖ ρολόι.

Ἔμεινα ἀναπολόγητος. Κι ὁ δάσκαλος ἐξακολούθησε:

— Ἄλλη φορά νᾶρχεσαι στήν ὥρα σου. Καί τώρα μείνε ὀρθιος στή γωνιά.

Ἦταν ἡ πρώτη μου μικρή τιμωρία. Πόσο ἐξευτελιστική καί γι' αὐτό πόσο κουραστική, μοῦ φάνηκε ἡ ὀρθοστασία ἐκείνη...».

ε. ....

«... Φυσικά μέ τόν Κολοκοτσά (δάσκαλος) δέν τά πήγαινα τόσο καλά. Μπορεῖ νά μ' ἀγαποῦσε κι αὐτός μά δέ μέ χάρεινε σάν τόν Διονυσιάδη. Καί μιά μέρα —δέ θυμοῦμαι τί εἶχα κάνει— μοῦ εἶπε πώς τό μεσημέρι θᾶμενα νηστεία. Τί; Νηστεία ἐγώ; Μοῦ φαινόταν ἀπίστευτο, τερατῶδες, νά σχολάσουν τάλλα παιδιά γιά νά φᾶνε κι ἐγώ νά μείνω στό ἔρημο σχολεῖο, κλειδωμένος ἴσως, πεινασμένος ὡς τήν ὥρα πού θά ξαναγύριζαν χορτάτα!...

Ἦταν χτύπησε τό κουδούνι καί σηκώθηκα κι ἐγώ νά φύγω μέ τάλλα παιδιά, ὁ Κολοκοτσάς, πού ἐνόμισα πώς εἶχε ξεχάσει ἢ πώς εἶχε ἀστερευτεῖ, μοῦ φώναξε ἄγρια:

— Ἔ! ποῦ πᾶς ἐσύ; Δέν εἶπαμε; Νηστεία!

Ἔβαλα τά κλάματα, κι ἄμα μείναμε οἱ δύο μας, ἄρχισα νά τόν παρακαλῶ, νά τόν ἱκετεύω, νά τόν ἐξορκίζω νά μέ συγχωρέσει! Δέ θά τό ξανάκανα —αὐτό πού δέ θυμοῦμαι— τὸρκιζόμενοι καί κάθε φορά πού ἐκεῖνος ἀνένδοτος μοῦ ἔγνεφε ὄχι ἐγώ ἐφώναζα σπαραχτικά: «Ἄχ, ἀγία μου Παρασκευή!». Ἦμουν τόσο ἀπελπισμένος, πού ἐνόμισα πώς μόνο ἡ προστάτριά μας ἀγία θά μπορούσε νά κάμει τό θαῦμα καί νά μέ σώσει...».

στ. ....

«... ἐκεῖ μέσα πέρασα δύο καλοκαίρια κι ἓνα χειμώνα. Ὁ Διονυσιάδης κατοικοῦσε ἐπάνω. Ἐκεῖνο τό χρόνο εἶχε παντρευτεῖ μιά ὁμορφη μεγαλοκοπέλλα, πού ὅταν τό ἀπομεσήμερο δέν τήν ἀφήναμε νά κοιμηθεῖ, κατέβαινε μέ μιά βέργα καί βαροῦσε στό σωρό...».

ζ. ....

«... Ὁ Λεόντιος (καθηγητής) λύνει τό πρόβλημα λανθασμένα...

— Ὅχι ἔτσι, κύριε Σχολάρχα! πρῶτα θά πολλαπλασιάσουμε, ἔπειτα θά διαιρέσουμε καί στό τέλος θ' ἀφαιρέσουμε. Ἐτσι λέει τό βιβλίο...

Κοκκίνησε, τaráχθηκε, κοίταξε γοργά τήν ἀριθμητική, εἶδε χωρίς ἄλλο τό λάθος του καί... τί ἔκαμε νομίζετε; Ὅ,τι ἔπρεπε νά κάμει γιά νά μή φανεῖ στά παιδιά πώς ἓνας μαθητής ἤξερε καλύτερά του: Διέστρεψε, ἀνακάτεψε αὐτά πού τοῦ εἶπα.

— Ὡστε ἔτσι; φώναξε· κατά τόν μαθηματικόν Ξενόπουλον πρέπει πρῶτα νά διαιρέσουμε καί κατόπιν ν' ἀφαιρέσουμε; Ὅρίστε νά ἰδοῦμε τί θά βγεῖ.

Διαμαρτυρήθηκα:

— Δέν εἶπα αὐτό! δέν εἶπα αὐτό.

Ἐκαμε πώς δέν ἀκούει...».

η. ....

«... Μιά μέρα ὁ Γυμνασιάρχης —ἦταν τότε ὁ Γεώργιος Τσαγρῆς— ἔπιασε ἓνα φύλλο τῆς «Ἀγάπης» πού τό διάβαζαν μερικά παιδιά στό διάλειμμα.

— Τί εἶναι αὐτό;

— Ἡ ἐφημερίδα τοῦ Ξενόπουλου.

— Μπά! βγάζετε τώρα κι ἐφημερίδες; κόπιασε ἐσύ ἐδῶ!

Μ' ἔσυρε στό γυμνασιαρχεῖο, μέ τό σῶμα τοῦ ἐγκλήματος, μ' ἀνέκρινε, ὁμολόγησα εὐκολώτατα πώς ἤμουν ἐγώ ὁ κύριος δράστης —ἦταν κακό νά βγάζω μιά χειρόγραφη ἐφημεριδούλα;— καί περίμενα... συγχαρητήρια. Ἀπεναντίας ὁ κ. γυμνασιάρχης μ' ἐπέπληξε δριμύτατα καί στό τέλος τοῦ εἶπε:

— Πρόσεξε καλά, μήν τό ξανακάνεις, γιατί θά σέ ἀποβάλω. Ὁ Νόμος τό ἀπαγορεύει αὐστηρότατα.

Ἐπόρησα. Καί μέ τό θάρρος, πού δέ μοῦ ἔλειπε ποτέ, ρώτησα:

— Μά ποιός νόμος ἀπαγορεύει σ' ἓνα μαθητή νά γράψει ἐκθέσεις ὑπό τύπον ἐφημερίδος;

— Ἄ! νομίζεις πώς σοῦ λέγω ψέμματα; φώναξε μέ θυμό ὁ κ. γυμνασιάρχης. Ὅριστε, κύριε, ἄκουσον!

Καί ξεκρέμασε ἀπό τόν τοῖχον ἓνα ἔντυπο «κανονισμό τοῦ γυμνασίου» κολλημένο σέ χαρτόνι, μέ τή σφραγίδα τοῦ ὑπουργείου σέ μιάν ἄκρη καί μοῦ διάβασε δυνατά:

«Ἄρθρον τάδε. Ἐπαγορεύεται ἡ περαιτέρω συνεννόησις τῶν μαθητῶν πρὸς σχηματισμόν φατρίας ἐπί οἴφδηποτε σκοπῶ».

Ἡ ἀπορία μου μεγάλωσε:

— Μά καλά, ψιθύρισα, εἶναι φατρία ἡ ἐφημερίς;

— Καί τί εἶναι; ἀποκρίθηκε ὁ κ. γυμνασιάρχης. Ὅταν συνεννοεῖσθε δύο-τρεις νά γράψετε μία ἐφημερίδα, νά λέτε τίς γνῶμες σας, νά κρίνετε καί νά ἐπικρίνετε τά σχολικά πράγματα, δέν σχηματίζετε ἑταιρία, κόμμα, φατρία; Λοιπόν ἀπαγορεύεται, τελείωσε! Καί ἡ ἔκδοση τῆς «Ἐγάπης» διακόπηκε βίαια δυνάμει τοῦ Νόμου!».

θ. ....

«... Ὁ Ρέντζος, ἓνας καθηγητής πού δέ μέ χώνευε καθόλου —ποτέ δέν ἔμαθα γιατί— κατάσχεσε τό χειρόγραφο (πρόκειται γιά ἓνα κωμειδύλλιο τοῦ Ξενόπουλου) καί τό παρουσίασε στό γυμνασιαρχεῖο. Ἐκεῖ τό διάβασαν, τό βρῆκαν ἐπιλήψιμο, ἔκαμαν ἀμέσως συνεδρίαση καί μέ ἀπέβαλαν γιά ἔξι μῆνες. Ὁ ἴδιος ὁ Ρέντζος ἐκόλλησε θριαμβευτικά τήν ἀπόφαση στό πινάκιο. Ἡ αἰτιολογία τῆς τιμωρίας ἦταν πώς γινόμουν «αἴτιος διαταραχῶν καθ' ἅπαν τό γυμνάσιον». Γιά τήν κωμωδία μιλιᾷ. Κι οὔτε μέ κάλεσαν σέ ἀπολογία ἢ γιά νά μοῦ ἀναγγεῖλουν κᾶν τήν τιμωρία. Δέν ἤθελαν νά μέ ἰδοῦν στά μάτια τους!...».

ι. ....

«... μέ ἱερή ἀγανάκτηση ὁ κ. γυμνασιάρχης εἶπε στόν πατέρα μου πώς ἔπρεπε νά μέ ἀποβάλουν «διά παντός» κι ἐπεικῶς μοῦ ἔβαλαν μόνο ἔξι μῆνες, γιάτί ἐτόλμησα νά σατιρίσω καί νά γελοιοποιήσω τούς κ.κ. καθηγητάς. Αὐτό ἦταν. Ἐπειδή στην κωμωδία μου παρουσιάζονταν ὡς πρόσωπα κι οἱ καθηγητές, καί

φυσικά αποδίδονταν του καθενός ή γλώσσα κι ο τρόπος, ή άθωώτατη αυτή μίμηση θεωρήθηκε ως σάτιρα...».

ια. ....

«... Μ' έβρισε αυθάδη, αναιδέστατο και τά ρέστα. Δέν είπα τίποτε· αλλά τό ίδιο βράδυ, πού τόν απάντησα στην πλατεία, έκρινα καλό νά κάμω πώς δέν τόν είδα, για νά μήν τόν χαιρετήσω. Τό παρατήρησε και για νά βεβαιωθεί στό δεύτερο σουλάτσο, πέρασε από πολύ κοντά μου κοιτάζοντάς με καλά. Και πάλι έκαμα πώς δέν τόν είδα. Έ, ήταν πολύ. Την άλλη μέρα μέ κατάγγειλε στό «Σύλλογο τών καθηγητών» και ζήτησε την τιμωρία μου. Μέ απόβαλαν για τρεις μήνες... 'Ο ίδιος ο Ρέντζος πάλι είχε τοιχοκολλήσει θριαμβευτικά την απόφαση πού τό δικαιολογητικό της αυτή τή φορά ήταν πάνω-κάτω ή αλήθεια: «'Απέφευγα έμφαντικώς νά χαιρετώ καθ' όδόν τούς καθηγητάς μου »...».

Οι έννοιες του «καλού-κακού» μαθητή ή αλλιώς του υποταγμένου, έξυπνου, σιωπηλού, πειθαρχημένου παιδιού, που δεν ελέγχει, δεν κρίνει, είναι από τις θεμελιακές.

Το σχολείο και οι δάσκαλοι πρέπει πάντοτε να είναι μια ισχυρή εξουσία, με κύρος, αποστασιοποιημένοι από ο,τιδήποτε αφορά, εκφράζει το μαθητή. Ο δάσκαλος είναι μια αυθεντία, έχει πάντοτε το αλάθητο. Καμιά παρατήρηση δεν επιτρέπεται από κανένα στη διδασκαλία του, στις γνώσεις του.

Πρωτοβουλίες οποιασδήποτε μορφής δεν επιτρέπονται από τους μαθητές. Ένας σχολικός κανονισμός καθορίζει τα πάντα που αφορούν τη λειτουργία του σχολείου. Δεν υπάρχει επαφή, κατανόηση, βοήθεια στα προβλήματα των μαθητών.

Η τιμωρία μπορεί να είναι πλήρης αποβολή από το σχολείο ή εξάμηνη ή τρίμηνη και επιβάλλεται όπως και όταν κρίνει ο καθηγητής ή ο σύλλογος καθηγητών.

46. Γιάννη Βλαχογιάννη, *Διηγήματα-Κουφόβραση*, σελ. 93.

α. ....

« — Έρχεσαι καί τοῦ λόγου σου, κύρ-δάσκαλε-πού δίδασκες, νά γίνης μέλος;

— Νά σᾶς ἔστρωνα στό μάθημα γιά λίγες μέρες, καί νά βλέπατε πῶς θάκανα τά μέλη σας, ἐγώ! εἶπε τό δασκαλάκι ἀγριεμένο. Στήν πατρίδα μου τούς ἄταχτους τούς στρώνουνε στό φάλαγγα. Κ' ἐσένα ὁ φάλαγγας θά σοῦπρεπε! »

Ἡ φάλαγγα διαδεδομένο εἶδος ποινῆς-τιμωρίας. Ἡ τιμωρία σαν παιδαγωγικό μέσο δεν ἀμφισβητεῖται. Το άτομο-δάσκαλος ὡς ὑπαρξή ἰσχυροποιεῖται μέσα ἀπό τή δυνατότητα ἀσκήσεως ἐξουσίας.

47. Γρηγορίου Ξενόπουλου, *Πλούσιοι καί φτωχοί*, σελ. 49.

α. ....

« Θυμόταν δυο περιστατικά: Ὅταν ἦταν μικρός, ἕνας δάσκαλος, γιά κάποια του ἀταξία, ετοιμάστηκε νά τον χτυπήσει. Του εἶπε: «ἀπλῶς τ' ἔχει σου!» καί σήκωσε τή βέργα. Ἀλλά τή στιγμή ἐκείνη τον κοίταξε στα μάτια καί σαν νά τον λυπήθηκε, τό μετάνιωσε καί τον ἄφησε».

Οἱ βιωμένες καταστάσεις που συνδέονται με τήν αὐταρχικότητα του ἀμεσου περιβάλλοντος ἢ του σχολείου εἶναι καθοριστικές γιά τα παιδιά κι ἀργότερα.

48. Π. Δέλτα, *Πρώτες ἐνθυμήσεις*, ἐπιμ. Π. Α. Ζάννας, σελ. 45-47.

α. ....

«Αὐτό τό ἀγοράκι τό ἀγάπησα φοβερά. Εἶχε μιά γοριτσιάνα παραμάνα, Φραντσέσκα, καλή, πιστή γυναίκα, πού ἀφοσιώθηκε στό παιδί καί στό σπίτι καί μᾶς ἀγαποῦσε καί μᾶς, τούς τρεῖς μεγάλους, καί μᾶς προστάτευε ὅσο μπορούσε. Αὐτή εἶπε στή μητέρα πόσο μᾶς κακομεταχειρίζονταν ἢ ἐξωτερική ἑλληνίδα δασκάλα, ἢ κυρία Σοφία, πού χτυποῦσε τ' ἀδέλφια μου στό κεφάλι μέ τά ξύλινα σκεπάρνια τοῦ κροκέ μας, τούς τρυποῦσε τά χέρια μέ καρφίτσες, καί

μένα τόσο μου τραβοῦσε τ' αὐτιά, ὥστε δύο φορές μου ἔσχισε τό ἀριστερό, στό κόλλημα πίσω, κ' ἔτρεχαν αἵματα κ' ἔκανε πληγές, καί νόμιζε ἡ μητέρα πῶς ἔπαθα ψωροφύτη».

β. ....

«Τό σπίτι ὅμως ἦταν ἀνάστατο. Οἱ φωνές τῆς θείας, τά σιωπηλά κλάματα τῆς μητέρας ἔβαζαν σέ πένθος σπίτι καί κατοίκους. Εἶχα καταφύγει στό ξύλινο μπαλκόνι, καί μέ τό μέτωπο ἀκουμπισμένο στά σιδερένια κάγκελα. κοίταζα τό δέντρο τοῦ γείτονα καί ἄκουα τά ξεφωνητά τῶν σπουργιτιῶν. Καί σκέπτομουν τό πρωινό μάθημα τῆς κακιᾶς κυρίας Σοφίας, τῆς ἑλληνίδας δασκάλας μας, κόρης μαμμῆς, πού μᾶς σάπιζε στό ξύλο, τό μάθημα τῆς «Ίερᾶς Κατηχήσεως», ὅπου μᾶς εἶχε διαβάσει πῶς εἶπε ὁ Χριστός ὅτι οἱ εὐτυχισμένοι στόν κόσμο θά πᾶν στήν κόλαση, καί οἱ δυστυχισμένοι θά πᾶν, μετά θάνατο, στόν οὐρανό. Καί λαχταροῦσα νά πάγω νά πῶ τῆς μητέρας καί τῆς θείας: ...».

Ἡ αυταρχικότητα σαν αντίληψη καί πρακτική δια-
παιδαγώγησης δεν αφορά μόνο τους δασκάλους που δου-
λεύουν στα δημόσια σχολεία, αλλά και αυτούς που δου-
λεύουν στα σπίτια. Πρόκειται για εσωτερίκευση μιας
ιδεολογίας αυταρχικής, αντιδραστικής και όχι απλα για
θεσμοθετημένους νόμους που αφορούν τα σχολικά πλαίσια.
Δεν υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ των δύο φύλων. Υπέρ
της τιμωρίας είναι άνδρες και γυναίκες δάσκαλοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΩΝ – ΣΥΓΚΡΙΣΗ - ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Από την προσεκτική εξέταση των λογοτεχνικών έργων γίνεται φανερό ότι το σύστημα των ποινών, όπως αυτό εξελίχθηκε στην διάρκεια των ετών, περιλάμβανε διάφορα είδη κυρώσεων όπως τη βία με την χρήση της βέργας, την αποβολή, τον εγκλεισμό στην τάξη, την αντιγραφή του μαθήματος, την ορθοστασία στον πίνακα ή την απλή επίπληξη. Στην συνέχεια ακολουθεί πίνακας με τις κυριότερες μορφές της επιβαλλόμενης ποινής, κατά σειρά εμφάνισης:

ΜΟΡΦΕΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΣΤΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΡΓΑ
Βία (βέργα, χτύπημα στο πρόσωπο, μαστίγωμα, τράβηγμα αυτιών, σπρώξιμο, τοποθέτηση των χεριών σε παγωμένο νερό κ.λ.π.)	34
Λεκτική επίπληξη	24
Αποβολή (από την τάξη ή από όλα τα σχολεία)	14
Αντιγραφή	10
Κακή βαθμολογία	5
Κράτηση περισσότερες ώρες στο σχολείο	5
Παραπομπή στον διευθυντή	4
Στέρηση του διαλείμματος	4
Άγριο βλέμμα	3
Ανακρίσεις	3
Εγκλεισμός σε σωφρονιστήρια (αποθήκη με ποντίκια κ.α.)	3
Κράτηση προσωπικών αντικειμένων	3
Αποβολή από την τάξη	2

Απομόνωση στο τελευταίο θρανίο	2
Αποχή από διάφορες εκπαιδευτικές δραστηριότητες (π.χ. παρέλαση)	2
Νηστεία	2
Ορθοστασία στον πίνακα	2
Πρόσκληση γονέων	2
Φάλαγγα	2
Αποκλεισμός στο γραφείο του διευθυντή	1
Δουλειές / Αγγαρείες στο χώρο του σχολείου	1
Ειρωνεία	1
Επανάληψη της ίδιας τάξης	1
Επιστροφή στο σπίτι	1
Ισορροπία στο ένα πόδι	1
Κλήση της αστυνομίας	1
Πινακίδα μομφής	1
Στέρηση εκδρομής	1
Ψυχολογική βία (π.χ. εκβιασμός)	1

Επίσης, όσον αφορά τους τρόπους αμοιβής και ενίσχυσης των καλών μαθητών συναντούμε την λεκτική ή υλική επιβράβευση, την υποτροφία, τα εύσημα ή βραβεία, τους καλούς βαθμούς, την παραχώρηση καλής θέσης στην παρέλαση κ.α. Παρακάτω παρατίθεται ο αντίστοιχος πίνακας:

ΜΟΡΦΕΣ ΑΜΟΙΒΗΣ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΜ- ΦΑΝΙΣΗΣ ΣΤΑ ΛΟ- ΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΡΓΑ
Λεκτική επιβράβευση	17
Διάφορες εξωσχολικές δραστηριότητες (π.χ. πε- ρίπατος, θέατρο, μουσείο κ.λ.π.)	5
Καλή βαθμολογία	4
Καλή συμπεριφορά	3
Υλική επιβράβευση	3
Προβιβασμός σε ανώτερη τάξη	3
Εύσημα / βραβεία	2
Διοργάνωση γιορτής / χορού	2
Χειροκρότημα	1
Ανάγνωση της εργασίας σε όλη την τάξη	1
Καλή θέση στην παρέλαση (π.χ. σημαιοφόρος)	1
Τοποθέτηση στο πρώτο θρανίο	1
Φωτογραφία στην εφημερίδα	1
Υποτροφία	1
Εκφώνηση λόγου ενώπιον κοινού	1

Εμβαθύνοντας περισσότερο στο θέμα εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι πιο συχνή, όσον αφορά το θέμα της τιμωρίας, είναι η βία, η οποία θα μπορούσε να διασπαστεί αναλυτικότερα σε διάφορες μορφές σωματικής κακοποίησης. Για παράδειγμα αρκετοί δάσκαλοι, όπως γίνεται αντιληπτό μέσα από τα λογοτεχνικά κείμενα, προκειμένου να συνεντίσουν τους μαθητές τους δεν διστάζουν να τους χτυπήσουν στο πρόσωπο, να τους μαστιγώσουν, να τους τραξήξουν τα αυτιά, να τους σπρώξουν δυνατά ή και ακόμη να επιβάλουν στους μαθητές τους να βυθίσουν τα χέρια τους μέσα σε παγωμένο νερό για πολλή ώρα προκειμένου να αποκα-

λυφθεί ο ένοχος μια κλοπής. Ενδεικτικά αναφέρουμε κάποια αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα:

Ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, στη «Χαμοζωή» σημειώνει:

«Τύχαινε κιόλας ν' αφήνει κι ο δάσκαλος στη μέση το μάθημα και να λείπει κάμποσο, κ' ύστερα ερχόταν, σκουπίζοντας τα μουστάκια του με την ανάστροφη του χεριού και βρωμούσε κρασί κ' ήταν τα μάτια του ξαναμμένα κ' έδερνε, έδερνε... Νόμιζες, πως όλοι δέρνανε σε κείνο το σχολειό, κι ας ήταν ο δάσκαλος ο χουτρός που εκτελούσε τούτο το έργο». [...] Μια ολάκερη γενιά είχε περάσει από τα χέρια του κ' ήταν όλη δαρμένη, άνθρωπος δε βρισκόταν, άντρας, γυναίκα, που να μην του είχε περιποιηθεί με του τρόπο του, γιατί τα χέρια του είχανε πια συνηθίσει, θύμωνε κιόλας με το παραμικρό και μπορούσε ακόμα και του αρχιμαντρίτη, που λέει ο λόγος, να δείρει και να μη βγάλει άχνα και κείνος!

Σε ανάλογο πνεύμα κινείται και το έργο του Ιωάννη Κονδυλάκη «Όταν ήμουν δάσκαλος». Ο δάσκαλος, ο Γιώργης, λέει στον μαθητή του το Μανούσο:

«Αλλ' εγώ δεν ανέχομαι αυθαδειάς. Τας κόβω μία και καλή. Και συγχρόνως με την τελευταίαν λέξην επλατάγισαν δύο ραπίσματα εις τα μάγουλά του».

Παράλληλα, η Κατερίνα στο έργο του Ι. Δ. Ιωαννίδη «Χωρίς κοιτάν» θυμάται την παρακάτω σκηνή:

«Ίσα ίσα που μ' έπιασε μια μέρα να 'μια απρόσεκτη [...] και μου έβαλε τις φωνές. Πάλι καλά που βαρέθηκε να πεταχτεί ίσαμε το θρανίο μου να με περιποιηθεί με κανένα χαστούκι».

Επίσης, στο έργο «Η κυρία Ντορεμί», της Λιλίκας Νάκου, η δεσποινίδα Κατερίνα αναρωτιέται:

«Να θυμώσω; Ακόμα χειρότερα. Να αρχίσω να δέρνω; Να μοιράζω μπάτσους; Δεν είχα ποιόν να πρωτοχτυπήσω». [...] «Ποιος μ' άκουγε κει μέσα! Δεν ήξερα τι να κάμω για να τους ησυχάσω». [...] «Αν ήμουν ψηλή και γερή, θα τους έσκαγα δυο χαστούκια...».

Χαρακτηριστικά ο Ιωάννης Κονδυλάκης, στον «Νεωτεριστή» αναφέρει:

«Αλλ' ο ψαλιδογένης είχε κ' ένα ελάττωμα πολύ αντισυμβαλλογικό κι ορισμένως αντίθετο στην προσπάθειά του να μας κάμη άφοβους πολεμιστές. Ήτο οξύθυμος κ' έδιδε ξύλο πολύ. Αλλά μας γλύτωσε η χήρα μητέρα ενός συμμαθητού μας, μια αντρογυναίκα. Από ένα χαστούκι, που 'δωκε στο παιδί της ο δάσκαλος, του 'μεινε μια βοή στ' αυτί. Η μητέρα φοβήθηκε πως το παιδί της θα κουφαθή και μια μέρα ήρθε αγριεμένη στο σχολείο.

- Άκου δάσκαλε, είπε του Καπετανάκη, εγώ το παιδί τω 'βαλα στο σκολειό για να ξεστραβωθή, όι να μου το κουφάνης. Δε θέλω να το δέρνης. Σαν κάμμη πράμμα, να μου το λες εμένα κ' εγώ το δέρνω. Γιατί, μα το Θεό που ν' από πάνω μας, αν το ξαναδείρεις θα 'ρθω με τον κόπανο! Από τη μέρα κείνη ο δάσκαλος μετρίασε πολύ το ξύλο για όλους».

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το τράβηγμα των αυτιών ήταν μια συνηθισμένη αντίδραση των δασκάλων απέναντι στην προκλητική και αυθάδη στάση των μαθητών τους. Συγκεκριμένα ο Ιωάννης Κονδυλάκης, δια στόματος του δασκάλου, του Γιώργη αναφέρει:

«Η αλήθεια είναι ότι, ως μαθητής, εθαύμαζα ενίοτε την εξουσίαν εκείνων οίτινες ηδύναντο αναξελέγκτως να ξυλοκοπούν και να προβιβάζουν, να δίδουν μηδενικά και να τραβούν αυτιά, αλλά δεν επόθησα ποτέ να γίνω τόσο μισητός τύραννος».

Χαρακτηριστική είναι η αναφορά που γίνεται στο μαστίγωμα μέσα από το έργο της Contesse De Segur «Ένας μικρός διαβολάκος»:

Η κυρία Μακ Μις, η θεία του μικρού ήρωα του έργου αναφέρει στον κύριο Ολντ Νικ, τον υπεύθυνο του ορφανοτροφείου:

- Δέχεστε λοιπόν μ' αυτές τις προϋποθέσεις να φορτωθείτε του ανιψιό μου; Είναι δύσκολα τα πράγματα. Σας προειδοποίησα. Μόνο από ξύλο καταλαβαίνει.

- Μείνετε ήσυχη, κυρία μου. Ξέρουμε απ' αυτά. Φτιάνουμε στα άκρα. Έχω ήδη πολλούς που μ' εμπιστεύτηκαν. Δεν αντιστέ-

κονται πια, να είστε σίγουρη. Θα σας τον επιστρέψουμε πίσω αρ-
νάκι.

Και στη συνέχεια:

Αυτές τις δύο μέρες ο Κάρολος δεν δούλεψε καθόλου με τους συμμαθητές του. Τον άφησαν να γνωρίσει την ύλη των μαθημάτων και την αυστηρή πειθαρχία του οικοτροφείου. Έγινε μάρτυρας πολλών τιμωριών, που γινότουσαν όλες με το μαστίγιο. [...] Τα παιδιά κάθισαν στα θρανία τους. Ο Κάρολος δεν είχε ακόμα δικό του θρανίο και ρώτησε πού πρέπει να καθίσει.

- Στο θρανίο σου, κύριε, είπε ο επιτηρητής Μπόξερ.

- Ποιο είναι;

- Το πρώτο που θα βρεις άδειο.

Ο Κάρολος είδε ένα άδειο δίπλα στον δασκάλου. Ήταν του αναπληρωματικού. Πήγε και κάθισε. Ο Μπόξερ γύρισε προς το μέρος του, σταύρωσε τα χέρια του και του είπε με ύφος ακατάδεχτο:

- Τρελάθηκες, μικρέ ανόητε; Είναι θέση για ένα μαθητή πάνω στην έδρα;

- Μα την πίστη μου, κύριε, ξέρω κι εγώ; Μήπως θα 'πρεπε να το μαντέψω; Μου είπατε: το πρώτο που θα βρεις άδειο. Αυτό είδα, αυτό πήρα.

- Α χα! Ο κύριος έχει μακριά γλώσσα! Ο κύριος είναι πνεύμα αντιλογίας! Είναι ανεξάρτητος, επαναστάτης. Έλα να δεις λοιπόν πώς φερόμαστε εμείς στους αναιδείς (του τραβάει τα μαλλιά), στους ξεροκέφαλους (του δίνει δυο χαστούκια) στους ανεξάρτητους (τον χτυπά με τον χάρακα), στους επαναστάτες (τον μαστιγώνει). Τσακίσου να βρεις ένα άδειο θρανίο. Ο Κάρολος ούτε φώναξε, ούτε αναστέναξε.

[...]Ο δάσκαλος του παρατηρούσε με προσοχή. «Αυτός», σκέφτηκε, «είναι σκληρό καρύδι. Ούτε δάκρυα ούτε στεναγμοί. Θα φτάσουμε στα άκρα μαζί του».

[...] (Ο επιτηρητής) κατέβηκε από την έδρα, κατευθύνθηκε προς τον Κάρολο, τον έσπρωξε με την βία στο κέντρο της αίθου-

σας, τον πέταξε κάτω και άρχισε να του γδύνει για να δοκιμάσει πάνω του το μαστίγιο που κρατούσε στα χέρια του.

Ειδικότερα, προχωρώντας στην ανάλυση τον μορφών σχολικής τιμωρίας, είναι εύλογο ότι δεν θα μπορούσε να λείπει η αναφορά στην «περιβόητη βέργα ή βίτσα». Συχνές είναι οι μαρτυρίες ανθρώπων που δέχθηκαν βία στο σχολείο από έναν δάσκαλο που δεν αποχωριζόταν ποτέ την βέργα ή τον ξύλινο χάρακα από το χέρι του. Κατά συνέπεια δεν θα μπορούσε να λείπει και η αναφορά στην συγκεκριμένη ποινή από τη λογοτεχνία. Πιο συγκεκριμένα, χαρακτηριστικό είναι το αποσπασμα από τον «Πατούχα» του Ιωάννη Κονδυλάκη:

«Ο Μανώλης, ο επονομασθείς ούτω πατούχας, είχε δείξει από μικράς ηλικίας τόσην αγάπην προς την ποιμενικής ζωήν, ώστε μετα δυσκολίας του απέσπασεν ο πατήρ του από τα πρόβατα δια να του παραδώση εις του διδάσκαλου, ένα καλόγηρου, όστις προ ολίγου είχε ανοίξει σχολείον, όπου εδίδασκε τα κοινά ή εκκλησιαστικά λεγόμενα γράμματα και κατήριζεν αναγνώστας, δυναμένους, να ψάλλουν εις την εκκλησίαν και φέροντας εις την ζώνην, ως έμβλημα της αξίας των, το μακρόν ορείχαλκου καλαμάρι. Αλλ' εις διάστημα δεκαπέντε ημερών ο Μανώλης δεν κατώρθωσε να μάθη τίποτε περισσότερον από τη φράσιν «Σταυρέ βοήθει», την οποία προέτασσαν τότε το αλφαβήτου. Ο δε διδάσκαλος, αφού εις μάτην εξήντησεν εναντίον του όλας τας δευτερευούσας τιμωρίας και έσπασεν εις την ράχην του δεκάδας ράβδων, εδοκίμασε και τον περιβόητου φάλαγγα. Ο Μανώλης, όστις είχε φοβεράν ιδέαν περι του διδασκαλικού τούτου κολαστηρίου, αντέταξεν απελπιστικήν αντίστασιν. Αλλ' ο καλόγηρος, βοηθούμενος υπό των πρώτοςκόλων, κατώρθωσε να συλλάβει τας γυμνάς του κυήμας εις τον φάλαγγα και να του μετρήση εις τα πέλματα παρα μίαν τεσσαράκοντα.

Το παιδίον, αιμάσσαν τους πόδας, ωρκίσθη να μη επανέλθη πλέον εις την κόλασιν εκείνην. Αλλά και ο πατήρ του είχεν ορκισθή «να του κάμη άνθρωπον». Δεν ήθελε να μείνει το παιδί του, όπως αυτός, ξύλου απελέκητου. Και τη επούσαν τον ωδήγη-

σε δια της βίας εις στο σχολείου, κλαίοντα και ικετεύοντα, και έδωκε προς τον διδάσκαλον την φοβεράν παραγγελίαν: «Μόνο τα κόκκαλα γερά δάσκαλε». Ο δάσκαλος ηκολούθησεν ευσυνειδήτως την πατρικήν εντολήν, αλλ' ο Μανώλης, ο αμεσώτερον ενδιαφερόμενος, δεν συνεμερίζετο την γνώμην του πατρός του. Και μίαν ημέραν εκσφενδουήσας κατά του διδασκάλου την επι κάλαμου προσηρμοσμένην φυλλάδα, ειράπη εις φυγήν. Αυτι δε να μεταβή εις την πατρικήν οικίαν, οπόθεν θα ωδηγείτο πάλιν την επιούσαν προς του φοβερόν καλόγηρον, ειράπην την προς τα όρη άγουσαν και μετά τινάς ώρας ευρίσκετο εις την μάνδραν του πατρός του».

Όπως φάνηκε από το συγκεκριμένο αποσπασμα η βέργα αποτελούσε μια από τις πιο διαδεδομένες μορφές τιμωρίας των μαθητών κάτι που γίνεται αντιληπτό και από άλλα λογοτεχνικά έργα όπως του Αντώνη Τραυλαντώνη, «Ο Γυφτοδάσκαλος», ή της Ζωρζ Σαρρή «Το παραράδιασμα». Αντίστοιχα αναφέρονται:

«Ο δάσκαλος ήταν γέρος, αλλά καλοστεκούμενος, με φορέματα εγχώρια, με ένα ζευγάρι ματογυάλια στην άκρη από την χοντρή του μύτη και μια χοντρή ξύλινη ρίγα στο χέρι. Στεκόταν πολύ κοντά στα παιδιά και τους εκανε αριθμητική από μνήμης [...]Σιωπή! Είπε με οργή ο δάσκαλος και η ρίγα του μ' ένα ξηρό κρότο στο θρανίο συμπλήρωσε την παιδαγωγική του Γυφτοδάσκαλου». [...] Ο δάσκαλος χτύπησε τη ρίγα στο θρανίο και τα γυφτόπουλα είπαν τον ύμνο. [...] ο δάσκαλος χτυπούσε πολύ συχνά το θρανίο με τη ρίγα...».

Η Ανάστω κατά την προετοιμασία της για το σχολείο λει στην μητέρα της:

«Θα μου βάνεις το φιόγκο;»

«Αχ, καφερούλικο, πάνε στο σχολειό με κόκκινους φιόγκους; Ο δάσκαλος δε χωρατεύει, βαστάει βίτσα...»

Η Ανάστω δεν σκιάζεται. Και με βιτσιές το σχολείο το θέλει.

Επιπλέον, στην «Δασκαλομάννα» του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη διαβάζουμε:

«Έμεινεν μόνου εις του πρωτόσχολου η βέργα, το κυριώτερον όπλου του, αλλά και ταύτην την εξουδειτέρωσεν ο Γιωργός ο Χατζηδημήτρης, ο Στρατής ο Καραθύμιος και άλλοι τολμηροί παίδες, ανοίξαντες κρυφίως την θύραν του σωφρονιστηρίου, όπου ήξευραν ότι είχε ταμειυμένην ο διδάσκαλος την δέσμην του, και αρπάσαντες πολλές βέργες, τας οποίας εμοίρασαν εις τους συμμαθητάς των, κρατήσαντες τας λιγωτέρας και τσουχτερωτέρας δι' εαυτούς. Τότε ήρχισε μάχη, και άλλοι μαθηταί απέσπασαν τους δείκτας από του τοίχου, άλλοι κατεβίβασαν τους τηλεγράφους από της καθέτου σανίδος των θρανίων, και κυνηγούμενοι έτυπουν αλλήλους».

Και επιπλέον:

«Το πρώτον παιδίον, το οποίου ηθέλησε να εξετάση ο διδάσκαλος, εκράττει Γεωγραφίαν αντί Ιεράς Ιστορίας.

- Πού είναι η Ιερά Ιστορία σου;

- Δάσκαλε, εψέλισε το παιδίον, κάμνου το σχήμα, με το δάκτυλου εις το ωτίου, την έχασα την Αρ - ιστορία μου.

- Αμελή! Κακοήθη! Άτακτε! Αρμάθιασεν ο διδάσκαλος, κ' εκκοκίνησε δι' ελαφρού ραπίσματος την παρειάν του μαθητού. Άλλοτε εκτύπα πολύ γερώτερα, έσπαζε μάλιστα βέργες εις την ράχιν των παιδίων. Αλλ' αφότο ηρραβωνίσθη, δεν του ήρεσκε πλέον να κτυπά».

Μια πολύ γλαφυρή περιγραφή της τιμωρίας με τη βέργα συναντούμε στο έργο «Ο πόλεμος της σοκολάτας» του Ρόμπερτ Κόρμιερ:

«Οι πιο πολλοί απ' αυτούς ήταν πρωτοετείς κι είχαν μόνο ένα μήνα περίπου στην τάξη του Λίου, αλλά το τυπικό του δασκάλου είχε ήδη διαφανεί. Πρώτα ο Λίου τους έδινε κάτι να διαβάσουν. Έπειτα περπάταγε πάνω κάτω, πάνω κάτω ανήσυχος και αναστενάζοντας, περιπλανώμενος ανάμεσα στις σειρές, με τη βέργα του πίνακα ζυγιασμένη στο χέρι του, τη βέργα που χρησιμοποιούσε σαν μπαγκέτα μαέστρου είτε σαν ξίφος σωματοφύλακα.

Χρησιμοποιούσε τη μύτη της για να σπρώξει ένα βιβλίο σ' ένα θρανίο ή για να παίξει με τη γραβάτα ενός παιδιού, έβρισε μαλακά την πλάτη κάποιου, κάρφωσε τη βέργα, λες και ήταν οδοκαθαριστής που μάζευε διάφορα, καθώς προχωρούσε ανάμεσα στα συντρίμια της τάξης. Μια μέρα η βέργα κάθισε για μια στιγμή στο κεφάλι του Τζέρυ κι ύστερα προχώρησε. Χωρίς αιτία ο Τζέρρυ ρίγησε, σαν να είχε μόλις γλιτώσει από κάποια τρομερή μοίρα».

[...] «Καθώς γνωρίζετε, κύριου» άρχισε ο αδελφός Λίου απευθυνόμενος στην τάξη και αγνοώντας απολύτως του Μπέιλι, αν και τα αγόρι στεκόταν δίπλα του, «καθώς γνωρίζετε, ένα σχολείο πρέπει να κρατάει μια κάποια πειθαρχία. Πρέπει να υπάρχει μια διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στους μαθητές και στους καθηγητές. Εμείς οι καθηγητές πολύ θα θέλαμε, φυσικά, να είμαστε ένα με τα παιδιά. αλλά η διαχωριστική γραμμή πρέπει να διατηρηθεί. Μια γραμμή αόρατη ίσως, όμως υπαρκτή». [...] Χειρονομούσε καθώς μιλούσε, και το μπράτσο του γινόταν ο άνεμος, η βέργα στο χέρι του ακολουθούσε την κατεύθυνση του ανέμου και ξαφνικά, χωρίς προειδοποίηση, χτύπησε του Μπέιλι στο μάγουλο. Το αγόρι πήδησε κατά πίσω απ' τον πόνο και τη έκπληξη. «Μπέιλι, συγγνώμη» είπε ο Λίου, αλλά δεν υπήρχε μετάνοια στη φωνή του. ήταν ατύχημα; Ή ακόμα μια απ' τις σκληρότητες του Λίου;»

[...] «Κάτω απ' το σταθερό βλέμμα του Λίου, ο Μπέιλι είχε σταματήσει να τριβει το μάγουλό του, αν και είχε σχηματιστεί ένα κοκκινωπό εξόγκωμα σαν κακοήθης λεκές που απλωνόταν στη σάρκα του».

Ολοκληρώνοντας την αναφορά σε κάποια ενδεικτικά αποσπάσματα που αφορούν τηνσωματική κακοποίηση των μαθητών, συνεχίζουμε στην δεύτερη σε ποσοστό συχνότερης εμφάνισης μορφή ποινής, την λεκτική επίπληξη.

Πιο συγκεκριμένα, στο έργο της Άλκης Ζέη, «Ο Μεγάλος περίπατος του Πέτρου», ο κύριος Λουκάτος, ο δάσκαλος εγκαλεί τα παιδιά στην τάξη φωνάζοντας «σκασμός», ενώ στα έργα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη «Η θεοδικία της δασκάλας» και «Η δασκαλομάννα» ακούγονται αυστηροί χαρακτηρισμοί για τους μαθητές όπως: *αμελείς, κακοήθεις, άτακτοι.*

Επιπλέον, στην «Αστραδενή» της Ευγενίας Φακίνου, η ηρωίδα του έργου χαρακτηρίζεται από την δασκάλα της, την δεσποινίδα Μαρία ως αυθάδης και αναιδής επειδή επέμενε στο όχι και πολύ χριστιανικό όνομα – κατά την γνώμη της δασκάλας – Αστραδενή.

Άλλες φορές στους μαθητές προσάπτονται χαρακτηρισμοί του τύπου «απρόσεκτοι», «ανόητοι», ή και ακόμη ταυτίζονται με τον όρο «βάσανο» όπως γίνεται αντιληπτό μέσα από τα έργα του Ι. Δ. Ιωαννίδη «Χωρίς κοιτάν», της Comptess De Segur «Ένας μικρός διαβολάκος» και της Σούλας Ροδοπούλου στο έργο της «Αγαπημένε μου δάσκαλε δεν ξεχνώ», αντίστοιχα.

Ακόμη, στο αποσπασμα του έργου «Ο ήλιος με τα κρόσια» του Τσίρου Σπύρου, όσον αφορά την λεκτική ποινή, μπορεί να γίνει κανείς μάρτυρας του παρακάτω πολύ ακραίου περιστατικού:

- Δεσποινίς, δεσποινίς. [...] Ο Παλαιολόγος ξαναζωντάνεψε...ξανάπασε το σπαθί.[...] Ελάτε ενδοξότατε! Κουνήστε το σπαθί σας να δούνε τα παιδιά.[...]

Ύστερα τράβηξε το σπάγγο με τρόπο, και το θλιβερό καρτονένιο σπαθί πούχε κολλήσει, βάλθηκε να κουνιέται σπασμωδικά, διαγράφοντας μισόκυκλους.

[...] Όμως με τ' άνοστο αστειό κανένας δεν γέλασε. Νεκρική σιγή απλώθηκε στην τάξη. Και σαν να κατάλαβε τότε τι γίνηκε, η δασκάλα φώναξε:

- Τι έκανες εκεί, ιερόσυλε; Τι έκανες, βάρβαρε;

Στο «Γ' Χριστιανικόν Παρθεναγωγείο» η Έλλη Αλεξίου μας περιγράφει μια σκηνή οργής με πρωταγωνίστρια μια δασκάλα που φωνάζει στις μαθήτρίες της «Πάνω βρωμοκόριτσα! Γιατί έφθασε το τέλος σας!» επειδή οι ίδιες προτίμησαν να παρακολουθήσουν το μάθημα μιας άλλης

δασκάλας – στη συγκεκριμένη περίπτωση της συγγραφέως – η οποία με αγάπη και συμπόνοια δίδασκε στο παρθεναγωγείο.

Επίπροσθετα δεν είναι λίγες οι φορές κατά τις οποίες οι μαθητές χαρακτηρίζονται για την έλλειψη συνείδησης και φιλότιμου, όπως συνέβη στο βιβλίο *«Αυ ήμουν δάσκαλος»* της Natalia Salomko:

- Ασυνείδητοι! Τους φώναζε ακόμα από το κατώφλι η «Δυστυχισμένη Λίζα». Τα ωραιότατα γκριζα μάτια της νεαρής καθηγήτριας ήταν κλαμένα, γιατί οι πρώτοι που πληρώνουν τις αταξίες των μαθητών είναι οι καθηγητές τους... Ασυνείδητοι! Ασυνείδητοι!

Η αποβολή αποτελεί ακόμη μια μορφή ποινής που συναντά κανείς αρκετά συχνά μέσα στη λογοτεχνία. Μαθητές που αντιμιλούν, που προσέρχονται στο σχολείο αδιάβαστοι ή αντιμιλούν στον δάσκαλο, τιμωρούνται με αποβολή, με αποχή δηλαδή από τα μαθήματα. Για αποβολή γίνεται λόγος σε κάποια λογοτεχνικά έργα. Αρχικά γίνεται αναφορά στο έργο της Λιλίκας Νάκου *«Η κυρία Ντορεμί»* όπου ο διευθυντής του σχολείου στην Κρήτη, αγανακτισμένος από την συμπεριφορά των μαθητών, να κουβαλούν πιστόλια στο σχολείο αναφέρει:

«Θα φανώ σκληρός. Θα αναγκαστώ να αποβάλω από το σχολείο όσους πυροβόλησαν. Θα καλέσω μάλιστα και την αστυνομία...».

Παράλληλα, ο Κώστας Παρορίτης, στο έργο του *«Οι δυο δρόμοι»*, μέσα από τις σκέψεις της Κατερίνας, μιας μαθήτριας με αριστερές αποψεις, δίνει το στίγμα των ποινών του σχολείου της εποχής που περιγράφει, κάνει λόγο για την ποινή της αποβολής, όχι μόνο από το σχολείο της αλλά και από όλα τα σχολεία της χώρας:

«Είχε πάντα το φόβο πως μια αποκάλυψη μπορούσε να της κοστίσει μιαν οριστική αποβολή από το Γυμνάσιο. Κι αυτό δεν το 'θελε».

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης στη *«Δασκαλομάννα»* κάνει αναφορά στο ίδιο θέμα περιγράφοντας έναν μαθητή, τον Τζώρτζη τον Σγούρα:

«Ίσως μάλιστα δι' αυτό το έκαμεν, έδειρε τον διδάσκαλου επίτηδες δια να τον αποβάλουν. Και τότε η επιτροπή έπεισε τους οικείους του να τον αποσύρουν ευσχήμως».

Το ίδιο συναντούμε και στο έργο «Δύσκολοι καιρικοί για μικρούς πρίγκιπες», της Μαρούλας Κλιάφα, όπου ο Οδυσσέας αναφέρει στον Αντριαν, τον φανταστικό του φίλο:

«...Ο Βασίλης που σου έλεγα τις προάλλες, ήρθε χθες στο σχολείο φορώντας σκουλαρίκι σι' αριστερό αυτί. [...] Ο γυμνασιάρχης θύμωσε και του είπε να το βγάλει αμέσως, αλλά αυτός απάντησε πως το σκουλαρίκι είναι η τελευταία λέξη της μόδας. Τότε ο γυμνασιάρχης του απείλησε με αποβολή. Αμέσως κινητοποιηθήκε το δεκαπενταμελές συμβούλιο των μαθητών κι αποφάσισαν, σε περίπτωση αποβολής του Βασίλη, να κάνουμε κατάληψη του σχολείου».

Επιπρόσθετα, οι Sempre και Gossiny μέσα από τις περιπέτειες του ήρωά τους, του «Μικρού Νικόλα και της τρελοπαρέας του» αναφέρονται στην αποβολή ως μέσο τιμωρίας στην άρνηση των μαθητών να επισκεφτούν τον γιατρό:

«Η δασκάλα αγρίεψε τότε, χτύπησε πολλές φορές πάνω στην έδρα με το χάρακα, είπε στον Ανιάν να κάτσει φρόνιμα αν δεν ήθελε να πάρει μηδενικό στη γεωγραφία (ήταν η ώρα της γεωγραφίας) και είπε ακόμα πως ο πρώτος που θα ξαναμιλούσε θα έπαιρνε αποβολή απ' το σχολείο. Έγινε λοιπόν απολυτη ησυχία και κανένας δεν μίλησε, εκτός από τη δασκάλα».

Το ίδιο και στην ιστορία «Ο Μικρός Νικόλας διασκεδάζει»:

«Εγώ ήμουνα στεναχωρημένος, γιατί αν με τιμωρούσε η δασκάλα μας, θα είχα ένα σωρό ιστορίες με το σπίτι μου.[...] κι έπειτα ποιος ξέρει; ίσως η δεσποινίς μου έδινε καμιά αποβολή κι αυτό θα ήτανε πραγματικά φοβερό».

Η Ευγενία Φακίνου, στην «Αστραδευή» περιγράφει μέσα από τις κωμικοτραγικές καταστάσεις που βιώνει η μικρή ηρωίδα του έργου μια

άλλη μορφή τιμωρίας των αμελών μαθητών, την αντιγραφή. Συγκεκριμένα αναφέρει:

«Τη δεσποινίδα Μαρία θα έχεις δασκάλα» μου λει ο Κυριάκος.

«Πού το ξέρεις;» τον ρωτάω;

«Αυτήν έχει και ο ξάδελφός μου ο Γιώργος, που παίει στην Πέμπτη. Είναι στριμμένη. Όταν μιλάει δεν θέλει να ακούγεται κουβέντα. Ο Γιώργος όλο τιμωρία γράφει την ορθογραφία του, πέντε φορές, δέκα φορές. Κάθεται μέσα στα διαλείμματα...».

«Ο ξάδελφός σου φταίει, του λέω, όχι η δασκάλα».

Στο ίδιο θέμα αναφέρεται και μια σύγχρονη συγγραφέας από τη Θεσσαλονίκη, η Θέτη Χορτιάτη, στο βιβλίο της *«Ο δάσκαλος, το βιολί και το αστέρι»*. Μια κοπέλα, η Άννα, παραπονιέται για την σκληρότητα των δασκάλων της και αναφέρεται και στην γραπτές τιμωρίες:

«Μακάρι κι εμάς για τιμωρία να μας έκαναν το ίδιο, αλλά δεν φτάνει που ο δάσκαλος μας βάζει ένα κάρο μαθήματα, έχουμε από πάνω και τις τιμωρίες που είναι να αντιγράψουμε πό-τε δυο, πότε τρεις, πότε πέντε σελίδες από το μάθημα...κι άντε να ξημερωθείς για να τα προλάβεις...».

Το ίδιο μας περιγράφει και η Λεϊά Χατζοπούλου – Καραβία *«Στο δρόμο του θυμωμένου ποταμού»*:

«(Η Ρήνα) άκουσε πειθήνια την τιμωρία: θα 'γραφε ολόκληρο το ποίημα δέκα φορές» καθώς και οι Sempe – Gosiny στον *«Μικρό Νικόλα και την τρελοπαρέα του»*:

«- Ναι, Γκοφρουά, είπε η δασκάλα.. Κάνω ό,τι και οι συμμαθητές σου, σε κοιτάζω που κάνεις το γελωτοποιό. Νομίζω όμως πως κράτησε αρκετά, έτσι δεν είναι; Λοιπόν, πήγαινε τιμωρία στον πίνακα, στο διάλειμμα δεν θα βγεις στην αυλή και αύριο θα μου φέρεις γραμμένη εκατό φορές τη φράση «δεν πρέπει να κάνω του γελωτοποιό την ώρα του μαθήματος διασκεδάζοντας τους συμμαθητές μου και εμποδίζοντάς τους έτσι να το παρακολουθήσουν».

Ο Λουί Περγκό, στο βιβλίο του «Ο πόλεμος των κουμπιών» περιγράφει τις σχέσεις κάποιων μαθητών με την δασκάλα τους:

« - Λα Κρίκ, θα μου φέρεις αύριο το πρωί γραμμένο το ρήμα «πιθηκίζω» εκατό φορές».

[...] « - Αν δεν βγάλετε και οι δυο σας τον σκασμό, θα σαςβάλω να αντιγράψετε οκτώ σελίδες ιστορίας και θα σας τιμωρήσω με δεκαπέντε μέρες κράτηση».

Συνεχίζοντας την ανάγνωση των λογοτεχνικών κειμένων, σε αρκετά από αυτά βλέπουμε να γίνεται λόγος για την κακή βαθμολογία με την οποία «τιμωρούνται» οι αμελείς μαθητές. Ο Ιωάννης Κονδυλάκης, στο βιβλίο του «Όταν ήμουν δάσκαλος» αναφέρει σχετικά:

«Η αλήθεια είναι ότι, ως μαθητής, εθαύμαζα ενίοτε την εξουσία εκείνων οιτινες ηδύνατο αναξελέγκτως να ξυλοκοπούν και να προβιβάζουν, να δίδουν μηδενικά και να τραβούν αυτιά, αλλά δεν επόθησα ποτέ να γίνω τόσο μισητός τύραννος».

Στο ίδιο θέμα αναφέρεται και η Έλλη Αλεξίου στο «Γ' Χριστιανικόν Παρθεναγωγείον»:

«- Ως αριθμοί βαθμολογίας, είπε η κα. Διευθύντρια, έχουνε ορισθεί δια Νομοθετικού Διατάγματος, το 6 ως άριστα, το 5 ως λίαν ακαλώς, το 4 ως καλώς και το 3, 2, 1, ως βαθμοί μη προβιβάσιμοι, δια όλας τα τάξεις το Δημοτικού Σχολείου...».

Ένα είδος ποινής είναι η «πινακίδα μομφής» με στόχο τον εξευτελισμό του μαθητή, την πειθαρχία και τον παραδειγματισμό. Έτσι από την μια έχουμε αυταρχικότητα, ακαμψία του δασκάλου και από την άλλη την υποταγή του μαθητή τυπικά, ενώ υπάρχει έλλειψη σεβασμού, μίσος αποστροφής για το σχολείο, θλίψη και μελαγχολία τα αποτελέσματα. Πάνω σ' αυτό το θέμα ο κ. Χαράλαμπος Χαρίτος σημειώνει: «Ως παιδονομικά μέσα το αλληλοδιδασκτικό σχολείο δεν χρησιμοποιούσε τις σωματικές ποινές, αλλά το μέτρο του υποβιβασμού της κλάσης και την απονομή των ποινικών παρασήμων. Πιπτακώματα ή ποινικά παράσημα ονο-

μάζονταν οι μικρές σανιδένιες επιγραφές με μειωτικούς χαρακτηρισμούς (οκνηρός, φλύαρος, ρυπαρός κ.τ.π.)».

Το αποσπασμα που ακολουθεί από τον έργο του Γρηγόριου Ξενόπουλου, «*Η αδελφούλα μου*», είναι ιδιαίτερα κατατοπιστικό:

«...Σε μια γωνιά της κάμαρας έστεκε τιμωρημένος ο Χαρίλαος, ο φίλος μου. [...] Ήταν όρθιος, με σηκωμένα τα χέρια και με μια μαύρη πινακίδα «μομφής», περασμένη σαν παράσημο απ' το λαιμό του. Ποιός το ξέρει τι έκανε πάλι ο κακότροπος για να τιμωρηθεί έτσι... Αυτός όμως χαμπάρι δεν είχε! Όταν εγύριζα και του έβλεπα, χαμογελούσε αδιάντροπα, ενώ όλο το μίσος και την αστραπή του μαύρου πονηρού ματιού του την εφύλαγε όταν του αντίκρυζε το βλέμμα του δασκάλου. «Τι κακός! Έλεγα με το νού μου, τι κακός!». Και η πλήξη μου και η μελαγχολία μου μεγάλωναν».

Στα πλαίσια του 19^{ου} αιώνα μια ακόμη μορφή επιβαλλόμενης ποιηής ήταν και ο αποκλεισμός των αμελών μαθητών σε «χώρους σωφρονισμού» με κύριο στόχο την «συμβίωση» των μαθητών με διάφορα έντομα και τρωκτικά. Χαρακτηριστικό είναι το αποσπασμα που παρατίθεται στη συνέχεια από την «*Δασκαλομάνα*» του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη:

«Και σείων την κεφαλήν, διηγείτο προς τους μικρούς μαθητάς (ο Γιαννιός ο Βρυκολακάκης), οίτινες τον ήκουον εκπέμποντες μεγάλα επιφωνήματα θαυμασμού πως ο Τζώριτζης ο Σγούρας, δεκαοκτώ χρόνων, υψηλός, με ανωρθωμένα σγουρά μαλλιά, τα οποία δεν ηδύναντο να διευθετήση το κτένιου, έδειρε μίαν φοράν τον άλλον διδάσκαλον, «το Φλάσκο, Φλασκο - μπαμπίνο, του κιριλιάρη», πολιορκήσας αυτόν όπισθεν της δασκαλοκαθέδρας, και κατενεγκών τρεις σφιγκτούς γρόνθους κατά του στέρνου του, διότι ο διδάσκαλος ηπειλήσε να τον κλείση εις το κάτωθεν της δασκαλοκαθέδρας σωφρονιστήριου, όπου έβοσκον βλατούδες και ψαλίδες πολυποδαρούσες και όχι ολίγοι πουτικοί. Πως ο διδάσκαλος είχε συγκαλέσει την επιτροπήν και απήτει την αποβολήν του Τζώριτζη, αλλ' η επιτροπή αυτέτεινε, μη θέλουσα

να δυσαρεστήση τους οικείους του μεγαλόσωμου και φριξότροχος μαθητού».

Στο ίδιο θέμα αναφέρεται και η Comptess De Segur, στο βιβλίο της «Ένας καλός, μικρός διαβολάκος»:

«Τρεις τιμωρίες για τρεις δολοπλοκίες, σύνολο εννιά φοβερές τιμωρίες, ιδιαίτερα την τελευταία: εννιά μέρες στο μπουτρούμι, εννιά μέρες νηστεία, εννιά μέρες μαστίγωμα. Από αύριο τέρμα τα διαλείμματα, συνέχεια δουλειά, μέχρι να αποκαλυφθούν οι ένοχοι.. Επιπλέον, από αύριο το μεσημέρι κάθε μέρα θα σας τιμωρώ τρεις τρεις μέχρι τον τελευταίο, για να μάθετε να κρύβετε τον ένοχο. Έχετε στη διάθεσή σας είκοσι τέσσερις ώρες να το σκεφτείτε».

Στην περίπτωση που κάποιος μαθητής προέβαινε στην πράξη της κλοπής, μία από τις τιμωρίες που του επιβαλόταν ήταν και η τοποθέτηση των χεριών όλων των μαθητών της τάξης μέσα παγωμένο νερό μέχρι να ομολογήσει ο ένοχος την πράξη του. Περιγραφή της συγκεκριμένης τιμωρίας συναντούμε στο έργο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη «Η θεοδικία της δασκάλας»:

«Μίαν των ημερών, εις την καρδίαν του χειμώνας, η δασκάλισσα συνέβη να χάση την χρυσήν καδέναν του ωρολογίου της.

Τι δυστύχημα! Η υποψία έπεσεν εις τα μικράς μαθητρίας, εις όλην την τάξιν. Κάποια απ' αυτάς θα την είχε κλέψει.

Η δασκάλα, αφού απηύθυνε μικρόν λογύδριον εις τα πωχά κοράσια, και τα συνεβούλευσε να μη είναι κλέπτριαι κτλ., διέταξε ν' αδειάσουν όλου το νερόν της σιάμνας εις μικράν σκάφην, την οποίαν είχε στείλει να δανεισθούν από την γείτονα πλύστραν.

Το νερό ήτο κρύου, παγωμένου. Διέταξε να φέρουν την σκάφην εις το μέσον, προ της δασκαλοκαθέδρας, είτα είπεν:

- Ορέξατε χείρας όλαι!

Αι μικραί ήπλωσαν τα χεράκια τους.

- Εμβαπτίσατε ήδη τας χείρας εις το ύδωρ.

Αι μαθήτριαι εβούτηξαν τα χέρια μέσα εις το κρύου νερόν!

- Κρατήσατε όλαι τας χείρας εντός, είπεν η δασκάλα. Οποία από σας αποσύρη πρώτη τη χείρα, εκείνη είναι η κλέπτρια.

- Δεν ηξεύρω πόσην ώραν διήρκεσεν η δοκιμασία. Νομίζω ότι πολλαί συγχρόνως ηναγκάσθησαν ν' αποσύρουν τα τρυφερά παπουδιασμένα χεράκια τους, και η ένοχος δεν ανεκαλύφθη».

Στις ιστορίες των Sempre και Gossiny με κεντρικό ήρωα τον Μικρό Νικόλα συναντούμε δύο επιλέον μορφές τιμωρίας, την αποχή από το διάλειμμα και την ορθοστασία των μαθητών σε μια γωνία της τάξης ή δίπλα στον πίνακα:

«- Φτάνει! Είπε η δασκάλα. Κλοτέρ τιμωρία στη γωνία! [...] η δασκάλα μας όμως ήταν φοβερά νευριασμένη και είπε στον Κλοτέρ να πάψει να κάνει το χαζό, γιατί θα του έβαζε ένα ολοσρόγγυλο μηδενικό».

Και επιπλέον:

«Όταν χτύπησε το κουδούνι, κατεβήκαμε όλoi εκτός από τον Κλοτέρ που ήταν τιμωρημένος, όπως κάθε φορά που σηκώνεται στον πίνακα».

Μια μορφή εκφοβισμού και τιμωρίας των μαθητών ήταν και συνεχίζει ακόμη και σήμερα να υφίσταται σε πιο ήπια μορφή, η παραπομπή τους στον γραφείο του διευθυντή. Την συγκεκριμένη τακτική ακολουθούσε και η δασκάλα στο έργο του Ι. Δ. Ιωαννίδη «Χωρίς κοιτσάν»:

«Για τα συνηθισμένα παραπτώματα δεν υπήρχε θέμα. Εφτανε και η κυρία Έφη. Για τα ασυνήθιστα, ας πούμε τσακωμός, το σπάσιμο ενός τζαμιού, ήταν το γραφείο. Το γραφείο του κυρίου Διευθυντού. «Κύριε Διευθυντά, σας έφερα του...την... Συνήθως τα «του» ήταν περισσότερα από τα «την». Το χέρι μισάνοιγε την πόρτα, σπροκνώνταν μέσα ο...απεσταλμένος, και η πόρτα ξανάκλεινε. Και, τότε, το λόγο είχε ο κύριος Διευθυντής, ο κύριος

Σοροπιάδης. [...] Μόνο που τα χέρια του και η γλώσσα του δεν έσταζαν σιρόπι, αλλά φαρμάκι. Σκέτο φαρμάκι.

Ανάλογα με το είδος του παραπτώματος ή τα κέφια του κυρίου Σοροπιάδη, οι επισκέπτες του έβγαιναν ή με τα δάχτυλα να καίνε ή με μάγουλα ροδοκόκκινα. Κι αλίμονο, αν ο κύριος Σοροπιάδης σε άκουγε, ή έστω μόνο σε έβλεπε, να ανοιγοκλείνεις τα χείλια. Ήταν σαν να διάβαζε τη σκέψη σου εκείνη τη στιγμή και νόμιζε ότι ζητούσες και τα ρέστα. Και σου τα 'δινε ακόμα και στο διάδρομο, όπως έτρεχε και σε προλάβαινε.

Έτσι, το γραφείο του κυρίου Σοροπιάδη, κάποιος το ονόμασε «Σορόπι του Άδη». Καλύτερα στον Άδη παρά στο γραφείο του κυρίου Σοροπιάδη...

Γι' αυτό και μόνο η απειλή της κυρίας Έφης «όποιος ατακτεί θα τον πάω στο γραφείο του κυρίου Διευθυντού», έφτανε για να σου σβήσει τη σκέψη για χαμόγελο».

Ολοκληρώνοντας την εξέταση των λογοτεχνικών πηγών εντοπίζουμε και άλλες μορφές ποιηής, οι οποίες παρόλο που δεν έχουν σαν ιδιαίτερο χαρακτηριστικό την βία, είναι ωστόσο το ίδιο αποτελεσματικές σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς που την υιοθετούσαν στην διαδικασία της αγωγής που προσέφεραν στους μαθητές τους. Πιο συγκεκριμένα, η ειρωνία και το περιπαικτικό ή αυστηρό βλέμμα από την πλευρά του δασκάλου προκαλούσαν στους μαθητές συναισθήματα ανάλογα ή ακόμη και πιο αρνητικά από ότι όταν τους ασκούσαν σωματική βία.

Η Λεΐα Χατζοπούλου – Καραβία στο «Δρόμο του θυμωμένου ποταμού» αναφέρει:

«(Η Ρήνα) πήγε αδιάβαστη πάλι στο σχολείο. Ο καθηγητής των Ελληνικών είχε χάσει την υπομονή του, δεν την μάλωνε πια σαν πριν - τι καλά που ήταν τότε! - την κορόιδευε μονάχα ώσπου γινόταν κατακόκκινη από ντροπή.

- Όπως βλέπω, η δεσποινίς δεν μπόρεσε πάλι να διαθέσει τον πολύτιμο χρόνο της σε μελέτη, πέστε μας τότε καλύτερα, πώς διασκεδάσατε χτές, δεσποινίς μου».

Αναφορικά με το άγριο βλέμμα του δασκάλου η Μαρία Πυλιώτου στο βιβλίο της με τον τίτλο *«Τα δέντρα που τρέχουν»* γράφει:

«Η μισ Ανν του βλέπει να κοιτάει αλλού αφηρημένα και ξεροβήχει ρίχνοντάς του μια λοξή ματιά. Εκείνη την ώρα μιλούσε για μια πόλη που την έδειχνε στο χάρτη».

Οι μορφές τιμωρίας που αναλύθηκαν πιο πάνω δεν εξαντλούν όλα το φάσμα των επιβαλλόμενων ποινών στο χώρο του σχολείου όπως αυτές παρουσιάσθηκαν για πρώτη φορά και εξελίχθηκαν στο διάβα των αιώνων. Εάν επιχειρήσει κανείς να ανατρέξει σε περισσότερες λογοτεχνικές πηγές θα ανακαλύψει ότι φαινόμενα όπως η νηστεία, οι ανακρίσεις, η φάλαγγα, η αποχή από διάφορες δραστηριότητες όπως εκδρομές, γιορτές και παρελάσεις ή ακόμη και η παραπομπή των μαθητών στην αστυνομία αποτελούν μορφές τιμωρίας, οι οποίες προκαλούν τα ίδια ή και χειρότερα αποτελέσματα στον ψυχισμό και την προσωπικότητα των μαθητών.

Όπως έγινε αντιληπτό από την παράθεση των παραπάνω στοιχείων οι επιβαλλόμενες ποινές στο χώρο της εκπαίδευσης δεν ήταν ούτε λιγοστές στον αριθμοί αλλά ούτε και φτωχές στην ποικιλία. Υπήρχαν αρκετοί τρόποι σωφρονισμού ή εξευτελισμού των μαθητών όταν οι τελευταίοι έδειχναν ανυπακοή ή απρέπεια στους μεγαλύτερους τους και ιδιαίτερα στους διδασκάλους τους. Εύλογα ωστόσο γεννάται το ερώτημα αν μέσα στα πλαίσια ενός αυταρχικού εκπαιδευτικού συστήματος υπάρχουν περιθώρια επαίνου και αναγνώρισης της προόδου κάποιων μαθητών. Η απάντηση στο συγκεκριμένο ερώτημα είναι θετική. Η μελέτη των προαναφερόμενων λογοτεχνικών πηγών μας επέτρεψε να μελετήσουμε και τους τρόπους αμοιβής και ενίσχυσης των επιμελών και ευφυών μαθητών.

Πιο συγκεκριμένα, στα περισσότερα λογοτεχνικά έργα συναντούμε την πιο διαδεδομένη μορφή επαίνου που διατηρείται και στις μέρες μας,

Στην υλική επιβράβευση θα μπορούσαμε να εντάξουμε και την ενίσχυση των καλών μαθητών με κάποια αυτοκόλλητα που τοποθετούσαν οι εκπαιδευτικοί πάνω σε σωστές ορθογραφίες, εκθέσεις, διαγωνίσματα κ.λ.π. Η Μαρία Πυλιώτου στα *«Δέντρα που τρέχουν»* αναφέρει:

«Η δασκάλα έρχεται κοντά του, τελειώσει πρώτος. Ελέγχει τις ασκήσεις του και του βάζει πάνω στη δεξιά γωνιά ένα χρυσό αστεράκι αυτοκόλλητο. Και να σκεφτεί κανείς πως στην παιρίδα δεν τα πολυαγαπούσε τα μαθηματικά. Εδώ του φαίνονται τόσο εύκολα. Ακόμα ένα χρυσό αστεράκι, λοιπόν. Φέγγει το τετράδιό του κι ας είναι γκριζος ο ουρανός κι ας έχει μέρες να δει μια ακτίδα ήλιου σε τούτο τον τόπο που λέγεται Λουδίνο. Σχολνά χαρούμενος. Η τσάντα στην αγκαλιά του, το αστεράκι να του ζεσταίνει την καρδιά. Ξεχνά πως η μάνα του είναι άρρωστη, η γειτονιά τους μοιάζει πιο όμορφη και η Μάξγουελ Χιλ ο πιο όμορφος και απίθανος δρόμος του κόσμου. Άλλοτε ο γκριζος ουρανός του φαινόταν πως χαμήλωνε, χαμήλωνε, κόντευε να τον πλακώσει».

Διαβάζοντας την παραπάνω παράγραφο, εύκολα αντιλαμβανόμαστε κατά πόσο μια ελάχιστη μορφή ενίσχυσης – στην προκειμένη περίπτωση ένα αστεράκι – μεταβάλλει την ψυχολογία του παιδιού και του δημιουργεί ισχυρά κίνητρα για μάθηση.

Στην *«Αστραδενή»* της Ευγενίας Φακίνου βλέπουμε ο καλύτερος μαθητής της τάξης να χειροκροτείται από τους συμμαθητές του ή να αναγινώσκει ο ίδιος την εργασία του μπροστά σε όλη την τάξη:

«Σήμερα στο Μουσείο θα μας διαβάσει την εργασία της, ποια άλλη;...Η Πειτροπούλου!...Μεγάλη αδυναμία της έχει η δεσποινίς».

«Η δεσποινίς χειροκρότησε την Πειτροπούλου. Τη χειροκροτήσαμε κι εμείς...Τι να κάναμε;...».

Επιπρόσθετα, στο έργο του Ρόμπερτ Κόρμιερ *«Ο πόλεμος της σοκολάτας»*, συναντούμε δύο ακόμη μορφές αμοιβής, την επίδοση υποτροφίας και την τοποθέτηση της φωτογραφίας του καλού μαθητή στην εφημε-

ρίδα προκειμένου να γνωστοποιηθεί η επιτυχία του στο ευρύ κοινό. Στη συνέχεια παραθέτουμε το σχετικό αποσπασμα:

«Ἐέρω» *είπε ο καθηγητής κουνώντας λυπημένα το κεφάλι του με συμπόνια. [...] Είχε πετύχει τόσο υψηλή βαθμολογία στο εισαγωγικό διαγώνισμα στην «Αγία Τριάδα», που του δόθηκε μια από τις σπάνιες υποτροφίες της «Αγίας Τριάδας»: εκατό δολάρια μείον από τα δίδακτρα του και η φωτογραφία του στην εφημερίδα.*

Στα «πιτακώμματα» ή «πινακίδες μομφής» αναφερθήκαμε στο πρώτο μέρος της εργασίας όπου γινόταν λόγος για τις επιβαλλόμενες ποινές στο χώρο του σχολείου. Κάτι αντίστοιχο συναντούμε και στις αμοιβές των επιμελών μαθητών. Πιο συγκεκριμένα, οι καλοί μαθητές λάμβαναν εύσημα – βραβεία, γεγονός που γίνεται αντιληπτό και από το παρακάτω αποσπασμα μέσα από το βιβλίο της Ελένης Φουρναράκη *«Η αγωγή και η εκπαίδευση των κοριτσιών»*:

«Δια να προσκληθώσιν αι εύτακται και άτακται.

Εν σύριγμα. Αι εύτακται! (αναγιγνώσκει η γενική πρωτόσολος τα ονόματα), έπειτα αι άτακται! (αναγιγνώσκει και τούτων τα ονόματα).

Πάσα μία τούτων, άμα ακούση το όνομά της, εξέρχεται των γραφείων, και και αι μεν εύτακται παρατάσσονται εις τα δεξιά του βάρρου, βραβεύονται με εν εύσημον και επιστρέφουν εις τους τόπους των».

Μια μορφή αμοιβής που διατηρείται και στις μέρες μας είναι η επιβράβευση των επιμελών και υπεύθυνων μαθητών με καλή βαθμολογία και προβίβασμό σε ανώτερη τάξη. Η Ζώρζ Σαρρή στο *«Παραράδιασμα»* περιγράφοντας την ιστορία της μικρής Ανάστως αναφέρει:

«Στα τέλη του Νοέμβρη, το καημενούλι το αναγνωστικό της πρώτης, που άσκοπα είχε φθαρεί στα χέρια της Βούλας, δεν είχε άλλους θησαυρούς να της προσφέρει. Με την αχόρταγη πείνα για τούτη την καινούρια τροφή, η Ανάστω τους είχε όλους καταβρο-

χθίσει. Τι κι αν ο δάσκαλος έλεγε να τον ακούει όλο το μονοτάξιο: Άριστη, άριστη η Αναστασια! Εκείνη δεν το 'παιρνε πάνω της να καμαρώνει. Τα «δεκαρούλια» δεν την παρηγορούσαν, βαριόταν να διαβάξει όλο τα ίδια και τα ίδια. Η μαγεία της πρώτης είχε διαλυθεί.

Όσον αφορά στο θέμα της παρακολούθησης από έναν μαθητή μιας ανώτερης τάξης διαβάζουμε σχετικά στην «Βαγγελίτσα» της Έλλης Αλεξίου:

«Όπως άρχισε ο χρόνος, έτσι τελείωσε. Όταν η Βαγγελίτσα προόδευε, έπαιρνε η δασκάλα κουράγιο και πάσκιζε να της το μεταδώσει κι αυτηνής. Και πότε με το καλό, πότε με το κακό, με την απειλή ή με το φιλότιμο, κατάφερε η Βαγγελίτσα, αληθινά με του ιδρώτα του του προσώπου της, να μάθει ως τα 20, που είναι δα το τελευταίο μάθημα της «διδασκίας ύλης» για την Πρώτη Τάξη. Κατάφερε να μάθει ως το 20, δηλαδή κατάφερε να προβιβασιεί».

Τέλος, οι προσπάθειες των καλών μαθητών επιβραβεύονταν και με την διοργάνωση εορτών, την επίσκεψη σε θέατρα και μουσεία και με περιπάτους.

Ενδεικτικό είναι το απόσπασμα της Έλλης Αλεξίου από το «Γ' Χριστιανικόν Παρθεναγωγείον»:

«Εν τω μεταξύ οι μαθήτριές μου όλο και πλήθαιναν. [...] Αυτές οι μικρές, που είναι γεμάτες πονηριά, πληροφορήθηκαν η μια με την άλλη, πως κάτω, στην τάξη της καινούργιας δασκάλας, καλοπερνάει κανείς. Ξύλο δεν πέφτει. Φωνές και καυγάδες δεν έχει. Τα διωξίματα καταργήθηκαν. Εκδρομούλες κάνουμε συχνά, πότε δω, πότε κει, και τέλος πάντων περνούμε διασκεδαστικά».

«Αν θέλουμε, κλείνουμε τις εργασίες του έτους και με μια μικρή επιδειξούλα. Καλούμε δηλαδή τους γονείς, τους λέμε με-

*ρικά λόγια, βάζομε τα παιδιά και τραγουδούν ένα, δυο άσμα-
τα...κάτι τέτοια αρέσουν στους γονείς. Τους ευχαριστούν».*

Στο φάσμα των αμοιβών στο σχολείο δεν συμπεριλαμβάνονται μόνο οι προαναφερόμενες. Υπήρξαν και άλλοι τρόποι επαίνου των καλών μαθητών, όπως ο ορισμός σημαιοφόρου στην παρέλαση, η τοποθέτηση τους σε πρώτο θρανίο, κοντά στην έδρα κ.λ.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ολοκληρώνοντας την παράθεση των παραπάνω είναι εύλογο διατυπωθούν διάφορα ερωτήματα, όπως το κατά πόσο μπορεί να διαπαιδαγωγηθεί και να ανατραφεί ένα παιδί χωρίς εξαναγκαστικά μέσα καθώς επίσης και ποιος θα είναι ο αντίκτυπος από την άσκηση βίας εναντίον του.

Στην προσπάθειά μας να δώσουμε μια απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα και μέσα από την μελέτη των προαναφερόμενων λογοτεχνικών πηγών, οδηγηθήκαμε στην εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικών με το εκάστοτε σύστημα των επιβαλλόμενων τιμωριών και των αμοιβών και σχετικά με τους διάφορους τύπους εκπαιδευτικών, όπως αυτοί έδρασαν μέσα σε συγκεκριμένα εκπαιδευτικά, πολιτικά και γενικότερα κοινωνικοοικονομικά πλαίσια, καθώς επίσης και με τις σχέσεις μεταξύ δασκάλων, μαθητών και γονέων. Ανάλογες σκέψεις προκαλούνται σχετικά με την αντιμετώπιση του επαγγέλματος του διδασκάλου από την κοινωνία και σχετικά με τις φυλετικές διακρίσεις ή σεξιστικές αντιλήψεις των ανθρώπων τις επαρχίας στη διάρκεια του ΧΙΧου ή τις αρχές του ΧΧου αιώνα.

Πιο συγκεκριμένα, βασιζόμενοι στην μελέτη των λογοτεχνικών πηγών μπορούμε να συμπεράνουμε πως σε χρονικό διάστημα περίπου δύο αιώνων οι εκπαιδευτικοί κατά κύριο λόγο επέβαλλαν αυστηρές ποινές και σκληρά παιδονομικά μέσα προκειμένου να συνειτίσουν τους αμελείς και ανυπάκουους μαθητές. Η βία, το μαστίγωμα, ο φάλαγγας, η νηστεία, η πινακίδα μομφής κ.α. είναι μερικές από τις τιμωρίες που επινοούσαν κάποιοι δάσκαλοι, ενώ παράλληλα οι ίδιοι ήταν φειδωλοί στον έπαινο και συγκρατημένοι στις σχέσεις τους με τα παιδιά. Η παιδαγωγική σχέση ήταν τυπική και στηριζόταν στην εξουσία του δασκάλου και στην υποτέλεια του μαθητή.

Όπως έγινε φανερό, στα παλαιότερα χρόνια – κυρίως κατά την διάρκεια του ΧΙΧ αιώνα – οι ποινές ήταν πολύ αυστηρές, σκληρές και ενίοτε απάνθρωπες. Ο εγκλεισμός π.χ. των αμελών μαθητών σε αποθήκες

γεμάτες από ζωύφια και τρωκτικά με στόχο τον σωφρονισμό και την πειθαρχία δεν μπορεί σήμερα να κατανοηθεί ούτε από το πιο βίαιο ον, πόσο μάλλον να δικαιολογηθεί.

Βέβαια, ο εγκλεισμός δεν ήταν η μοναδική τιμωρία. Σπουδαίοι συγγραφείς, όπως ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης ή ο Ιωάννης Κονδυλάκης περιγράφουν με τον ίδιο γλαφυρό και παραστατικό τρόπο μέσα στα διηγήματά τους, τα επιβαλλόμενα συστήματα αμοιβών και ποινών στα σχολεία της εποχής τους. Στα έργα τους γίνεται λόγος για άσκηση βίας εναντίων των μαθητών, για εξευτελισμό και παραδειγματική τιμωρία. Ειδικότερα, ο Ιωάννης Κονδυλάκης μας δίνει μια εικόνα της εκπαιδευτικής πραγματικότητας όπως αυτή εξελισσόταν στην ιδιαίτερη πατρίδα του, την Κρήτη. Σε αρκετά λογοτεχνήματα η Κρήτη αποτέλεσε τον τόπο όπου διεξήχθησαν εικόνες σκληρότητας και βιαιότητας εναντίων των μαθητών.

Στη νεότερη εποχή, η Λιλίκα Νάκου, περιγράφει με ζωνρά χρώματα την κατάσταση που επικρατούσε στα σχολεία της Κρήτης μέσα από την ιστορία μιας νεαρής καθηγήτριας μουσικής που κλήθηκε να τιθασει τους ανυπάκουους αλλά και «επαναστάτες» μαθητές της. Όπως έγινε αντιληπτό συναντήσαμε και την αντίθετη πλευρά από αυτή που συνήθως εξετάζαμε. Σε μικρές και αυστηρά κλειστές κοινωνίες, όπως αυτή του νησιού της Κρήτης, οι δάσκαλοι κινδύνευαν από τους μαθητές τους σε περίπτωση που τους βαθμολογούσαν αυστηρά ή τους τιμωρούσαν άδικα. Βέβαια, τέτοιες περιπτώσεις αποτελούν τις εξαιρέσεις που όμως επιβεβαιώνουν τον κανόνα της αυστηρής στάσης των δασκάλων απέναντι στους μαθητές τους.

Επιπρόσθετα, κάτι που παρατηρήθηκε από την ανάγνωση των λογοτεχνημάτων ήταν το γεγονός ότι οι γυναίκες συγγραφείς (Σαρρή, Νάκου, Αλεξίου, Ροδοπούλου κ.α.) περιελάμβαναν στα έργα τους περισσότερες μορφές αμοιβής και ενίσχυσης των μαθητών από ότι οι άνδρες συγγραφείς (Παπαδιαμάντης, Ξενόπουλος, Ιωαννίδης, Τραυλαντώνης κ.α.), οι οποίοι επέμεναν κατά κύριο λόγο μόνο στην λεπτομερή περιγραφή των τιμωριών, με αυστηρά τυπικό τρόπο χωρίς συναισθηματισμούς. Οι γυναίκες λογοτέχνες στο έργο τους, που τις περισσότερες φορές μοιάζει αυτοβιογραφικό, συνοδεύουν την περιγραφή των αμοιβών

και των ποινών με την αναφορά στις γενικότερες επικρατούσες συνθήκες της ζωής των μαθητών που δέχονταν την τιμωρία ή την ενίσχυση, δίνοντας έναν συγκινητικό και τρυφερό τόνο στα επεισόδια που εξιστορούν στα βιβλία τους.

Για παράδειγμα, η Έλλη Αλεξίου, στη συλλογή της *«Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή»* δεν παραλείπει να αναφερθεί στη δυστυχισμένη ζωή των παιδιών της εποχής που περιγράφει, τα οποία ενώ δεν μπορούσαν να εξασφαλίσουν ούτε τα απαραίτητα για να ζήσουν (τροφή, στέγη, αγάπη, φροντίδα), ήταν αναγκασμένα να δέχονται και την σκληρή αντιμετώπιση των δασκάλων και το ανελέητο – τις περισσότερες φορές – σύστημα των αμοιβών και των ποινών που αυτοί τους επέβαλλαν.

Η διάκριση ανάμεσα στο τρόπο προσέγγισης των εκάστοτε συστημάτων των αμοιβών και των ποινών από τους άνδρες και τις γυναίκες συγγραφείς δεν είναι η μόνη. Διαφορές μπορεί να εντοπίσει κανείς και ανάμεσα στους συγγραφείς που έζησαν και έδρασαν σε διαφορετικά χρονικά πλαίσια. Για παράδειγμα, σε έργα σύγχρονων συγγραφέων διακρίνουμε, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, μια όχι τόσο αυστηρά συντηρητική προσέγγιση και αναφορά στις σχολικές κυρίως τιμωρίες αλλά και αμοιβές, αλλά μια προσέγγιση γεμάτη χιούμορ εντασσόμενη με φυσικό τρόπο στα πλαίσια της σχολικής ζωής ως ένα αναπόσπαστο τμήμα της – ένα τμήμα του οποίου η περιγραφή συμβάλλει στην ορθότερη και πληρέστερη κατανόηση του γενικότερου εκπαιδευτικού συστήματος κάθε εποχής.

Λαμβάνοντας υπόψη την εθνικότητα των συγγραφέων, εφόσον η μελέτη μας δεν περιορίστηκε μόνο σε Έλληνες λογοτέχνες αλλά και ξένους (Γάλλους, Άγγλους κ.λ.π.), μπορούμε να πούμε πως δεν έπαιξε ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην εξαγωγή συμπερασμάτων καθώς δεν εντοπίστηκε καμία διαφοροποίηση ως προς τον τρόπο περιγραφής των τιμωριών και των ειδών της ποινής που επιβάλλονταν στις χώρες καταγωγής τους. Στα ξένα λογοτεχνήματα συναντήσαμε όλες σχεδόν τις μορφές τιμωρίας, όπως την κράτηση των μαθητών περισσότερες ώρες στο σχολείο μετά την λήξη των μαθημάτων, την αντιγραφή του μαθήματος, την βία (χαστούκια, βέργα κ.λ.π.) καθώς επίσης και την ειρωνεία με ελάχιστες

εξαιρέσεις όπως την φάλαγγα ή την πινακίδα μομφής, που κυρίως εφαρμόζονταν στην ελληνική σχολική πραγματικότητα.

Όσον αφορά την αμοιβή, εντοπίσαμε ακριβώς τους ίδιους τρόπους ενίσχυσης των μαθητών που είχαμε συναντήσει και στα ελληνικά εκπαιδευτικά πλαίσια, όπως την υψηλή βαθμολογία, την λεκτική επιβράβευση και την ανταμοιβή των καλών μαθητών με την οργάνωση κάποιας εκδρομής ή γιορτής προς τιμήν τους. Μόνο η περίπτωση της υλικής επιβράβευσης δεν εντοπίστηκε μέσα στα ξένα λογοτεχνήματα και αυτό μας κάνει να εικάσουμε πως ο λόγος απουσίας της ήταν οι καλύτερες συνθήκες διαβίωσης των μαθητών της εποχής που περιγράφουν οι ξένοι λογοτέχνες στα έργα τους όπως οι Sempre και Gossiny, ο Robert Kormier ή η Comptesse De Segur, ενώ κατά κύριο λόγο μέσα από τα έργα του Κονδυλάκη, του Παπαδιαμάντη ή της Αλεξίου διαφαίνεται η εξαθλιωμένη ζωή των παιδιών, τα οποία κατέβαλαν σημαντικές προσπάθειες να μορφωθούν και ικανοποιούνταν όταν βραβεύονταν με ένα “κομμάτι ζάχαρης” ή λίγα γλυκά, κάτι που ήταν δύσκολο να εξασφαλίσουν στην καθημερινή τους ζωή.

Διαβάζοντας αρκετά από τα λογοτεχνικά κείμενα καθίστατο δυνατό να εξαχθούν συμπεράσματα και για το κοινωνικό κύρος του εκπαιδευτικού. Το επάγγελμα του δασκάλου ήταν υποτιμημένο κοινωνικά. Ο μισθός τους ήταν χαμηλός και το επάγγελμα αυτό το ασκούσαν άτομα από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Για τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα αυτή η επιλογή θεωρούνταν αδιανόητη. Εντούτοις, ο δάσκαλος ταυτιζόταν με μερικές ηθικές αρχές όπως της τιμής, του καθήκοντος και της ηθικής.

Η προσφορά των εκπαιδευτικών ήταν κοινωνικά παραγνωρισμένη. Θεωρούνταν ανεπαρκείς για την ουσιαστική διαπαιδαγώγηση των Ελλήνων. Η συγκεκριμένη αντίληψη στηριζόταν στην άγνοια που είχαν μέσα από το σχολαστικιστικό τους πνεύμα και που απείχε πολύ από τις σύγχρονες ευρωπαϊκές παιδαγωγικές απόψεις. Ωστόσο, όπως φαίνεται μέσα από τις λογοτεχνικές πηγές και οι ίδιοι οι δάσκαλοι είχαν φτάσει στο σημείο να πιστεύουν ότι είναι κοινωνικά υποδεέστεροι και χαρακτηρίζονταν

από κοινωνική αδεξιότητα, αμηχανία και ανασφάλεια έξω από το χώρο του σχολείου.

Σε πολλά από τα λογοτεχνήματα είναι διάχυτη η αίσθηση ότι η αυταρχικότητα σαν αντίληψη και πρακτική διαπαιδαγώγησης δεν αφορούσε μόνο τους δασκάλους που δούλευαν στα δημόσια σχολεία, αλλά και αυτούς που δούλευαν στα σπίτια. Επρόκειτο δηλαδή για την πρακτική μιας ιδεολογίας αυταρχικής, αντιδραστικής και όχι απλά για θεσμοθετημένους νόμους που αφορούν τα σχολικά πλαίσια. Επιπλέον δεν διαπιστώθηκε καμιά διαφοροποίηση μεταξύ των δύο φύλων. Υπέρ της τιμωρίας ήταν και οι άνδρες και οι γυναίκες εκπαιδευτικοί.

Όσον αφορά στο φύλο των μαθητών που παρουσίαζαν κακή αγωγή και ανυπακοή και δέχονταν τις τιμωρίες γίνεται αντιληπτό ότι ήταν περισσότερο τα αγόρια αυτά που προκαλούσαν φασαρία και αναστάτωση μέσα στην τάξη και αντιμετώπιζαν τη βία των δασκάλων. Από την άλλη πλευρά, τα κορίτσια τιμωρούνταν περισσότερο για παραπτώματα, όπως την κλοπή, την βρώμικη εμφάνιση, την ιδεολογία τους κ.α. με λιγότερο βίαιες ποινές. Ο έπαινος ωστόσο αποδιδόταν εξίσου ισότιμα και στα δύο φύλα εφόσον τον δικαιούνταν.

Όσον αφορά το πορτρέτο του δασκάλου που σκιαγραφείται μέσα από τις διάφορες λογοτεχνικές πηγές, θα μπορούσαμε να πούμε πως δεν είναι ένα και μοναδικό. Στο διάβα των εποχών συναντήσαμε αρχικά έναν δάσκαλο αυστηρό με τη βέργα πάντοτε στο χέρι να κατασκοπεύει τις κινήσεις των μαθητών του και να είναι έτοιμος να αποδώσει δικαιοσύνη με την βία. Η τιμωρία θεωρούνταν από τον ίδιο και από όλο το κοινωνικό σύνολο μέσο πειθαρχίας, «σωστής διαπαιδαγώγησης» και μέσο για την περιφρούρηση του κύρους του. Το σχολείο και ο δάσκαλος κατείχαν την θέση της ισχυρής εξουσίας και ήταν αποστασιοποιημένοι από οτιδήποτε αφορούσε ή εξέφραζε τον μαθητή. Καμιά παρατήρηση δεν επιτρεπόταν από κανένα στη διδασκαλία του δασκάλου και στις γνώσεις του. Οι μαθητές δεν επιτρέπονταν να παίρνουν οποιαδήποτε πρωτοβουλία. Τα πάντα καθορίζονταν από σχολικούς κανονισμούς που αφορούσαν την λειτουργία του σχολείου. Δεν υπήρχε επαφή, κατανόηση ή βοήθεια στα προβλήματα των μαθητών.

Κατά την διάρκεια του ΧΙΧου αιώνα εμφανίστηκαν και κάποιες εξαιρέσεις δασκάλων μέσα στο γενικότερο αυστηρό εκπαιδευτικό σύστημα. Έκαναν την εμφάνισή τους δάσκαλοι με πιο προοδευτικές απόψεις για τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των μαθητών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η «Δασκαλομάννα» του Παπαδιαμάντη. Το όνομα το είχαν αποδώσει οι νεαροί μαθητές του Δημοτικού σχολείου αρρένων της Σκιάθου στο δάσκαλό τους, ο οποίος αν και ήταν αυστηρός και απαιτητικός, ήταν συνάμα ρηξικέλευθος, αφού όταν το επέτρεπε ο καιρός συνόδευε τους μαθητές του στην εξοχή για να παίξουν και να κολυμπήσουν. Κάπνιζε πολύ και δεν ανεχόταν την κομφορμιστική ενδυμασία: *«Ο, τι καθιστά τον διδάσκαλου δυστυχής, ήτο ο περιορισμός, του οποίου είχε επιβάλει εις τον εαυτόν του, να φορή κατά το θέρος το σακάκι του!»*. Στην προοδευτική στάση του συγκεκριμένου δασκάλου αλλά και άλλων παρόμοιων συντελούσε και το γεγονός του αρραβώνα. Πολλοί δάσκαλοι μετατράπηκαν σε ευγενικές ψυχές από την στιγμή που βρήκαν το σύντροφό τους.

Όπως έγινε φανερό, τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την παρούσα μελέτη ήταν πολλά και ποικίλα, για τα επιβαλλόμενα συστήματα των ποινών και των αμοιβών, για τους διαφορετικούς χαρακτήρες των εκπαιδευτικών όπως αυτοί διαμορφώθηκαν στα εκάστοτε κοινωνικά πλαίσια, για τις σχέσεις μεταξύ διδασκόντων και μαθητών καθώς επίσης και για τους τρόπους προσέγγισης των παραπάνω θεματικών από τους Έλληνες και ξένους συγγραφείς.

Ίσως το γενικότερο συμπέρασμα που θα μείνει στον κάθε αναγνώστη είναι ότι κανένα παιδί δεν έχει ανάγκη το ξύλο και κανένας παιδαγωγός δεν θα έπρεπε να περιμένει θετικά αποτελέσματα από αυτό. Η ανατροφή και η εκπαίδευση του παιδιού είναι αφενός τέχνη και αφετέρου ιερό καθήκον. Σ' αυτό το καθήκον που περιέχει τόση αγάπη και συμπάθεια, ο κάθε εκπαιδευτικός θα πρέπει να επωφελείται από τις καλύτερες μεθόδους και τις καλύτερες γνώμες.

Όσοι κάποιοι υποστηρίζουν πως η χρήση της ποινής τόσο στην οικογενειακή όσο και στη σχολική αγωγή είναι απαραίτητη, γιατί διαπαιδαγώγηση και μόρφωση χωρίς υποδείξεις, παρατηρήσεις και τιμωρίες είναι πρακτικά αδύνατη. Ακόμη και σ' αυτήν την περίπτωση όμως, η

χρήση πρέπει να είναι λογική και όχι συνεχής, υπερβολική, επίμονη, άκαιρη, αψυχολόγητη και άδικη, γιατί τότε δημιουργεί φόβο και κατάθλιψη στην παιδική ψυχή.

Ολοκληρώνοντας την παρούσα μελέτη, παραθέτουμε το παρακάτω απόσπασμα από το βιβλίο του Ι. Δ. Ιωαννίδη «Χωρίς κοτσάνι» όπου γίνεται έντονα αντιληπτή η ανάγκη των μαθητών για αγάπη και κατανόηση από τον δάσκαλό τους.

«Την τελευταία ώρα η δασκάλα άρχισε να λει ένα παραμύθι.

Ήταν για μια φτωχιά κοπέλα που ήταν απλή κι εργατική, υπομονετική και καλόκαρδη. Όταν γεννήθηκε οι μοίρες που πήγαν και την μοίρασαν της είπαν ότι θα παντρευόταν ένα βασιλόπουλο. Το βασιλόπουλο αυτό μια κακιά μάγισσα το είχε μαγέψει κι είχε χάσει τη λαλιά και τα μαλλιά του.[...] Πώς θα συναντούσε όμως η κοπέλα το βασιλόπουλο, που ούτε το ήξερε ούτε την ήξερε; Εδώ ήταν το κλειδί του παραμυθιού. Το κλειδί αυτό ήταν σ' ένα τριαντάφυλλο. Το πώς, θα το βλέπαμε παρακάτω.

Πέρασαν χρόνια με μπόρες και χιόνια. Η φτωχή κοπέλα περίμενε το μαγικό ή το παράξενο τριαντάφυλλο να φανεί για να της δείξει το βασιλόπουλο.

Μια μέρα εκεί που έβγαζε νερό από ένα πηγάδι, ήρθε κοντά της ένας άντρας που δεν είχε ούτε μαλλιά ούτε μιλιά κι είχε στα χέρια του ένα άσπρο τριαντάφυλλο. Αυτός είναι το βασιλόπουλο, σκέφτηκε η κοπέλα κι ετοιμάστηκε να του δώσει νερό να πει, χωρίς ακόμα να της το ζητήσει. Εκείνος τότε θύμωσε και κόντεψε να τη ρίξει στο πηγάδι. Τρόμαξε η κοπέλα και τραβήχτηκε πέρα από το πηγάδι. Έτσι, γλίτωσε. Ο άντρας που φαινόταν ότι δεν είχε ούτε μυαλά σωστά, ούτε μαλλιά, ούτε μιλιά, της πέταξε το τριαντάφυλλο κι έφυγε. Κι ενώ η κοπέλα δεν ήξερε τι να σκεφτεί, το τριαντάφυλλο μίλησε και της είπε: «Καλά να πάθεις, αφού δεν ήξερες ότι ένα τριαντάφυλλο χωρίς κοτσάνι σημαίνει πως δεν υπάρχει αγάπη».

Έτσι, η κοπέλα έμαθε το μέγα μάθημα και δεν έπεφτε πια στην παγίδα με κίνδυνο να πέσει μες στο πηγάδι. Ήξερε πως το βασιλόπουλο θα ήταν ο άνθρωπος που θα της πρόσφερε τριαντάφυλλο που θα 'χε κοτσάνι.

Κι έτσι μια μέρα, ύστερα από καιρό, εκεί που έβγαζε πάλι από το πηγάδι νερό, ήρθε ένας νέος άντρας χωρίς μαλλιά και χωρίς μιλιά με ένα τριαντάφυλλο στο χέρι. Εκείνη δεν βιάστηκε να του δώσει νερό. Μόνο όταν τον είδε να της προτείνει το τριαντάφυλλο που είχε κοτσάνι, του χαμογέλασε και του έδωσε νερό να πιει. Κι εκείνος έβρεξε το κεφάλι του κι αμέσως απέκτησε μαλλιά, έβρεξε τα χείλια του κι αμέσως απέκτησε μιλιά.

Κι ακούστηκε να λει: «Σ' ευχαριστώ που αναγνώρισες το τριαντάφυλλο σωστά και μ' έσωσες από τα μάγια της κακιάς μάγισσας. Είμαι ένα βασιλόπουλο, που είναι γραφτό του να παντρευτεί αυτή που θα 'κανε να φυτρώσουν ξανά τα ωραία μου μαλλιά και να αποκτήσω ξανά τη μιλιά. Το τριαντάφυλλο αυτό με το κοτσάνι συμβολίζει την αγάπη».

Την πήρε από το χέρι και πήγαν να ζήσουν στο παλάτι. Κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα...

Αυτό ήταν το παραμύθι. Μας ρώτησε αν μας άρεσε. Παραμύθι και να μην μας αρέσει! Μας άρεσε πάνω απ' όλα που για πρώτη φορά γλύκανε η φωνή της. Αυτό όμως διατάσαμε να της το πούμε. Πάντως, σαν επιμύθιο, βγάλαμε και ηθικό συμπέρασμα: «Η αγάπη σώζει».

[...] Πέρασαν λίγα λεπτά. Ξαφνικά η Σοφίτσα μπαίνει βιαστική. «Έρχεται» λει και τρέχει και κάθεται στο θαρανίο της.

Ο Αλέξανδρος παίρνει τη θέση του πλάι στην πόρτα και την ώρα που η κυρία Έφη μπαίνει της προσφέρει το άσπρο τριαντάφυλλο και της λει: «Καλώς ορίσατε. Εκ μέρους όλης της τάξης...»

Η κυρία Έφη ξαφνιάζεται. Κάνει να χαμογελάσει, μα το ξεχνά. Και μόνο πιάνει στα χέρια της το τριαντάφυλλο και λει: «Τι ωραίο τριαντάφυλλο!» και προχωρεί προς την έδρα. Εκεί, όπως κάθεται, σκύβει να το μυρίσει και τότε ανοίγει το λουσατό χαρτί και το τριαντάφυλλο της πέφτει στο πάτωμα. Ήταν ένα τριαντάφυλλο χωρίς κοτσάνι...

Η κυρία Έφη το βλέπει και χλωμιάζει.[...]

- Εκ μέρους όλης της τάξης; Ρωτά, κι η φωνή της ακούγεται για πρώτη φορά ραγισμένη.

- Ναι, εκ μέρους όλης της τάξης, επαναλαμβάνει ο Αλέξανδρος σοβαρά και κανένας δεν φαίνεται πρόθυμος να τον διαψεύσει.

Και η κυρία Έφη, κοιτά μπροστά, πάνω από τα κεφάλια μας και λει ένα «Γιατί;». Θαρρείς κι αυτό ήταν το σύνθημα που περίμεναν, για να προχωρήσει το σχέδιο, για να ειπωθούν όλα μια κι έξω από την ανάποδη κι από την καλή, φανερά και ξάστερα και χωρίς...μασκαρέματα.

[...] Γιατί μας προσφέρατε μια σκέτη κι άχαρη γνώση που είναι σαν ένα τριαντάφυλλο χωρίς κοτσάνι. Γι' αυτό κι εμείς σας ανταποδίδουμε τα ίσα. Δε σας φοβόμαστε πια και δεν σας θέλουμε και σαν άτομα και σαν τάξη.

[...] Εκείνο που είδαμε ήταν η κυρία Έφη να σκύβει στο πάτωμα, να πιάνει το τριαντάφυλλο που δεν είχε κοτσάνι και να το κρατά, θα 'λεγες με στοργή, στη χούφτα της. Ύστερα να ξαναγυρίζει στη θέση της, να το φέρνει στη μύτη της και ξαφνικά να ξεσπά, να ξεσπά σ' ένα γοερό, ασυγκράτητο κλάμα. [...] Ύστερα, έριξε τη θολή ματιά της πάνω μας και είπε: «Συγγνώμη».

[...] Την άλλη μέρα γίναν πάλι πράγματα που ήταν απρόσμενα. [...] Η κυρία Έφη ήρθε στην τάξη [...] Στα χέρια της κρατούσε ένα κόκκινο τριαντάφυλλο με ένα μακρύ κοτσάνι...[...] ο Αλέξανδρος προχώρησε προς το μέρος της μ' ένα άσπρο τριαντάφυλλο στο χέρι - το τριαντάφυλλο είχε κοτσάνι αυτή τη φορά - και της το έδωσε: «Εκ μέρους όλης της τάξης» είπε ξανά σοβαρά.

Η κυρία Έφη είπε «ευχαριστώ», το πήρε, το μύρισε, χαμογέλασε ξανά και πριν προλάβει να φύγει ο Αλέξανδρος, του έδωσε το δικό της κόκκινο τριαντάφυλλο και είπε δυνατά: «Από μένα για όλη την τάξη...»

Εμείς καταλάβαμε, χαρήκαμε κι αρχίσαμε το χειροκρότημα».

«Ένα λουλούδι χωρίς το κοτσάνι του είναι λουλούδι χωρίς στήγμα, μετέωρο κι έτοιμο να πέσει στο χώμα, να τσαλαπατηθεί. Αυτό ήταν ό, τι έλεγε το παραμύθι. Μα είχε τη δύναμη ένα παραμύθι να φέρει μια τέτοια αναστάτωση;»

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αινιάν Δ., «*Η Διδασκάλισσα*», στο «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
2. Αλεξίου Έλλη, «*Για άλλους καθηγητές*», Άπαντα, «Από πολύ κοντά», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1978.
3. Αλεξίου Έλλη, «*Γ' Χριστιανικόν Παρθεναγωγείου*», Άπαντα, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1978.
4. Αλεξίου Έλλη, «*Η Βαγγελίτσα*», Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
5. Αλεξίου Έλλη, «*Η Θοδώρα*», Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
6. Αλεξίου Έλλη, «*Η Μερόπη*», Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
7. Αλεξίου Έλλη, «*Η Φρόσω*», Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
8. Αλεξίου Έλλη, «*Ο Φρανιζέσκος*», Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
9. Αλεξίου Έλλη, «*Στο Δημοτικό*», Άπαντα, «Από πολύ κοντά», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1978.

10. Αλεξίου Έλλη, «*Στο πέρασμα του καιρού*», Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
11. Αλεξίου Έλλη, «*Τα τρία αδέρφια*», Άπαντα, «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή», Διηγήματα 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
12. «*Αναμνήσεις από παλαιές μαθήτριες*», «Σχολή Χιλ 1831 - 1991», Αθήνα 1991.
13. Andersen Bo Dan - Hansen Soren - Jensen Jesper, «*Το κόκκινο βιβλιάρκι των μαθητών*», (Μετάφραση και Προσαρμογή: Ελένη Βαρίκα), Εκδόσεις Π. Βέργος, Αθήνα 1975.
14. Βλαχογιάννης Γιάννης, «*Διηγήματα – Κουφόβραση*», κ.ε.
15. Βλέπω τον σημερινό κόσμο, «*Δημιουργικές - Διαθεματικές Δραστηριότητες για την Ευέλικτη Ζώνη του Δημοτικού Σχολείου*», Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα 2001.
16. Βώρος Φ. Κ. (Ph. D.), «*Η Φιλοσοφία της εκπαίδευσης*», έκδοση του «Εκπαιδευτικού Συνδέσμου», Αθήνα 1997.
17. Γκέρτσου - Σαρρή Άννα, «*Σπίτι δίχως αυλή*», Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1987.
18. Γκότοβος Θ., «*Παιδαγωγική αλληλεπίδραση και η λογική της ποιής*», περιοδικό Σύγχρονη Εκπαίδευση, αρ. τεύχους 14, Εκδόσεις Κ. Γιαννόπουλος, Αθήνα, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1983.
19. Δανάσσης - Αφεντάκης Αντ. Κ., «*Παιδαγωγική Ψυχολογία*», τόμος Α', Μάθηση και Ανάπτυξη, Συνειρμική κοινωνικό - γνωστική θεώρηση, Εκδόσεις Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2000.

20. Δελμούζος Αλέξανδρος, «*Το κρυφό σχολειό*», «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
21. Δέλτα Π., «*Πρώτες ενθυμήσεις*», Επιμέλεια: Π. Α. Ζάννας, Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1989.
22. Δέλτα Π., «*Τ' ανεύθυνα - Στοχασμοί*», Επιμέλεια: Π. Α. Ζάννας, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1961.
23. Comptesse De Segur, «*Ένας καλός μικρός διαβολάκος*», Μετάφραση: Νάντια Τρομαρίδου, Εκδόσεις Καλέντης, Αθήνα 1987.
24. Ζέη Άλκη, «*Ο Μεγάλος περίπατος του Πέτρου*», Κατώφλι στον κόσμο, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1987.
25. Ιωαννίδης Ι. Δ., «*Χωρίς κοτσάνν*», Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1984.
26. Καζεπίδης Τάσος, «*Η φιλοσοφία της παιδείας*», Παιδεία και Γλώσσα, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1994.
27. Κασσωτάκης Μ., «*Η αξιολόγηση των μαθητών στο αυταρχικό και στο φιλελεύθερο δημοκρατικό σχολείο*» (*Δύο σχολεία, δύο αδιέξοδα*), περιοδικό Σύγχρονη Εκπαίδευση, αρ. τεύχους 15, Εκδόσεις Κ. Γιαννόπουλος, Αθήνα, Ιανουάριος - Μάρτιος 1984.
28. Καψάλης Αχιλλέας Γ, «*Παιδαγωγική Ψυχολογία*», Παιδαγωγική και Εκπαίδευση 6, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1989.
29. Κεχαγιά Κ, «*Περί της θέσεως της στοργής της παιδαγωγού*», «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 -

- 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
30. Κλιάφα Μαρούλα, «*Δύσκολοι καιροί για μικρούς πρίγκιπες*», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1992.
31. Κονδυλάκης Ιωάννης, «*Ο Πατούχας - Η πρώτη αγάπη και άλλα διηγήματα*», Συλλογή Κλασικής Λογοτεχνίας, Εκδόσεις DeAgostini Hellas, Αθήνα 2000.
32. Κονδυλάκης Ιωάννης, «*Ο Νεωτεριστής*», «*Ο Πατούχας - Η πρώτη αγάπη και άλλα διηγήματα*», Συλλογή Κλασικής Λογοτεχνίας, Εκδόσεις DeAgostini Hellas, Αθήνα 2000.
33. Κονδυλάκης Ιωάννης, «*Όταν ήμουν δάσκαλος*», Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1988.
34. Κόρμιερ Ρόμπερτ, «*Ο πόλεμος της σοκολάτας*», Μετάφραση: Μαρία Κονδύλη, Σύγχρονη λογοτεχνία για νέους, Συλλογή παρουσίες - 5, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1997.
35. Κούντερα Μίλαν, «*Το βαλς του αποχαιρετισμού*», (Μετάφραση: Αντρέας Τσακάλης), Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1984.
36. Λίτσας Μ., «*Σχολείο: Ο...μόνιμος και καθημερινός «Γολγοθάς» των μαθητών*», περιοδικό Σύγχρονη Εκπαίδευση, αρ. τεύχους 14, Εκδόσεις Κ. Γιαννόπουλος, Αθήνα, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1983.
37. Λουκίσας Α., «*Η αυταρχική εκπαίδευση και η αμφισβήτησή της*», περιοδικό Σύγχρονη Εκπαίδευση, αρ. τεύχους 16, Εκδόσεις Κ. Γιαννόπουλος, Αθήνα, Απρίλιος - Ιούνιος 1984.

38. *Μεθοδικός Οδηγός Εκθέσεων - Σύμβουλος Επιτυχίας*, Γενική Επιμέλεια Παν. Λ. Πατράς, Εκδόσεις Αυλός, Αθήνα κ.κ.ε.
39. Μελάς Λ., *«Πρακτικά της Γενικής Συνελεύσεως των μελών της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (1863)»*, «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
40. Μπεατρίς Ρουέ - Ροζύ, *«Ο γιος της δασκάλας»*, Τα πρώτα διαβάσματα, Μετάφραση Ελένη Σπαθάρη - Μπεγλίτη, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1993.
41. Μπουκουβάλα Ε. Γ., *«Αναμνήσεις εκ της επιθεωρήσεως σχολείων θηλέων, Η θέση της διδασκαλίας»*, «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
42. Μυριβήλης Στρατής, *«Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια»*, Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1988.
43. Νάκου Λιλίκα, *«Η κυρία Ντορεμί»*, Εκδόσεις Δωρικός, Αθήνα, κ.κ.ε.
44. Ντουέ Μπερνάρ, *«Πειθαρχία και Τιμωρίες στο σχολείο»*, Σειρά: Κοινωνία και Σχολείο/1, Εκδόσεις Σύγχρονη Εκπαίδευση, Αθήνα 1992.
45. Ντράϊκωρς Ρούντολφ, *«Η ψυχολογία στην τάξη»*, Μετάφραση: Ιουλιέτα Καββαδά, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1984.
46. Ξενόπουλος Γρηγόριος, *«Η αδελφούλα μου»*, Εκδόσεις Αδελφοί Βλάσση, Αθήνα 1984.

47. Ξενόπουλος Γρηγόριος, *«Πλούσιοι και φτωχοί»*, Εκδόσεις Αδελφοί Βλάσση, Αθήνα 1989.
48. Ξενόπουλος Γρηγόριος, *«Στα πρώτα μου Σχολειά»*, Άπαντα Ι, Αυτοβιογραφία, κ.ε.
49. Ξενόπουλος Γρηγόριος, *«Στο Ελληνικό και στο Γυμνάσιο»*, Άπαντα Ι, Αυτοβιογραφία, κ.ε.
50. *«Ο χωρικός και η δασκάλα»*, περιοδικό Ο Νουμάς, «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
51. Παναγιωτόπουλος Ι. Μ., *«Χαμοζωή»*, Εκδόσεις Αστήρ, Αθήνα 1992.
52. Παπά Κατίνα, *«Γυμνάσιο Θηλέων»*, Μιχ. Περάνθη, Ελληνική Πεζογραφία (Από την άλωση ως σήμερα), τόμος 4^{ος}, Εκδόσεις Έργων Περάνθη, Αθήνα κ.κ.ε.
53. Παπαδιαμάντης Αλέξανδρος, *«Η δασκαλομάνα»*, Άπαντα, τόμος 3^{ος}, Κριτική Έκδοση, Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1993.
54. Παπαδιαμάντης Αλέξανδρος, *«Η θεοδικία της δασκάλας»*, Άπαντα, τόμος 4^{ος}, Κριτική Έκδοση, Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1993.
55. Παπαδιαμάντης Αλέξανδρος, *«Ο τυφλοσούρτης»*, Άπαντα, Επιμέλεια Βαλέτα Γ., Εκδόσεις Γιοβάνη, Αθήνα 19_ _.
56. Παράσχου Σοφία, *«Το χάνουμε!»*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1997.

57. Παρορίτης Κώστας, «Οι δυο δρόμοι», Εκδόσεις Τεκμήριο, Αθήνα 1979.
58. Περγκό Λουί, «Ο πόλεμος των κουμπιών», (Μετάφραση: Φώντας Κονδύλης), Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1992.
59. Πυλιώτου Μαρία, «Τα δέντρα που τρέχουν...», Νεανική Βιβλιοθήκη, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
60. Ροδοπούλου Σούλα, «Αγαπημένε μου δάσκαλε δεν ξεχνώ», Εκδόσεις Δ. Σπάθης, Αθήνα 1990.
61. Σαλόμκο Ναταλία, «Αν ήμουν δάσκαλος», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1991.
62. Σαρή Ζωρζ, «Το παραράδιασμα», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1989.
63. Sempre Jan Jacque - Goscinny Rene, «Οι περιπέτειες του μικρού Νικόλα», «Οι διακοπές του μικρού Νικόλα», (Μετάφραση: Νίκος Δαμιανίδης), Αθήνα 1979.
64. Sempre Jan Jacque - Goscinny Rene, «Οι περιπέτειες του μικρού Νικόλα», «Ο μικρός Νικόλας», (Μετάφραση: Νίκος Δαμιανίδης), Αθήνα 1978.
65. Sempre Jan Jacque - Goscinny Rene, «Οι περιπέτειες του μικρού Νικόλα», «Ο μικρός Νικόλας διασκεδάζει», (Μετάφραση: Νίκος Δαμιανίδης), Αθήνα 1978.
66. Sempre Jan Jacque - Goscinny Rene, «Οι περιπέτειες του μικρού Νικόλα», «Ο μικρός Νικόλας και η τρελοπαρέα του», (Μετάφραση: Νίκος Δαμιανίδης), Αθήνα 1979.

67. Sempre Jan Jacque - Goscinny Rene, «Οι περιπέτειες του μικρού Νικόλα», *«Ο μικρός Νικόλας και τα προβλήματα του Γοακίμ»*, (Μετάφραση: Νίκος Δαμιανίδης), Αθήνα 1981.
68. Σύλλογος προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων, *«Περί κατωτέρας και μέσης παιδείας»*, «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
69. Τραυλαντώνης Αντώνης, *«Ο Γυφτοδάσκαλος»*, Μιχ. Περάνθη, Ελληνική Πεζογραφία (Από την άλωση ως σήμερα), τόμος 4^{ος}, Εκδόσεις Έργων Περάνθη, Αθήνα κ.κ.ε.
70. Τρομπούκης Αποστολος, *«Μέθοδοι επιβολής της πειθαρχίας»*, περιοδικό Σύγχρονη Εκπαίδευση, αρ. τεύχους 16, Εκδόσεις Κ. Γιαννόπουλος, Αθήνα, Απρίλιος - Ιούνιος 1984.
71. Ταίρος Σπύρος Γ., *«Ο ήλιος με τα κρόσια»*, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1984.
72. Φακίνου Ευγενία, *«Αστραδενή»*, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 1988.
73. Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία, *«Ο κανονισμός του εν Αθαήναις Διδασκαλείου της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας»*, «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910) - Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
74. Φοσσέτ Ντανιέλ - Μπουαρυ Βερονίκ, *«Δε θέλω να βγω στον πίνακα!»*, Τα πρώτα διαβάσματα, Μετάφραση Ντορέτα Πέππα, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1998.

75. Χαρίτος Γ. Χαράλαμπος, *«Αλληλοδιδασκτικές αναμνήσεις στο έργο του Αλ. Παπαδιαμάντη και του Αχ. Τζάρτζανου»*, Πρακτικά Διημερίδας με θέμα: Η Θεσσαλία στην Ελληνική Λογοτεχνία και Γραμματεία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Παιδαγωγικά Τμήματα, Εκδόσεις Εργαστήριο Λόγου και Πολιτισμού Π.Τ.Ν. Παν/μίου Θεσσαλίας, Βόλος 1995.
76. Χαρίτος Γ. Χαράλαμπος, *«Θέματα Ιστορίας της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης»*, Ιστορία Νεοελληνικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος 1998.
77. Χατζηβασιλείου Γ. Βασίλης, *«Το σύστημα ποιών στην ελληνική εκπαίδευση του 19^{ου} αιώνα»*, Παιδαγωγικές Μελέτες και Έρευνες 12, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1988.
78. Χατζοπούλου - Καραβία Λεία, *«Ο δρόμος του θυμωμένου ποταμού»*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1997.
79. Χορτιάτη Θέτη, *«Ο δάσκαλος με το βιολί και το αστέρι»*, Εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα 1986.
80. Χουρδάκης Αντώνης, *«Το σχολείο μέσα από τις μαθητικές αναμνήσεις του Αλέξανδρου Παπαδιάμαντη»*, Θέματα Ιστορίας της Εκπαίδευσης, Ελληνική Εταιρεία Ιστορικών της Εκπαίδευσης (ΕΛ.Ε.Ι.Ε), αρ. τεύχους 1, Εκδόσεις Ατραπος, Αθήνα, 2002 – 2003.
81. Χριστοφίδης Π., *«Περί του τρόπου της διδασκαλίας των χειροτεχνημάτων εις τα σχολεία των κορασίων»*, «Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών», Ελληνικοί Προβληματισμοί (1830 - 1910), Ένα Ανθολόγιο, Επιμέλεια: Φουρναράκη Ελένη, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.

